

WARBURG INSTITUTE

FRI 80

540

61

244

207

No. 1228.

207

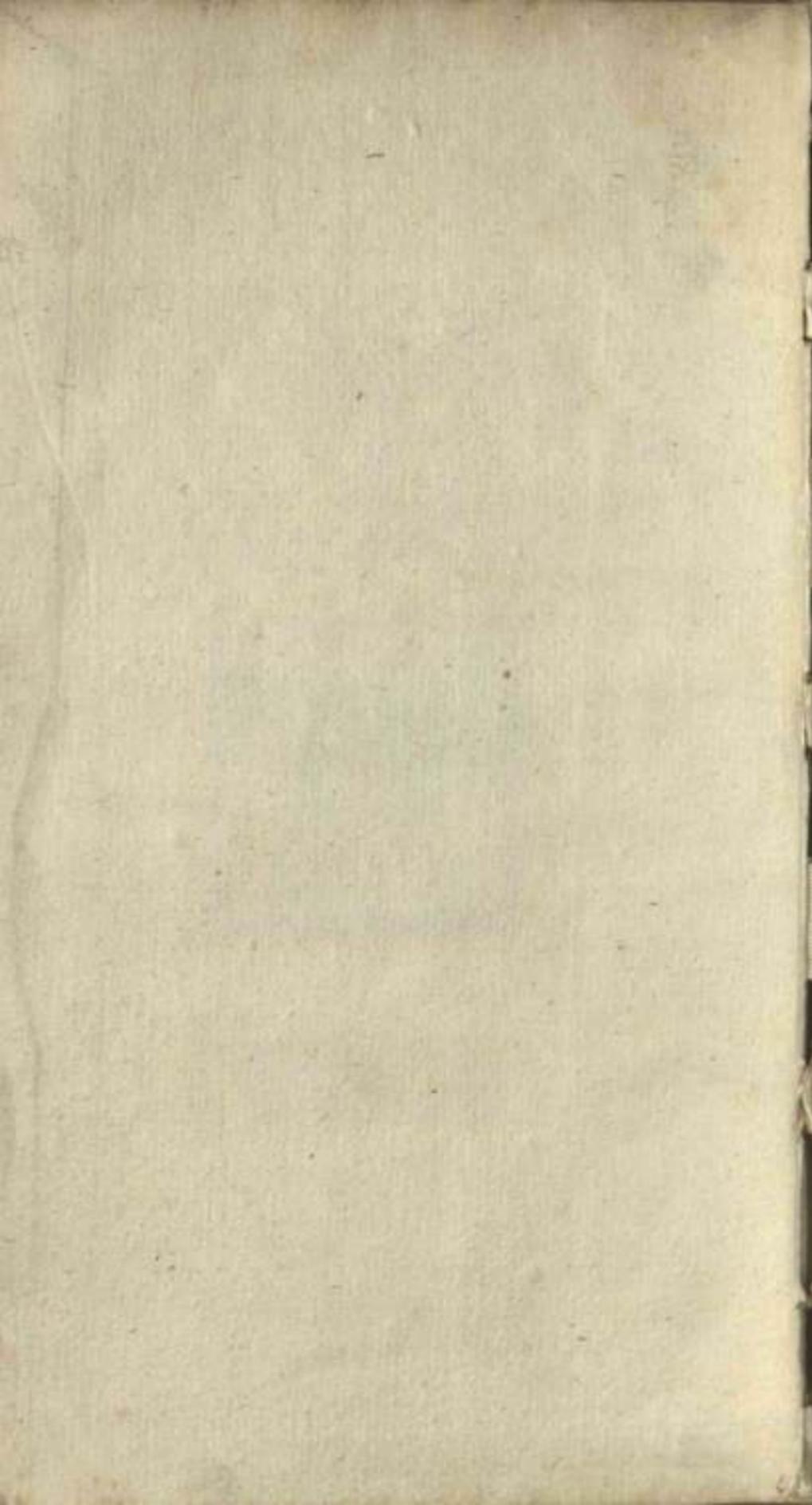

WARBURG

18 0185316 8

80

1744
ISAACI VOSSII

D E

SIBYLLINIS

Aliisque quæ Christi natalem præcessere
Oraculis.

A C C E D I T

*Ejusdem responsio ad Objectiones nuper ex
Criticæ Sacræ.*

Paulus Cossel

O X O N I A E,
E Theatro S H E L D O N I A N O,
MDCLXXX.

*Venales prostant apud Mosem Pit ad insigne Angeli in
Cimiterio Divi Pauli Londini,*

UNIVERSITY OF LONDON
WARBURG INSTITUTE WOOD

Doctissimo & eximio viro,

THOMÆ BRUNONI,

Capellæ Regiæ

W I N S O R I E N S I S

Canonico S. P.

ISAACUS VOSSIUS.

Ni te plus oculis meis amarem

Nostri reliqua, & jam puto intelligis,
quid de Saturnalio tuo sentiam
munere. In tam frigida anni
tempestate, potuisset mihi iste tuus semirab-
binus aliquam afferre gravedinem, sed jam
pridem inficieti hujus seculi adsuetus ineptius,
salvus evasi. Licet vero bonas aliquot in
eo evolvendo horas perdiderim, temporisque
jactura, ut Philosophi sentiunt, sit omnium
gravissima; non uno tamen profuit commodo;
nam non bonorum tantum librorum jucundi-
orem mihi fecit lectionem, sed & laborantem
& prostratum jam pridem ita restituit appe-
titum, ut etiam fastidita placeant, & quæ-
libet quantumvis licet mediocria, optima tamen
& præstantissima esse videantur. Cum
Rab-

Rabbinista iste totus in eo sit ut antiquitatem Grammaticæ Rabbinicæ & punctorum adstruat vocalium, attamen ne unius quidem eruditii, & ne vel Rabbini alicujus antiquioris potuit adducere suffragium, cuius auctoritate sua confirmet deliria. Postquam omnium apicum genera, formas & figuræ magno percurrit conatu, nec quidquam se proficere sentit, tandem ad divum se convertit Hieronymum, ejusque producit verba interpolata nequissime. Ubi enim ille mentionem facit accentuum, qui in Tetraplis & Hexaplis Origenis apponebantur Hebraico sermoni Græcis descripto literis, ille pro accentibus puncta supposuit. Quin & ejusdem Hieronymi locum adducit, qui occurrit in quæstionibus seu traditionibus Hebraicis, qui in plerisque editionibus sic concipitur; Denique Hebræi quod sequitur: & nescivit cum dormisset cum ea & cum surrexisset ab ea: appungunt desuper, quasi incredibile, & quod rerum natura non capiat, coire quempiam nescientem. Quamvis sensus satis sit apertus, consului nihilominus complura exemplaria manu exarata, ut viderem ecqua lectionum occurreret varietas, sed in omnibus sic scriptum inveni; nisi quod pro appungunt, habeant apponunt,

nunt, & quidem rectius. Remitto tibi librum,
quo videas quo pacto homo iste hæc Hierony-
mi verba perverterit, & interpolari. Sic
enim illa producit, appungunt hanc vo-
cem בקומה defuper punto irregulari. Si
pro solito tuo agas candore, non effugiet op-
nor, ut si in ceteris fatuus iste tibi videatur se-
mirabbinus, in citandis saltē scriptorum locis
pro insigni à te non babeatur nebulone. Mit-
to etiam duos aut tres alios libellos musteos,
ut rideas & simul deplores miserum hoc tem-
pore Academiarum in Germania statum, in
quibus striges istæ Rabbinicæ tam late domi-
nantur, ut qui istic vivunt eruditi sine su-
spicione hæreseos vix biscere audeant. Mi-
rum principes Germaniæ tantæ pesti non oc-
currere, & permittere ut Judaismus ita im-
pune graffetur, & ut à Lutheranis ipse
quoque Lutherus hæreseos damnetur, quod
puncta Hebraica floccifecerit & pro commen-
to habuerit Rabbinico. Fierine potest ut
humaniores literæ feliciter tractentur, ubi
Rabbinismus regnat, & ubi nulla excolitur
theologia quæ non sit Rabbinica? Quid
demum sperandum est ab illis, qui cum nec
Græce, nec Latine, ac minus etiamnum
Hebraice sciunt, ex omnibus nihilominus
unam faciunt linguam, à nemine intelligen-
dam,

dam, ne ab illis quidem qui eam procudunt,
quam ipsam tamen velut sanctam & cœle-
stem, & Dei vernaculam, in scriptis, in pul-
pitis, doctis pariter & indoctis impuden-
tissime obtrudunt? An non merito rideant
nugivendi Judæi, cum tam multos inter
Christianos inveniunt fatuos, qui futilles
quovis pretio redimant merces, & Judæos
libenter agnoscant magistros, dummodo per-
mittatur ipsis esse semirabbinis? Hæc sola
gratia & hic solus sufficit titulus, ut ma-
gna pars Theologorum nostræ ætatis plera-
que Rabbinorum admittant commenta, o-
mnesque versiones & quælibet sacrorum li-
brorum interpretamenta ad Judæorum con-
forment placita, adeoque quidem ut Christo
& Apostolis, quam punctis malint non cre-
dere Rabbinicis. Et tamen vel paulo saga-
ciores norunt, ne sex quidem effluxisse secula,
ex quo primum usurpari cœperint puncta ista
vocalia, quibus hodierni Hebræi onerantur
codices. Sciunt illi per integra tria vel
quatuor secula acerrime inter se conflixisse
Judæos, dum aliter sic, alii aliter inducen-
das esse contenderent vocales, & ne nunc
quidem controversiam hanc fore sospitam, nisi
Daniel Bombergus litem istam immenso dire-
misset pretio, conductis aliquot Judæorum

centuriis, in quibus alienis totum suum di-
lapidavit patrimonium. Itæ tamen voca-
les seu puncta, quæ primum Venetiis ex
Bombergi officina in lucem prodierunt, illa
ipsa sunt, quæ Christiani Rabbinistæ tan-
quam cœlitus delapsa suspiciunt. At vero
non defunt complures Judæi, qui istis mini-
me acquiescant, quique infinitis mendis sca-
tere affirment editiones Bombergianas, cum in
aliis, tum quoque in eo, quod pluribus in lo-
cis eadem vocabula & iidem sensus non ta-
men iisdem signentur punctis vocalibus. Sed
ex istis libellis, quos tibi mitto, præclaram
sane hujus difficultatis cognoscere solutionem.
Nempe Deum, cum Moysem & Prophetas al-
loqueretur, adeo raptim & præcipitanter
fuisse locutum, ut non intelligeretur. Cum
vero illi de velocitate ejus linguae conquere-
rentur, tum demum Deum moderasse sermonis
impetum, & singula verba guttatum iis an-
numerasse & hinc processisse duplicem istum
punctorum ordinem. Scribis te mirari qui
fiat, quod cum olim, præsertim in primitiva
Ecclesia tot Judæorum millia ad Christiano-
rum transferint partes, hodie tam pauci &
pene nulli reperiantur, qui se persuaderi pa-
tiuntur. Verum si istiusmodi Judaicis cre-
damus fabellis, & si in interpretandis sa-
cris

cris libris duces sequamur Rabbinos; an fieri aliter potest, ut non plures Christiani ad Judæos, quam Judæi ad Christianos se con- ferant? Profecto pro Judæis strenue magis Christiani, quam ipsi militant Judæi. Quod vero addis, si quis hodiernos Judæos iisdem aggrediatur argumentis quibus veteres usi sunt Christiani, libris videlicet Sibyllinis & similibus, omnem omnino before successum, præsertim cum ne Christiani quidem ullis di-utius credant Sibyllinis: id quidem verum est, sed hæc Christianorum est culpa, impune permittentium ut quælibet scripta & quælibet testimonia, quibus præcipue nostra ni- titur religio, veluti spuria & nullius fidei, non contemnuntur modo, sed & palam explo- dantur & concilcentur. Quandoquidem vero causam à me postulas quæ me præcipue movet, ut Sibyllinis plurimum tribuam O- raculis, longeque de iis aliter sentiam, ac faciant nostri seculi homines, ut in cæteris, ita quoque in hoc morem tibi geram quam li- bentissime.

Londini CIO DCLXXII
medio Decembri.

*Admonendus est lector hæc quæ sequuntur serius
ad nostras pervenisse manus; nec ideo potuisse
suo quo debebant loco inseri, cum jam an-
tea reliquus liber excusus esset: quare
pag. 19. v. 26. post evincerent exemplaribus
adde,*

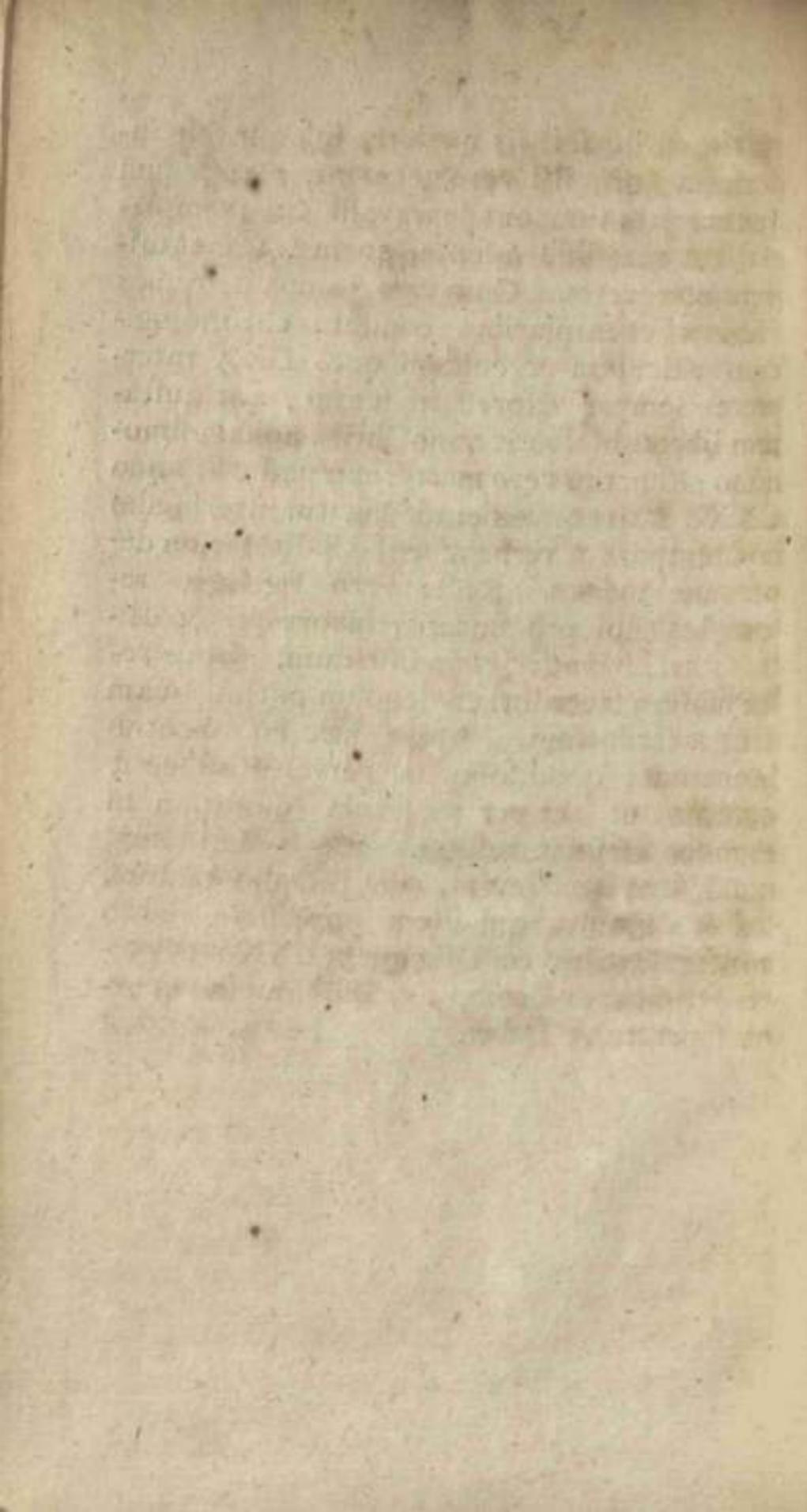
*Et sane nullum æque atque istud Judæis pro-
fuisse commentum cum alibi, tum præcipue
in Hispania, memorabili potest ostendi exem-
plo. Triumphavere istic de Christianis per
complura secula solo hoc argumento, quod
cum ex Sibyllinis aliisque antiquis Oraculis
sesto demum vel currente vel peracto mille-
nario adventurum esse constaret Messiam, e
suis vero scripturis usque ad Servatoris nostri
ætatem quatuor tantum depromerent anno-
rum millia, superesse etiamnum annos bismil-
le priusquam verus adventurus esset Messias
constanter adseverarent. Nec defuit huic
commento successus & quidem tantus, ut annis
plus minus mille Judæi in Hispania prævalue-
rint Christianis, usque imprudentibus pro
anno Christi natali eram obtruserint Judai-
cam, incipientem ab Herode; vel quod illum
Messiam fuisse crederent, vel quod annos exilii
sui ab illo tempore, quo ablatum esset a Juda
ceptrum, incipiendos esse existimarent. Ut
vero communi omnium Judæorum magistra-
tum in Hispania gerentium suffragio, intro-
ductam fuisse eram seu heiram hanc anno
Christi CCCCIX. alibi diximus, ita quoque
communibus omnium Hispaniæ regnorum de-
cretis abolitam & antiquatam fuisse constat,
* primum*

primum quidem Valentiae, deinde ubique anno Christi MCCCLXXXIII. Puduit rerum Hispanicarum scriptoribus causam memorare, unum hoc annotasse contentis, communi omnium Christianorum consensu eram istam suisse sublatam, & tum demum numerari cœptum per annos Christi. Nec tamen defuere etiam antea quibus iste Judaicus displicerit calculus. Eorum qui ad nostras pervenere manus primus fuit Julianus Pomerius, seu alter potius Julianus præful Toletanus, in iis quos anno Christi DCLXXXVI. contra Judæos scripsit libris, in quibus Chronologiam LXX interpretum præferendam esse Chronologiæ Rabbinicæ pluribus contendit. Nec dubium quin felicius huic iste successisset labor, si causam & tempus fraudis istius Judaicæ penitus aliquanto vel perspexisset, vel explicasset. Nam sane cum illa quæ Christianos inter & Judæos sit quæstio de solo fit tempore, ut recte monuit Hieronymus, illud omnium urgendum, tempore Aquilæ vel paulo antea, Judæos depravasse Hebræa exemplaria & bis mille annorum expunxisse tempus, ut tempus Messiæ needum advenisse obtinerent.

Quod si quis exactius etiamnum scire desideret tempus quo Judæi depravarint, aut saltem depravare Hebræa cooperint exemplaria, patet id spatium ut plurimum viginti duobus posse determinari annis. Nam cum Egnatius in ea quam ad Philadelphenses scripsit epistola, affirmet, se se audisse nonnullos dicentes, si ea quæ in Evangelij continentur, non etiam in antiquis inveniantur monumentis aut archivis,

chivis, nolle sese iis credere, ipseque responderit inveniri, illi vero negarint, manifestum Judæos jam tum aut depravasse sua exemplaria, aut recessisse a sensu, quem LXX tradidere interpretes. Cum vero Josephus, qui ex Hebreis exemplaribus cundem chronologicum calculum & eosdem quos LXX interpretes semper expresserit sensus, antiquitatum libros absolverit anno Christi nonagesimo-nono; Egnatius vero martyrium passus sit anno CXXI. latius convenienter efficitur intermedio hoc tempore & verba & sensus S. literarum depravasse Judæos. Recte vero Egnatius respondet, sibi pro sinceris, incorruptis & illibatis archivis esse Jesum Christum, illique velut summo sacerdoti credendum potius, quam aliis sacerdotibus. Atque hæc eo libentius monemus, quod solus hic perverlus efficerit calculus, ut jam per tot secula Judæorum in mundo subsistat religio. Ille si destruatur, quod sane facillimum, non Josepho tantum, sed & omnibus qui illum præcessere Judæis consentientibus cum illo quem LXX interpretes exhibuere calculo, jam nulli amplius in orbe supererunt Judæi.

Sed excipit &c.

ISAACI VOSSII

DE SIBYLLINIS,

Aliisque quæ Christi natales præcessere
Oraculis.

P R A E F A T I O.

INTER præcipua Christianæ religionis argumenta habita olim fuisse ea quæ Sibyllis adscribuntur oracula, licet plerique etiam hoc tempore libenter agnoscant, sed ea demum lege & conditione, ut piis illa & officiosis accenseantur fraudibus: operæ pretium fuerit & vanam sic sentientium diluere opinionem, & simul ostendere fieri non posse ut ea à Christianis sint conficta, cum non tantum priusquam Christianorum in seculum exiret nomen, sed & diu quoque antequam nascetur Christus & lecta & celebrata pene fuerint ab omnibus. De istis, qui hoc nostro tempore supersunt Sibyllinis libris, quid sentiendum sit postea videbimus; prius dicemus de illis, qui Christi nativitatem præcessere fatidicis versibus, quique si non præcipua, at certe magna fuere causa, ut innumeri, non ex Judæis modo, sed & ex gentibus, relictis prioribus sacris, ad Christianorum se receperint castra. Ut vero clarius innotescant omnia, indagandum est tempus, quo in lucem prodiere isthæc oracula, quærendumque præterea à quibus, & qua de causa fuere conscripta. Singula hæc ut cognoscantur, altius paulo repetenda est rerum summa.

C A P. I.

De Danielis Hebdomadibus.

QUAMVIS ITAQUE JAM ex eo tempore, ex quo Græcorum jugum subiere Judæi, videri possit cœpisse spes & expectatio quam de futuro rege Christo gens ea habuerit; tamen cum nulla, aut exigua, ut id affirmemus superficiant indicia; & a Daniele hoc spatium septuaginta hebdomadibus fuerit definitum; rectius utique rei hujus initium referemus ad finem hebdomadum, & annos qui proxime adventum Christi præcessere. De ipsis autem hebdomadibus alibi nonnulla scripsimus, incipiendaque esse monuimus anno Xerxis vigesimo quinto, quando nempe Hierosolyma venit Nehemias, secuti in eō Josephum testem omni exceptione majorem.

Quod si tamen Judæi, & illis faventes Christiani quidam pergent & hic cavillati, & dicant Artasasth in istum secundum, sub quo Nehemias Hierosolyma venit, non Xerxem, sed Artaxerxem esse, eo nimirum, quod vox ista proprius ad hunc, quam ad illum videatur accedere; sciant illi & haec quoque frustra dici, cum Xerxis & Artaxerxis idem apud Persas fuerit vocabulum. Arta enim regem vel principem significare, crebra Satraparum Artabazi, Artaphernis, Artapatis, Artabani, & complura similia satis declarant nomina.

mina. Hinc est quod *Aetus* & *Aetatu* dōminum seu principem Græci interpretentur Grammatici. Ex horum nominum cōfusione orta quoque est discrepacia inter Græcos scriptores de regum Persicorum annis, quod cum cognomines essent, non satis singulorum distinxerint tempora. Sed & hoc quoque errori causam præbuit, quod duo pluribus simul regnarint annis, ut Cyrus cum Cambyse, & Darius cum Xerxes. Vtramque negant quidam; sed convellant, si possint, ea quæ scripsimus. Si Cyrus septuagesimo ætatis obierit anno, aut etiam prius, quomodo senectus eius optabilis potuit videri Asiaticis populis, ut scribit Themistius oratione quinquennali? Cur non potius in voto illis fuit Artaxerxis Memoris ætas? De Xerxe vero quomodo verum esse potest, id quod Julianus Apostata scribit oratione prima, illum, non ut alii produnt, per triennium aut quinquennium tantum, sed per integras decem annos bellum contra Græciam instruxisse, nisi pluribus annis simul cum patre regnarit? De duratione regni Persici quæ scripsi, libenter doctorum judicium permittam arbitrio. Interim non a Josepho & Strabone solum tribui huic spatio annos plus minus ducentos & quinquaginta, sed & communem Judeorum hanc fuisse sententiam colligo ex Sibyllinis, in quibus regnum Persarum decima terminatur ætate. Decem autem ætates totidem quot dixi, ducentos nempe & quinquaginta conficiunt annos, illo siquidem seculo viginti quinque anni ætatem constituebant. Absur-

dum antem in Persicis & Babylonicis unicredere Herodoto, ignaro linguæ Persicæ & nullis orientis gentium instructo monumentis, quam Josepho cui hæc fuere cognitissima, non tantum ex Berolo & aliis Syrorum & Chaldaeorum scriptoribus, sed & ex multis sacris libris, qui ipsius etiamnum supererant ætate. Mirum præterea Herodotum, quem ab omnibus antiquis reprehensum fuisse testatur Josephus primo contra Appionem, hoc demum tempore obtinuisse, ut ab omnibus probetur. Atque hæc dicta sufficient ad adstruendam fidem Josephi, recte referentis initium hebdomadum ad annum Xerxis vigesimum quintum. Male vero factum à viris doctis, quod reliquo teste certissimo, Artaxerxis demum ætate hæc contigisse adfirment. Pesime vero illi, qui a Daniele ipso & Cyri temporibus hebdomadum repetunt initium, edictum de instaurando templo, cum edicto de instauranda urbe & mœnibus confundentes. Manifeste illi contradicunt prophetæ, clarissimis verbis exordium hebdomadum referentis ad urbis & mœnium instauracionem. Certe opus non fuisset templum arcis in modum munire, si urbs ante Nehemiæ adventum muris fuisset instructa, quod fugator aliquis pertendit, ac si mentitus ipse esset Nehemias, cum Hierosolyma sine mœnibus esse apud Xerxem conqueritur.

Ex iis quoque quæ olim scripsimus clare satis colligi potest, quamobrem Propheta tempus politiæ Judaicæ definierit 70 hebdomibus, prætermisso & neglecto toto eo inter-

tervallo, quod a suo tempore, usque ad tempus de instaurandis Hierosolymis effluxerit. Eo nempe hoc factum quod anni captivitatis in Sacris literis ubique omittantur, nec alia re- censeantur tempora nisi ea, quibus libertas constaret ac fini juris esset Respublica. Morum hinc, ut aliis gentibus, ita quoque Judæis usitatum fuisse adeo certis ostendimus exemplis & documentis, ut nemo nisi veritatis inimicus possit obstrepere. Græcis qui- dem & Romanis, quam solenne fuerit ty- rannorum eradere titulos, omnemque eorum abolere memoriam, omnibus est notissimum. In Persarum Chronicis nulli fere comparent reges nisi qui a Cyro genus ducere credun- tur. Idem observare est in multis orientali- um populorum monumentis, in quibus mali principes, & mala passim expunguntur tem- pora. Judæis vero quam hoc usitatum fue- rit, non tantum patet è multis captivitati- bus, anarchiis & servitutibus, quarum spatia non memorantur in sacris literis, ideoque ignorantur; sed & ex compluribus Moysis & prophetarum locis, jubeatium ut malorum temporum & hominum extirpentur memo- riæ, & deleantur e libro vitæ, utque piorum tantum habeatur ratio. Huc referenda verba Jobi cap.3, cum diem noctemque qua natus est execratur, petitque ut posthac *non sit in diebus anni, neque numeretur in diebus mensium*. Hinc quoque est quod in sacris li- teris quadraginta tantum annis regnasse di- citur Solomon, cum tamen totis octoginta regnarit annis, suppresso nempe illo quo pec- cator

cator fuit intervallo. Eadem quoque est ratio quod in Genealogia Christi apud Matthæum quatuor reges peccatores Ochosias, Joazus, Amasias, & præterea Joacimus omittantur. At vero non omittuntur Achazus, quem filii Ezechiæ, ne de regum expungeatur catalogo, conservavit pietas; non Manasses qui poenituit; non Ammon ejus filius, qui post breve regnum a suis occisus, a populo vindicatus, & meritis filii Osiæ nomen in genealogiis conservavit. Sed & Jechonias memoratur, qui licet & ipse in trimestri regno malus, longa tamen captivitate, &, ut verisimile, subsecuta poenitentia, abunde suis videri potest satisfecisse peccatis. Ut autem improborum eradebantur nomina, ita familiare Hebrewis olim fuisse, quacunque etiam occasione celebrare memoriam eorum, qui de gente sua bene essent meriti, vel tria mulierum nulla necessitate in hac Christi genealogia inserta satis declarant nomina, Ruthæ inquam quæ relictis Moabitarum sacris ad Judaicam transiit religionem; Thamaris, cuius factum ipse quoque Judas justum fuisse censuit; & præterea Raab meretricis, optime, si quæ alia, de Israelitico meritæ populo. Bersabeæ vero nomen propter scelus iupprimitur, Uriasque, cuius ea conjux fuit, tantum istic memoratur. Nec alia de causa in eadem apud Matthæum genealogia omittuntur complutes alii post Zorobabelem, utpote a quo ad Josephum maritum B. Virginis, novem tantum occurrant generationes, cum octodecim habeantur apud Lucam. Hæc cum ita sint, clarum satis quam-

quamobrem Daniel omittat totum quod suam ætatem & instaurationem Hierosolymorum intercessit spatium, cum captivitates non constituant partem temporis politici. Omisso itaque hoc intervallo, ostendit captivitatem non semper duraturam, sed fore ut editio regio permittatur Judæis in suam reverti patriam, & non templum tantum perficere, sed & urbem & diruta instaurare mœnia, & suis vivere legibus. Et merito, vel ob hoc ipsum nobilior censenda est hæc de hebdomadibus prophetia, utpote quæ utrumque remotum habeat terminum, cujusque non finem tantum, sed & initium divino instinctus spiritu prædixerit propheta.

C A P. I I.

*Explicatio prophetiæ Jacobi de Christo
Genes. 49.*

Hæc in antecessum de initio Danielis hebdomadum dicta sufficiant. Nunc, cum ex divinis oraculis constet, Christum non ante venturum, quam auferatur sceptrum a Juda, videamus quo sensu & qua ratione id intelligendum sit. Communis & maxime recepta est opinio, non veterum tantum Christianorum, sed & eorum qui Christum præcessere, factum id esse anno Herodis Magni tertio, utpote qui tum, oculo ultimo Halmoniorum stirpis principe, primus a Romanis declaratus fuerit

fuerit rex alienigena. Obstrepunt tamen non nulli, dicentes Herodem non fuisse alienigenam, sed purum putum Judæum. Verum hac in re ipsis mihi iniquiores videntur Judæis, qui unanimi consensu Herodem semper vocant proselytum. Quis non rideat frivolum argumentum, cum dicunt Herodem ideo non fuisse proselytum, quod proselyti fuerit filius? Scio quidem Nicolaum Damascenum in gratiam Herodis, cuius erat magnus assentator, non dubitate olim fingere, Antipatrum patrem Herodis ducere genus a principibus Judæorum qui a captivitate Babylonica in Judæam essent reversi: sed hoc commentum ipse expludit Josephus, qui non uno loco novum fuisse hominem significat. Circa finem lib. 14. maniferte plebeum fuisse ostendit: & iterum lib. 17. cap. 10. Sed & alterum expendamus argumentum, quod mire video placere viris doctis cum scribunt, etiamsi concedatur Herodem fuisse alienigenam, prophetiam tamen Jacobi morientis de illo non posse intelligi, eo quod è stirpe seu tribu Judæ, nullus prodierit rex ante Davide; nullus item post captivitatem Babyloniam, cum in Sedecia & Jechonia defecerit stirps Davidica. Sed si verum est hoc Patriarchæ oraculum, utique etiam verum est, sceptrum seu principatum nunquam ablatum fuisse a tribu Judæ, usque ad Herodem. Ante Davidem quidem, principatum cæterarum tribuum fuisse penes tribum Judæ, è pluribus S. Scripturæ constat locis, & ex ipso ore Dei, cum post mortem Josuæ ducatus belli huic

hunc confertur tribui. Itaque Judam fratrum suorum regem vocat David moriens apud Josephum. Post Babyloniam vero captivitatem, & tum quoque principatum permanisse in tribu Iudea, & quidem magis quam antea, id sic conficitur. Constat duas tantum ultimæ deportationis tribus cum Zorobabele & Esdra Hierosolyma esse reversas, tribum nempe Iudea & Benjaminis. Fuere quidem aliqui etiam primæ deportationis per Salmanassarem qui Esdram secuti sunt, sed illi, etiamsi cum ipsis componantur, qui a Salmanassare in Judea relicti fuere, admodum pauci fuere numero, cum plerique decem Israelis tribus trans Euphratem disperse ab assuetis jam longo tempore sedibus in antiquam noluerint reverti patriam, ut factis clare docet Josephus. Attamen si veritatis habenda sit ratio, praetextus hic potius fuit quam causa, utique enim verisimile, etiam decem tribus migraturas fuisse, si ad suas redundi terras integra iis fuisset potestas. Sed vero terræ, quas decem infederant tribus, illæ, jam a temporibus Salmanassaris, adsignatae & possessæ erant a Cuthæis aliisque gentibus dictis postmodum Samaritis, nec restitui poterant, nisi prius pellerentur Cuthæi, irritaque fierent dona & beneficia facta a Persarum regibus, qui non facile acta & decreta sua rescindere & destraere solebant. At vero reliquis duabus tribubus, facile fuit jus postlimii impetrare. Non tantum quod reges & principes non libenter soleant immunitates & libertatem nimium multis concedere, quod-

que a paucioribus minus metuenda sit rebellio; sed etiam quod terræ, quas duæ istæ tribus tenuerant, nemini donatae aut adsignatae essent, temere quippe & sine ullo juris titulo vicinæ illas invaserant gentes. Satis hinc clarum fit, quamobrem duæ tantum tribus ex captivitate Babylonica ad suas reversæ sint terras. Jam vero omnium tribuum nomina, in solam Iudæ transiisse tribum patet exinde, quod qui prius Hebræi seu Israelitæ dicti fuere, statim post solutam captivitatem, uti docet Josephus, Judæorum assunserunt appellationem, ac si omnes e Juda traxissent originem, quod utique factum non fuisse, nisi omnium tribuum ut nomina, ita quoque jura ad solam transiissent Judæ tribum, ita ut reliquias omnes una hæc contineret. Hinc est quod qui ab Eleazaro Alexandriam missi fuere LXX interpretes, cum ex sola Judæ & Benjaminis eligi potuerint, a duodecim tamen missi dicantur tribubus. Hinc quoque in Actis Apostolorum 26. 7. ^{τὸν Ιουδαϊκὸν} de sola Judæ accipitur tribu. Mordochæus quoque hac de causa de tribu Judæ dicitur, cum tamen esset e tribu Benjaminis. Sed & Israelis nomen post captivitatem Babylonicam ad Judæ tribum transiisse constat, eum aliunde, tum quoque ex initio Malachiæ. Quamvis autem multis de causis id factum posse videri, præcipue tamen propter Samaritas id contigisse existimo. Cum enim illi reliquarum decem tribuum urbes & agros possiderent, & quamvis alias Judæorum infensissimi essent hostes, fratres tamen, & ejusdem atque ipsi generis vellent videri, si quande

do splendida esset illorum fortuna, ut nempe iisdem atque ipsi privilegiis & immunitatibus fruerentur; hinc proculdubio factum ut Samaritis exclusis omnia captivarum tribuum jura & nomina sola sibi vindicaret Judæ tribus. Cæterum, ut multa alia loca, ita non incommode ex iis, quæ hactenus diximus, solvas difficultatem in genealogia Christi, quæ tam multos exercuit eruditos, de tribu, e qua orta fuerit beata virgo. Sed & hoc quoque patet, frustra pertendere Judæos, antequam adveniat Messias, debere compleri vaticinium Esaiæ cap. xi, ut nempe residui de populo Israëlis restituantur in libertatem eadem ratione ac factum sit post captivitatem Ægyptiam. Cum enim post Babylonicam captivitatem duæ tantum tribus redierint, illam liberationem nequaquam esse similem Ægyptianæ; itaque exspectandum tempus, quo omnes tribus restituantur. Sed vero ex iis, quæ diximus, manifestum fit totum residuum Israelitici populi rediisse in patriam, cum tribus Judæ & Benjaminis successerint omnibus aliis tribubus & totum continuerint Israelem. Currunt tamen miseri per universum terrarum orbem ut fratres suos desperitos & nusquam reperiendos inveniant, & modo inaccessa Arabiæ aut Tartariæ parte illos latere affirmant, & quod neque illinc quis hactenus venerit nuntius, eo complures redacti fuere amentiæ, ut alicubi in America eos delitescere existimat. Sed neque illinc quis hactenus venit nuntius, nec venturus, ut opinor, antequam veniat ipsorum Messias.

C A P. III.

*Quomodo vaticinia de Christo fuerint attributa
Herodi: deque Herodianorum secta.*

AD finem vergentibus Danielis hebdomadis, oculo Antigono, translatoque ad Herodem alienigenam sceptro; nemo erat Iudaorum, cui non esset persuasissimum, tempus Christi aut aedesse, aut brevi ad futurum. Circumferebantur illa tempestate complura carmina a Judæis sub Sibyllarum conscripta nominibus, quibus denuntiabatur adventus magni regis, qui totum sibi subjiceret terrarum orbem, multosque etiam e gentibus vana inductos ambitione sibi conatos fuisse adaptare istud vaticinium, pluribus exemplis postea videbimus; sed ne gentium res rebus misceamus Judaicis, prius de Herode dicemus. Hunc primum fuisse qui inter Judæos pro Christo fuerit habitus, vel Herodianorum satis declarat secta. Nempe verba illa; *Non deficiet princeps e Juda, neque dux de femoribus ejus, donec venerit ille cui repositum est,* ita accepere, ac si cessante principe e stirpe Judæ, necesse foret, ut venturus Messias proselytus aut alienigena esse debeat. Forsan etiam non defuerunt adulatores, qui negarent esse alienigenam, ipsumque hoc, quod Damascenus, pertenderent. Quod vero nullus unquam Iudaorum rex tam gratus & acceptus fuerit Romanis

&

& Græcis, ideo merito gentium exspectationem vocari existimabant. Secta vero hæc quod magis increbuerit mortuo quam vivo etiamnum Herode, id ipsius factum videtur prudentia, ne Romanorum incurreret invidiam. Aluisse tamen inter Judæos istam de se opinionem valde est verisimile, & videri potest non alia de causa magnificum illud exstruxisse templum, quam quod de suo Messia opus tale exspectarent Judæi. Sed & ex pluribus quas adhibuit cautelis, ne quis aliis prodiret aut haberetur Messias, ipsum hoc satis confici possit. In illis autem merito primum sibi vendicat locum infanticidium Bethlemiticum. Hujus vero, licet in solis mentio fiat Evangelii, non est tamen ut hoc cuiquam mirum aut incredibile videatur, præsertim si quis noverit, etiam Romæ, cum editum esset oraculum, Naturam regem mundo parturire, edicto Senatus cautum fuerit, ne quis illo anno genitus infans educaretur, ut ex Suetonio constat. Altera cautela, fuit genealogiarum, quæ in templo conservabantur, combustio. Sed & prohibitio librorum Sibyllinorum, & cædes tot regii sanguinis principum, eodem referenda videntur. Sub Nerone vero floruisse hanc Herodianorum sectam, & dies quibus regnum adierit festos fuisse Judæis, discas ex Persio: *Herodis venere dies.* Quamvis autem etiam ante eversa Ierosolyma multi cessasse existiment hanc sectam, nunquam tamen defecisse, vel saltem revixisse apud Judæos, præsertim in Hispania, vel ipsum barbarum Aeræ satis indicat vocabulum. Cum ad institutum

faciat causam & originem vocis hujus expōnere, libens quod sentio proferam; neque enim placent quae viri docti de eo scripsere. Sed neque probo sententiam Petri Alfonsi, qui in scripto continente disputationem inter Moysem Judæum & Petrum quendam, putabat vocem hanc detruncatam ex nomine Heraclii. Sic enim scribit in Præfatione; *Hoc autem factum est anno a nativitate Domini 1106. Eraclii 1144, mense Junii die natali Apostolorum Petri & Pauli.* Constat sane ab Heraclio imperatore Judæos omnes ad Christianismum vi compulsos fuisse, non in Oriente solum, sed & in Hispania Galliaque, literis seu legatis ad Sisebutum & Dagobertum missis, & ad idem faciendum instigatis. Itaque Judæi quod nollent Christianorum fidem & computandi rationem admittere, alium calculum & alium commenti sunt Christum, Herodem videlicet, cuius regnum anticipat computum Christianum annis triginta octo. Sed vero Aeræ appellatio multo est antiquior, cum & in Chronico Idatii ad annum 409, & insuper in multis marmoreis Heraclio vetustioribus compareat monumentis. Libenter itaque cum illis sentio, qui Aeræ & Hegiræ seu Heiræ, nam & sic scribunt Arabes, idem existimant esse vocabulum, extrita littera G, ut solent Hispani, Arabes & Hebræi. Causa appellationis exinde petenda, quod Herodes a Judæis semper & ubique vocatus fuerit יהו id est proselytus seu peregrinus. Anni itaque hager, sunt anni Herodis, qui, ut diximus, triginta octo annis anticipant Christi

Christi natalem. Hegiræ seu Heiræ Arabicæ eadem omnino ac Aeræ Hispaniæ est ratio. Illo ipso enim Heraclii tempore, quo Judæi, non in Hispania modo, sed & toto Romano imperio ad Christianismum compellerentur, orta quoque est in Arabia secta Mahometi. Secuti sunt hunc complures Judæi, qui relieto altero isto Messia, Herode videlicet & ipso Idumeo Arabe, Mahometum illico pro vero agnovere Messia. Theophanes & complures alii istius temporis scriptores pravam fecuti lectionem, illos adhæsisse scribunt Mahometo usque ad cedem illius; μέχρι τῆς σφαγῆς εὗται. Sed rectius φυῆς leges, non σφαγῆς. Iidem scribunt recessisse Judæos a Mahometo, cum eum camelii carnibus vescentem conspexissent. Ut ut sit, cum Judæi Meffiam peregrinum seu proselytum fore crederent, patet recte ab illis נָבָע dictum fuisse Mahometum. Ipsum tamen Mahometum, non nisi postquam e patria sua Mecca expulsus fuit talem se nominasse, scribunt plerique Arabes, & ab hoc tempore Hegiram seu Heiram suam incepit Mahometus, cuius sectatores Hagerinos dictos volunt, velut religionis causa profugos & peregrinos, non autem ab Agare Abrahæ ancilla, ut Christiani scribunt. Constat sane Mahometum, ut nempe magis ad partes suas pertraheret Judæos, quorum plena semper fuit Arabia: de se interpretatum, & in se completa esse dixisse pleraque veteris testamenti loca ad Christum spectantia, ut jam olim observatum Petro Cluniacensi. Hæc de voce Aeræ dicta sufficient, unde satis,

tis, nisi fallor, clare conficitur appellationem hanc multo apud Judæos antiquiorem esse, quam fuerit apud Arabes. Quod si cui minus probabile videatur, ita inter omnes convenisse Judæos, ut Herodem pro Messia agnoscerent, per me licet, ut quemadmodum Arabes, ita quoque Judæi vocem hanc de suo acceperint exilio, incipiendo hoc ab eo tempore, quo sublatis sui generis principibus, regem habuere Herodem. Ego utrumque verum esse existimo, cum ne nunc quidem inter Judæos defint, qui Herodem pro Messia admittant. Quod si id palam minus profiteri audeant, satis tamen se declarant, cum dicunt, si Messias jam advenerit, utique ejus tempus pluribus annis anticipare Christianorum calculum. Et sane qui sic sentiunt Judæi, longe illi sunt prudentiores istis, qui Messiam necdum advenisse contendunt, præterquam enim quod vaticinio Jacobi morientis aliqua ratione satisfaciant, etiam Danielem admittunt, quem alii ex prophetarum expungunt albo. Jam vero quod in Hispania nomen Aeræ primum fuerit auditum, id inde factum, quod infinita propemodum Judæorum illic fuerit frequentia, florente etiamnum imperio Romano. Ab Adriano Cæsare post cladem Jerosolymorum eos deportatos memorant scriptores Hispani, quo auctore nescio. Ego libentius credo cum Arrianis, quorum magna semper in Hispania fuit copia, simul quoque crevisse Judæorum numerum. Fieri quoque potest ut post ejectos Alexandria Judæos, magna pars illuc migravit.

rit. Crebra cum Christianis gessere bella, præsertim post seculum instauratæ salutis quartum. Ideo prævalebant quod Romanis legibus pateret Judæis aditus ad honores, & concessum ius esset jus gladii. Christiani autem in provinciis nulos gerebant magistratus, non tantum quod, ut Julianus imperator dicebat, lex Christianis non permittat usum gladii, ideoque ad regendum non sint idonei; sed quod in Hispania qui magistratum gererent, ab Ecclesia prohiberentur, ut docet Concilij Illiberitani canon LVI; *Magistratum vero, anno quo agit duumviratum, prohibere placet, ut se ab Ecclesia cohibeat.* In Hispania vero magistratus munere functos fuisse Judæos, cum alibi, tum quoque in Balearibus insulis, patet ex Severo Sulpicio in epistolis. Non autem in Hispania modo, sed & in Galliis, licet non tanto numero & auctoritate essent ibi Judæi, atque apud Hispanos; & illuc tamen ad honores & officia fuisse eos promotos, satis colligitur, & ex historiis, & ex Conciliis Gallicanis prævalente Christianismo habitis, quibus æque atque in Conciliis Toletanis Judæi a magistratu & honoribus publicis arcentur. Jam vero cum tot indiciis & monumentis antiquis constet Aeram istam non ab uno, aut paucis, sed vero palam ab omnibus fuisse receptam & approbatam Hispanis, istud vero fieri non potuerit sine communi magistratus suffragio, non est ut dubitemus, quin Aera ista pseudomessejæ Judaici, Herodis nempe, pro vero Christi anno a Judæis magistratum gerentibus fuerit obtrusa. Et quidem tuto hoc illis licuit inter Alanos,

Suevos & Vandulos ; nam certe illo ipso anno, quo ab his barbaris occupata fuit Hispania , per Aeras primum numerari cœptum fuisse, aut saltem vocem hanc Judaicam tunc primum innotuisse Christianis ex eo conficitur, quod ab Idatio ad annum prædictum anni Consulares Aera permutentur, nec quispiam Idatio antiquior vocis hujus meminerit. Non est autem ut quisquam miretur sub Imperatoribus paganis Judæos in Hispania magistratus munere esse functos, & in Christianos & quoscunque alios, qui non essent cives Romani, jus vitæ & necis exercuisse, cum & in Syria, & apud Arabes & alias Asiaticas gentes, idem illis licuisse crebra doceant exempla. In Syria plures fuisse urbes quæ Judæis tantum ute- rentur rectoribus, patet ex Epiphanio, ubi agit de Josepho, qui ex Judæo factus Christianus, cujusque esse videtur τομηντικόν, quod in multis reperitur Bibliothecis. In istis Syriæ urbibus Christianis pro magistratibus Judæis publice etiam preces fundere jubebantur, ob servatusque is mos sub imperatoribus quoque Christianis. Sed & in Babylonica captivitate idem juris olim fuisse Judæis, docet historia Sufannæ. Nec quemquam id mirari debere monet Origenes in Epistola ad Africanum, cum Ethnarchæ Judæorum suo quoque tempore parem exercent autoritatem.

CAP. IV.

*De Oraculis Sibyllinis, quando & a quibus
fuere conscripta.*

DE Herode & Herodianorum secta fusiū aliquanto diximus, ut liquidius constaret, tantam de futuro rege fuisse Judæorum exspectationem, etiam pluribus antequam ille adveniret annis, ut impium tyrannum pro vero maluerint agnoscere Messia, potius quam de veritate sacrarum dubitare prædictionum. Attamen licet ille rumor sub Herode multum increbuerit, altius tamen aliquanto est repetendus, ab eo nempe tempore quo Ierosolyma occupavit Pompeius, quinquaginta novem annis ante natum Christum, completa exacte sexagesima secund. Danielis hebdomade. Argumentum clarissimum quo id confici possit, exinde habemus, quod jam tum in vulgo spargi cœperint carmina sub Sibyllarum nomine a diversis toto orbe dispersis conscripta Judæis, quibus adventus magni regis contineretur; cui, licet sine pompa & militibus esset adfuturus, totus nihilominus esset subjicendus terrarum orbis. Illo ipso enim anno quo capta a Pompeio fuere Jerosolyma, prodidit Sibyllinum istud oraculum, *Regem populo Romano naturam parturire.* Quanti momenti visum fit gentibus hoc oraculum, vel inde colligas, quod Suetonius in Augusto scribat; Se-

natum exterritum censuisse, ne quis illo anno genitus educaretur; eos qui gravidas uxores haberent, quod ad se quisque spem traheret, curasse ne Senatus consultum ad aerarium deferretur.

Eodem anno idem hoc oraculum excitatuit P. Cornelium Lentulum, qui illud ad se pertrahere conatus est, ut testantur non Appianus modo & Plutarchus, sed & Salustius & Cicero III Catilinaria, cum alibi, tum quoque his verbis; *Lentulum autem sibi confirmasse ex fatis Sibyllinis aruspicumque responsis, se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnum hujus urbis atque imperium pervenire esset necesse. Cinnam ante se & Sullam fuisse, eundemque dixisse fatalem hunc esse annum ad interitum hujus urbis atque imperii, qui esset decimus annus post virginum absolutionem, post Capitolii autem incensionem viceimus.* Recte addit *aruspicumque responsis*: in fatalibus quippe Sibyllinis scriptis id tantum continebatur, si quando Ægyptus Romanis pareret, tum adventurum magnum regem, tumque tres futuros qui Romanam affligerent & perderent Rempubli-
cam. Iltos vero tres fore Cornelios, id ex aruspicum verisimile est accessisse interpreta-
mento. Versus vero Sibyllini, quibus haec continebantur, sunt illi ipsi, qui etiamnum hodie occurrunt, circa finem libri secundi,

Λοτηπέτει Ρόδου τε καὶ Αἰγύπτου βασιλεῖα
Εἴς εἰς διατίκην, τοῦτο δὲ βασιλεῖα μεγίστη
Αθηνῶν βασιλεῖα δὲ αὐτούσιοι φαῖται τοις
Ηέρῃ δὲ ἀγρὸς ἄρες πόλις γῆς σκηνήσα κρατήσων
Εἴς αἰώνες μαντεῖον ἐπειγομένοιο μόρβοιο.
Καὶ τοῦτο Λατίνων ἀποικίας χθνος αὐτῶν,
Τρίτης Ρόδου τετράτη μορφὴ καταδικεύεται.

o

Vide

Vide quoque sequentia. Aptius vero hæc intelligas de triumviratu Augusti, Lepidi, & Antonii. Sed vero cum ex iis quæ diximus, manifeste pateat versus istos fatidicos jam existisse totis viginti annis ante triumviratum, si quis credere nolit hæc futura potuisse præsciri a scriptoribus Sibyllinorum, per me licet ut credat, quemadmodum ante Cornelius Lentulus, ita quoque hujus exemplo istos triuviros ad invadendam Rempublicam instigatos fuisse versibus illis Sibyllinis, quorum tanta apud Romanos esset auctoritas. Nec successu caruit tam speciosus prætextus, cum & tres simul oppresserint Rempublicam, idque tempore magis opportuno, capta jam quodammodo a Cæsare Ægypto. Quid autem moverit Ægyptios & Alexandrinos Judæos, ut regis magni adventum minentur, si quando fasces Romani Ægyptum & Alexandriam intrent; ejus rei causam infra explicabimus. Per virginum absolutionem intellige Fabiam Vestalem, de qua vide Asconium Pedianum. Quare vero decimum & vicecum annos vocet fatales mox dicemus.

Aptatum deinceps hoc oraculum Prolemæo Auletæ, quem cum Romani regno vellent restituere, reposuerunt Alexandrini sacerdotes, reducendum regem esse ex voluntate Sibyllæ sine pompa & multitudine, ut est apud Ciceronem lib. 1. Epist. ad Lentulum. Vide quoque Dionem.

De Cæsare intelligendum esse hoc vaticinum multi postea credidere, uti docet Cicero, cum alibi, tam quoque libris de Divinatione editis

editis statim post mortem Cæsaris: *Sibyllæ versus observamus, quos illa furens fudisse dicuntur, quorum interpres nuper falsa quadam hominum fama dicturus in Senatu putabatur, cum quem revera regem habebamus, appellandum quoque esse regem, si salvi esse velimus.* Vide quoque sequentia, ubi ex eo, quod versus illi crebras continerent acrostichidas, evincere conatur, eos non inspiratione divina, sed vero adhibita cura fuisse compositos: quod ipsum eodem tempore Ciceronis æqualis scripsérat quoque Varro in libris rerum divinarum, negans acrostichidas istas esse Sibyllinas, uti constat ex Dionysio Halicarnasseo lib. 4. Pergit dein Cicero & concludit; *Cum antistitibus agamus, & quidvis potius ex illis libris, quam regem proferant: quem Romæ posthac nec dii, nec homines esse patientur.* Huc quoque facit L. Cottæ xv viri sententia apud Suetonium; *Quoniam libris fatalibus contineretur, Partos nisi a rege non posse vinci, Cæsar rex appellaretur.*

Ad Augustum deinceps relatum idem oraculum. Cum enim eodem anno quo a Pompeio capta fuere Jerosolyma, editum diximus, fuerit oraculum, Naturam orbi regem partire, paucisque postea mensibus natus fuerit Augustus Cæsar; ecquis dubitet aut neget, astrologos justam satis habuisse causam, ut quod de Christo intelligendum esset, postmodum Augusto rerum potenti attribueretur vaticinium?

Satis itaque clarum, id quod toto orbe sparsum erat oraculum de nascituro e Judæis rege, qui

qui universi orbis frueretur imperio, admodum fuisse vetustum, utpote e sacris sacerdotum literis de promtum, ut Suetonius & Tacitus testantur. Frustra aliquis in illis, quæ Sullanis temporibus una cum Capitolio consumta fuere, Sibyllinis scriptis, istiusmodi quærat oracula. Si quis ea quæ supersunt priorum Sibyllarum excutiat loca, longe alterius inveniet ea fuisse generis, & quidvis potius quam regis alicujus prænuntiasse adventum: ut manifestum sit non potuisse hæc ab aliis, quam a Judæis vulgari, qui sub nomine fatidicarum mulierum, & quarum apud gentes magna esset auctoritas, ea in lucem edidere, quæ ipsi e prophetarum suorum haussissent oraculis. Nec successus horum defuit vaticiniis, & quidem tantus, ut cæterarum gentium protinus cessarint oracula. Quippe cum alia plurimum inter se discreparent, & qui illa dictarent, non fallerent tantum, sed & fallerentur; soli Judæi unum omnes clamabant, prædicentes adventum regis servatoris orbis, & cujus imperium in omnes esset futurum gentes. Etiam illi qui vaticinia ridebant, cum viderent tot millium hominum in illis quæ edocti essent a suis prophetis unanimem consensum; non poterant non existimare aliquid subesse arcani & tamen divini, quo mentes ad tantam compellerentur concordiam, ac si uno spiritu, eodem numine, & iisdem sensibus omnes inspirarentur.

Quod si quis scire desideret, qualia p̄cipue ea fuerint, quæ in istius temporis Sibyllinis vulgarentur; adeat is sacros libros, & sciatur quæ-

quæcunque ibi de Servatore nostro occurruunt oracula, similia quoque illis contenta fuisse carminibus, finem regni Judaici, desolationem templi, eversionem religionis gentilium, instaurationem templi sed spiritualis, consummationem & conflagrationem mundi, partum insuper virginis, novam progeniem cœlo delaplasm, abolitionem peccatorum primi parentis, aliaque qualia in quarta Eccloga canit Virgilius, secundus oracula quæ sub nomine Cumææ vatis isto passim legebantur tempore.

Satis vero mirari nequeo, quid impulerit nostri & superioris seculi eruditos, ut versus istos Virgilianos alienissimis sensibus interpolare, & tam præclara religionis Christianæ argumenta eludere fuerint conati. Quid quæso Sari Babylonici ad rem faciunt, aut quis veterum dixit, aut somniavit annum magnum Ægyptiacum impletum fuisse, cum ista scriberet Virgilius, qui ne nunc quidem impletus est? Percurrantur omnia astrologorum & chronologorum monumenta, nihil usquam occurret, quo tam futile poslit adstrui commentum. Profecto si vel temporum colligamus momenta, manifeste cognoscemus, non potuisse aliunde illa haurire Virgilium, quam ex Judæorum oraculis, quæ illo ipso, ut diximus, tempore sub nomine Sibyllæ Cumææ præcipue vulgarabantur. Scripsit quippe Virgilius istam Eclogam circa initia Herodis magni, Olympiadis CLXXXV anno secundo, quo nempe Asinio Pollio natus fuit filius Saloninus, cui istos Sibyllæ versus aptare fuit conatus. Sed operæ pretium fuerit ipsam Sibyllam per os Virgilii loquentem audire.

C A P.

CAP. V.

Interpretatio IV Eclogæ Virgilii.

Cum itaque hac Sibylla inspirante scribat Virgilius, adesse ultimam ætatem, renovationem prisci seculi, & quæ sequuntur; quis in his verbis constantem veterum Judæorum non agnoscat sententiam, unanimiter e Sacris libris credeant, postrema mundi ætate adventurum Christum, & instauraturum omnia, proditum e virgine, redemturum sanguine suo peccata mortaliū, & virtute patris sui recturum orbem universum? Licet autem hæc ipsa quoque occurrant in iis quæ hoc tempore supersunt Sibyllinis; quia tamen illa admodum confusa, & passim interpolata vulgo leguntur, ut postea palam fiet, nec in iis ætates per metalla distinguantur, nec item eadem ratione & ordine, atque in versibus olim Cumææ attributis Sibyllæ, secula procedant; necessum est & pauca nonnulla quæ de vatis Cumææ libris explorata habemus, & quibus cognitis clarescat mens Virgilii, in medium proferamus.

In versibus itaque quæ Cumææ olim adscribabantur Sibyllæ, tota mundi ætas non in quatuor, ut apud Hesiodum & Ovidium, sed in decem distribuebatur partes, quæ & ipsæ ætates appellabantur. Itæ autem ætates per metalla fuere distinctæ. Cum vero vulgo pl-

cuerit septem esse planetas, unicuique suam attribuentes metallum, septem quoque finxere metalla. Nec est hoc recens Chemicorum commentum: veteribus quippe Judæis & Ægyptiis idem placuisse, non tantum ex hoc Sibyllæ, sed & multorum aliorum constat testimoniis, quibus addi possit locus iste ex antiquo Pindari Scholiaste ad Od. V. Isthm.

Ἐπέρηφεν τοῦτον τὸν ἀνάγεταν. Ηλίου μὲν ὁ χρυσός. Σελήνης δὲ ὁ ἄργυρος.
Ἄρης, σίδηρος. Κρόνος, μάλανθρωπος. Διὸς, ἀλεπούς. Ερμῆς, κρατίτηρος.
Αφροδίτης, χαλκος.

Prima itaque mundi ætas apud Sibyllam, dicta aurea, Soli fuit attributa. Secunda argentea, quæ Lunæ. Tertia ab electro, quatenus pro metallo accipitur, denominata, Jovi sacra; & sic porro, ita ut Marti ferrum, Veneri æs, Mercurio stannum, Saturno vero plumbum adsignaretur.

Sed cum non septem, sed decem ætates descriperit Sibylla, quæri potest quo nomine octava & nona ætas fuerint signatae. Quamvis ergo, ut nunc, ita quoque olim multis placuerit plura quam septem esse metalla, & propterea aliquis existimare possit, etiam octavæ & nonæ ætati aliquod fuisse attributum metallum, ego tamen, ut aliter sentiam, inducor his præcipue Juvenalis versibus Sat. 13.

*Nona ætas agitur, pejoraque secula ferri
Temporibus, quorum sceleri non invenit ipsa
Nomen, & a nullo posuit Naturæ metallo.*

Vulgo hæc non recte exponuntur, cum nullum dubium sit quin poeta hoc loco Cumæam secutus sit vatem, quæ nonam ætatem, nullo

nullo signatam metallo, descripserat velut omnium ætatum terribilissimam: ut contra decimam ætatem veluti omnium optimam, utpote qua futura esset ~~æternitas~~ per Christum. Sed Juvenalis, cum istam ~~æternitas~~ non admitteret, scribit nonam etiamnum fluere ætatem. Patet itaque in libris Cumææ Sibyllæ ~~annus regni~~ & sine titulo fuisse octavam & nonam ætatem, aut si id non sit, verisimile est ab octava sphæra octavæ ætati, a tellure vero cognomen additum fuisse nonæ, cum constet aliquot Pythagoreos, eosque secutum Philonem Judæum, istoc ordine eccli digestisse regiones.

Absoluta hac periodo denuo fit aureum seculum, & denuo regnat Apollo seu Sol. Hinc est quod denarium numerum Pythagorici & complures ex veteribus Apollinem seu solem, & item ~~Aiora~~ seu integrum appellant ævum, utpote quo fiat restitutio prioris seculi. Clarum est itaque quare Virgilius dixerit; *Ultima Cumæi venit jam carminis ætas, & subjiciat; Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.* Rechte itaque Servius Cumæi interpretatur Sibyllini, a Sibylla quæ Cumana fuit, & secula per metalla divisit. Dixit etiam quis quo seculo imperaret: & Solem ultimum, id est decimum voluit. Novimus autem eundem esse Apollinem; unde dicit tuus jam regnat Apollo. Dixit etiam, finitis omnibus seculis rursus eadem renovari: quam rem etiam Philosophi hac disputatione colligunt, dicentes completo magno anno omnia sidera in ortus suos redire, & referri rursus eodem motu. Quod si idem siderum motus, necesse est ut omnia quæ fuerunt, habeant iterationem.

Patet itaque quare Sibylla Christianos futuros vocarit gentem auream, utpote qui decima ætate aurea, veluti folis, sint prodituri. Nonnulli tamen verbis Sibyllæ inhærentes, quæ & Virgilius expressit, cum dicit, *Jam nova progenies cælo demittitur alto*, ita hæc sunt interpretati, ac si e throno Dei, id est ex sole proditurus esset Christus. Hæc nempe vetus Iudæorum opinio profluxit ex eo quod in Psalmis legitur; *In sole posuit tabernaculum suum*. Versus autem Sibyllini, quibus hoc adstruitur, exstant apud Lactantium, & occurunt quoque in illis que superfunt Sibyllinis. Sunt vero isti;

Kai τὸν εἰπεν Θεὸς πέμψατε Καρινόν

Οὐ πᾶς γάλλος πάντες πολέμους κακοῖο.

Sic quoque complures olim fensisse Gnosticos, colligo ex Theodoti excerptis apud Clementem Alexandrinum; *Ἐγ τῷ Ηλίῳ ἔδει τὸ σκήνωμα αὐτῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ οὐρανῷ Φωτείνην εἰ τῷ ηλίῳ αὐτὸν Σωτήρας, ὃς Ερμογένης. οὐ μετ' αὐτῷ λέγεσθαι, οἷς μὲν τὸ σκήνωμα αὐτοῦ, οἷς δὲ τὸ οὐρανόντας εἰκασθαι.* Nec dubitandum quin Hermogenes & Gnostici opinionem istam de statione Christi & Christianorum in sole e Sibyllinis oraculis ad suam transtulerint sectam. Non solos autem Gnosticos, sed & complures olim Iudeos, & præcipue Essenos, eorumque progeniem Sampætos, solem tanquam Dei stationem coluisse, fatis docet mos Essenorū antiquus scrobem effodientium & eundem postea replentium, si quando alvum essent egesturi, ne lucem & radios Dei e sole progredientes inquinarent, *οἷς μὴ τὰς αὔρας ισχεῖσιν τὸ θεῖον.* Nugas agunt qui verba Josephi, vel corrigere, vel aliter interpretari conantur. Ipse Josephus

Lib.

Lib. v. Cap. xx. de Bello Jud. cum describit crudelitatem eorum, qui sepeliendorum cadaverum facultatem impeditent, similiter loquitur; οὐδέποτε παθήσας τηνόμονος τοῖς τῆς πατρίδος αἰλιγαπελῶνα ἡ τὸς τῆς φύσεως νόμος, ἀμα τὸ τοῖς ίτες αἰρεπάτες ἀδικήμασι, συμμάχου καὶ τὸ διοίκησιν, ἵστητο τὸς τοφες μαστιγίας αἰμάτεπτον. Eadem prorsus habet vetustissimus scriptor Judæus, cuius gnomæ sub Phocylidis leguntur nomine.

Sequitur deinceps apud Virgilium, *Jam redit & virgo*, quod de Astraea interpretantur. Demus sic intellexisse Virgilium, at certe non sic sensit Cumæa vates, seu potius Judæus ille qui sub hujus nomine carmina istæc edidit. Ecquis dubitet illum locutum de futuro signo, quod Deus apud Esaiam Cap. vii. promittit, cum dicit parituram virginem? Esto itaque ut de Astræa, seu Pudicitia dea, hæc acceperint ethnici, & ipse quoque Virgilius, qui tamen suam hoc loco non expressit sententiam; hæfitasse tamen eos in vocabuli hujus acceptance, vel ex eo manifestum, quod P. Cornelius Lentulus, ut ex supra memorato Ciceronis apparent loco, per Virginem in Sibyllinis expressam, intellexerit Fabiam Vestalem, quæ insimulata incestus, innocens fuit declarata, honori restituta, & pro virgine habita decennio antequam cum Catilina conspiraret Lentulus. Decennium vero ideo dixit, quod in Sibyllinis omnia tam bona, quam mala facta, denario continerentur numero, utpote fatali, quam obrem & Pythagorieos constat *τὸς διαδα* seu denarium appellasse fatum seu *εἰμηρύθρων*. Eadem ratione dicebatur quoque fatalis annus vicefimus,

mus, velut ex duobus compositus denariis. Certum est autem combustionem Capitolii, quæ contingit anno Urbis DCLXXI, præcessisse annis viginti conspirationem Catilinariam.

Jam vero cum dicit Virgilius, *Et incipient magni procedere menses*, & hæc quoque vulgo male interpretantur, nec melius Asconius qui de Quintili & Sextili mensibus hæc accipit. Ut cætera, ita quoque & hoc ex Cumæa desumptum est Sibylla. Eius enim liber decem continebat ætates, quæ a prima creatione, usque ad tempus Christi numerabantur. Per decem vero ætates intellige decem annos magnos, sed non ea ratione qua apud Astronomos & Gentiles, sed quemadmodum apud Iudeos, quibus annus magnus continebat spatium annorum sexcentorum. Docet hoc Josephus libro primo ubi de longa primorū hominum agit ætate. Causa hujus anni ex Jubileis penda, quorum duodecim unum magnum constituebant annum. Singuli itaque Jubilei, singulos repræsentabant anni magni menses, utpote qui singuli Jubileum, seu quinquaginta continerent annos. Explodendi enim sunt qui invito Moyle & omnibus antiquis Iudeis XLIX tantum Jubileis assignant annos. Unitas enim, ut sæpe, complementi & perfectionis numeri gratia addebat, ut infra quoque dicemus. Nec officit quod hac ratione duo Sabbatici anni continenter sibi succedant. Ut enim in aliis Sabbaticis annis ad tertium, ita in Jubileis ad quartum annum sufficiebant fructus. Decem itaque ætates, seu anni magni, sex conficiunt annorum millia.

Omnies

Omnes vero antiquos Judæos adventum Christi retulisse vel ad medium, vel ad finem sexti millenarii, abunde, nisi fallor, alibi ostendimus.

Ægyptiis porro & Judæis symbolum hujus magni anni erat Phœnix avis, cuius propterea vita ad annos debeat patere sex centos. Sed tamen plerique fere non nisi quingentorum annorum vitam huic adsignarunt. Ideo id credo factum, quod in mensura anni magni, qui ex Jubileis constaret, non eadem omnes senserint, aliis tribuentibus huic Jubileos duodecim, qui essent instar duodecim mensium; aliis terminantibus hunc annum Jubileis decem, velut perfectiori numero, nulla habita mensium ratione. Sed nec defuere qui annos mille vitam hujus alitis patere dixerunt. Nempe qui spatium a creatione ad Christum, non in decem, ut Sibylla Cumæa, sed in sex diviserent ætates, illi mille annos unicuique tribuebant ætati. Hoc maxime Christianis placuit, qui quod Christum sexta ætate advenisse statuerent, ideo etiam per senarium numerum solebant Christum exprimere. Porro quamvis quingentos annos Phœnici tribuat Ælianrus Lib. vi. Cap. LVIII, tamen de hoc spatio non convenisse inter sacerdotes Heliopolitanos, qui omnibus fere seculis majori ex parte fuere Judæi, & a quibus omnem suam religionem hauserunt Ægyptii, satis manifestum fiet, si quis perpendat ejus verba, utpote qui scribat, graves de adventus tempore intercessisse rixas, aliis jam adesse, aliis exspectandum etiamnum esse contendentibus, donec avis illa

illa adventu suo finem magno imponat anno. Chæremōn Ægyptius, qui de antiquis Ægyptiorum Hieroglyphicis scripsit, sex vel septem annorum millibus vivere Phœnicem putabat, totam videlicet cupiens intelligi mundi ætatem. Ex his satis fit clarum Phœnicis fabellam excogitatam & admissam fuisse ad designandam ^{diānos} seu ævi durationem. Quandoquidem vero vox ævi varie accipitur; nam si referatur ad vitam hominum qui diluvio fuere priores, mille contineat annos; si ad illos qui statim post diluvium vixerent, quingentos vel sexcentos; si vero non hominum, sed ætatis mundi habeatur ratio, complura comprehendant annorum millia; hinc omnino factum existimo, ut tam diverse de voce ^{diānos}, de vita phœnicis, & de duratione magni anni apud Ægyptios & Judæos prodierint sententiæ. Sed & hoc quoque palam fit, annum magnum Judaicum, qui ex Jubileis conficitur, nihilo magis e revolutionibus aut compositis siderum periodis, quam ipsosmet pendere Jubileos. A Sabbathi cultu profluxit annus Sabbaticus, ab illo Jubileus, a Jubileo minore Jubileus major five annus magnus. Annorum Sabbathicorum & Jubileorum qui a Moysè usque ad Christum & everfa Jerosolyma computant numerum, & suis inferunt Chronologiis, illi & se, & alios decipiunt. Jubilei in sacris libris nusquam mentio, nisi in lege Moyannis. Tempore pacis & cum sui juris essent Israelitæ, celebratos ab iis fuisse Jubileos libenter credo. Sed vero credere servitutis & captivitatis temporibus id ipsum quoque fuisse factum,

ctum, illud omnino absurdissimum. Tantum abest ut certus Jubileorum numerus hoc tempore possit haberi, ut ne olim quidem ullus existiterit Judæus, cui id notum fuerit. Si enim continua & non interrupta Festi hujus permanisset observatio, plana esset tota Chronologia, & cessarent omnes controversiae, nec hæficiasset Philo de tempore quod Moysis & suam intercessit ætatem. Quapropter miror virum magnum in libro de Emendatione temporum, cum prius rectam institisset viam, postea mutasse sententiam, & tot aliis errandi dedisse occasionem.

C A P. VI.

De prohibitione librorum Sibyllinorum.

EX iis quæ hactenus diximus satis est manifestum, quam late toto orbe sparsa fuerit fama de adventu magni regis, etiam antequam Christus nasceretur; quamque varie exceptus fuerit hic rumor, faventibus quidem multis, tantique successionem regni ad se pertinere sperantibus: secus vero affectis pluribus, quibus nempe, ut ex iis quæ adduximus Ciceronis patet verbis, nihil æque in Sibyllinis ac regis displicebat nomen. Hoc solum poterat sufficere ut privatis quibusvis hominibus lectio Sibyllinorum interdiceretur. Nam certe instinctu malorum dæmonum, Herodis, ut

opinor, cuius maxima apud Romanos erat au-
toritas, poenam capitis fuisse constitutam, si
quis legeret libros Hystaspis, Sibyllæ & Pro-
phetarum, clarissimis verbis testatur Justinus
in Apologia secunda. Scio quidem virum do-
ctum in exercitationibus Ecclesiasticis cona-
tum fuisse hæc eludere: sed multum fallitur,
cum ista de iis accipienda esse putat Sibylli-
nis, quibus jam a Tarquinii regis temporibus
utebantur Romani. Illa enim combusta fuere
ducentis & triginta plus minus annis ante-
quam hæc scriberet Justinus. Sed vero quæ
successere Erythris allata Sibyllina, illa esse
de quibus Justinus loquitur, manifestum ex eo,
quod & Hystaspis & Prophetarum simul me-
morentur vaticinia, quæ quod similiter re-
gem Judæum Romanis minarentur, multo
etiam magis quam priora prohibita fuere Si-
byllina.

Sed neque idem, neque alii complures post
illum viri docti recte interpretati sunt verba
Aurelianii Cæsaris apud Vopiscum, quibus hor-
tatur patres conscriptos ut inspiciant libros Si-
byllinos, & cunctantes ita alloquitur; *Miror*
vos Patres sancti tamdiu de aperiendis Sibyllinis
dubitasse libris, perinde quasi in Christianorum
ecclesia, non in templo deorum omnium, tractare-
tis. Ita hæc accipiunt, tanquam si Christiani
execrationi fuissent libri Sibyllini, quod
nemo unquam Christianorum vel dixit vel
cogitavit: quin potius cum gentilibus dispu-
tantes, semper provocabant ad Sibyllas, & ad
earum remittebant libros, ut ex Justino, Cle-
mente, Tertulliano, Lactantio, imo omni-
bus

bus pater. Est quidem verum Aureliani tempore fuisse quoque Sibyllinos aliquos libros, qui gentilium ritibus & ceremoniis faverent, uti postea dicemus: verum illi nullo omnino in pretio erant Christianis. Quod si de illis solis Aureliani verba accipienda esse existimemus, jam dubia & frigida fiet sententia, quæ alias, si recte verba interpretemur, sensum exhibit clarissimum. Exprobrat patribus quod cum ipsis licitum sit consulere libros Sibyllinos, adeo tamen cunctanter id faciant, ac si non in templo deorum omnium, sed vero in aliqua Christianorum versarentur ecclesia, ubi capitale esset libros legere Sibyllinos. Legebant quidem illos Christiani, sed clam & in occulto, non autem palam & in ecclesiis.

Sed neque recte ab iisdem Alexandrinus Clemens reprehenditur, cum scribit Apostolum Paulum remisisse ad Sibyllas & Hydaspis vaticinia, & commendasse eorum lectionem. Frustra querunt ubinam hoc dixerit Paulus, ac si nihil dixisset aut scripsisset Apostolus, nisi quod indoctis placeat. Sufficiat nobis, affirmasse hoc Clementem, virum sanctum, & cum multis Apostolicis viris conversatum, ut non uno loco ipse de se testatur. Instant tamen, & credulitatem Patrum ad simplicitatem usque traducunt; ipsi potius traducendi, quod suam incredulitatem ex infirmitate ortam prudentiae & judicii loco obtrudere conentur. Sed neque quidquam proficiunt exinde, quod libri isti Apocryphis fuere annumerati. Ut vero quanti hoc argumentum faciendum sit cognoscamus, operæ pretium fuerit de hoc vocabulo

& scriptoribus apocryphis nonnulla subjungere.

C A P. VII.

De libris apocryphis.

ANtequam in Græcum sermonem a LXX interpretibus converterentur libri sacri, omnes erant apocryphi, utpote ad quos solis Levitis & sacerdotibus pateret aditus. Et ipsum vocabulum & frequens ejus usus, apud quoscunque etiam Græcos, satis manifeste ostendit, non de aliis id acceptum fuisse libris, quam vel de rariis & non paucim obviis, vel de iis, qui in archivis & sacris recondebantur armariis, & ad quos solis, ut diximus, daretur accessus sacerdotibus. Tales semper fuere Sibyllini, quorum custodia XV viris erat commissa, tales Tuscorum haruspicum libri reconditi, quorum tam crebra paucim sit mentio: tales Tyriorum & Ægyptiorum annales sacri, qui ~~αρχαιογράφοις βίαιοι & λατρεῖαι~~ paucim appellantur. Suidas cum dicit Epaphroditum grammaticum, triginta millia ~~αρχαιογράφων βίαιων~~ posse disse, interpretatur ~~απόγραψαν~~. Atque hæc vera hujus vocis significatio, neque ullum vetustum invenias scriptorem, cui ~~απόγραψε~~ non fuerit idem quod ~~αρχαιογράφοις~~, ita ut libri apocryphi idem fuerint qui arcani, inaccessi, sacri, & quibus merito credatur. Videmus nunc qua ratione factum

factum sit ut vocabulum hoc apud Christianos aliam & priori quodammodo contrariæ accepterit significationem, cum scilicet apocryphi pro spuriis, aut saltem dubiæ fidei, accipiuntur libris. Ego ne dubitandum quidem existimo, quin finistra vocis hujus acceptio a Judæis propagata sit ad Christianos. Antequam enim essent Christiani, in recta significatione vox hæc ab ipsis quoque usurpata fuit Judæis. Quomodo autem immutata fuerit significatio, jam dicam. Totis quinquaginta & pluribus annis antequam nascetur Messias, suis de Messia vaticiniis universum Judæi terrarum compleverant orbem. Personabat ubique versus ille;

H̄c dī ἀγγελος τὸν μέγαν γῆς στύπην απετίθει.

Perstitere in hac spe & exspectatione quamdiu rex Messias non advenisset. Postquam autem ille venit, & non agnoverunt eum, evenisse tandem Ierosolymis spes alius Messiae paulatim cœpit evanescere, numerusque in verum credentium Messiam indies augeri; fieri aliter non potuit, quin pudore & pœnitentia prioris a se sparsi rumoris affecti fuerint maxima, adeoque quidem ut & ipso quoque, quod eos frustratus esset, maledixerint Messiae. Tum itaque cœperunt odiosi illis esse Sibyllini, Hydaspis, aliisque a majoribus suis paulo ante conscripti libri, utpote adventum Christi clarius significantes quam a veteribus factum esset prophetis. Tum quoque execrationi esse cœpit versio. LXX interpretum, e qua tanquam e seminario omnes isti novi prophetæ quasi totidem Messiae prodūsset præcursores. In hujus itaque versionis perniciem cœperunt ~~διατρέπειν~~ &

novas condere versiones, eo nempe consilio, ut quem jam pridem ex suis animis, eundem quoque sacris exterminarent regem literis. Quamvis autem non successerit hic conatus, fecere tamen quod potuerunt, & adeo quidem, ut sive Hebreæ exemplaria, sive Græcam species versionem, nulla gravior libros sacros adflixerit labes, quam quæ a Judæis istis sit illata temporibus. Denique nequid impietati in Christum decesset, cum publico cautum esset edicto, ne quis legeret Sibyllinos aliosque fatidicos libros continentes adventum regis, jam sibi magis quam Romanis odiosi, libenter decreto Senatus paruere, anathemate etiam proscribentes, si qui inter Judæos istos aut haberent aut consulserent libros; & hac ratione qui antea palam & religiose ab illis legebantur libri, facti sunt apocryphi, veluti interdicti, & a nomine legendi. Tum quoque factum ut arctiori quam antea sepe libri sacri constringerentur, omnesque qui Hebraice non existarent, a reliquis separati & pro apocryphis fuerint habiti, detorta a vero significatu vocis natura. Quippe cum antea libri sacri, aut etiam quilibet ad quos non pateret omnibus aditus, apocryphi dicerentur, illi in sequiorem sensum accepere hoc vocabulum, tanquam si ideo non essent adeundi, quod spurii & dubiæ essent fidei. Sat is ex his patet quam alieno sensu & e veteribus Christianis complures, & nostræ ætatis fere plerique vocem apocryphorum accipient, cum adulterios & exigui momenti libros istos signant titulo. Haud sane parum utilitatis Christianæ accederet religioni, si etiam num super-

superessent scripta illa apocrypha, quæ veteris Testamenti olim conjungebantur libris, cum & approbata fuerint a Judæis antequam essent Christiani, & lecta in primitiva Ecclesia, & commendata a Paulo & Apostolis, qui & testimonia ex illis petita scriptis suis inseruere. Apud Paulum quidem complura occurrunt loca ex illis de promta, liber vero Enochii, citatur in Epistola Judæ. Scio quidem a multis rejici hoc nomine illam Judæ epistolam, sed si hoc valeat argumentum, rejicienda quoque erit secunda S. Petri epistola, utpote in qua Cap. II. v. IV. legitur Deum in prisco qui ante diluvium fuit mundo non percisse angelis peccantibus, sed illos catenis tenebrarum coercitos in tartarum detrusisse, extremo reservandos judicio, quod manifeste ex eodem de promtum est Enochii libro. Integrum Enochii locum vide in Chronico Syncelli. Eadem historia, paribus fere ac Apostolus verbis, memoratur in Oraculis Sibyllinis Lib. I. ubi secundæ ante diluvium ætatis hominum lapsus describitur. Nec tamen propterea sequitur librum hunc ipso antiquiore diluvio, ab Enochii fuisse conscriptum. Absit ut sic sentiamus; sed vero ita omnino credimus, omnes istos quos diximus libros, vergentibus ad finem Danielis hebdomodis, a Judæis toto orbe dispersis fuisse compositos, Deo impellente ipsorum mentes ad significandum gentibus Christi adventum. Infinita itaque illi edidere volumina partim sub Patriarcharum & Prophetarum suorum nominibus, quales fuere libri qui olim lecti fuere sub nominibus Adami, Enochii

Enochi, Abrahami, Moysis, Eliæ, Esaiæ & Je-remiæ ; partim vero sub nominibus illorum, quorum magna apud gentiles esset existimatio, veluti Hystaspis, Mercurii Trismegisti, Zoroastris, Sibyllarum, Orphei, Phocyllidæ & complurium aliorum. Nec est quod quisquam objiciat in istis libris multa quoque fuisse superstitionis & magica, uti ex istis quæ passim superfundunt fragmentis facile potest colligi, ideoque minime esse verisimile istusmodi homines clarius de adventu Christi fuisse locutos, quam veteres locuti sint Prophetæ ; nam id argumentum non esse fatis solidum ex eo constat, quod & Balaamus magus & incantator toto oriente fuerit celeberrimus, qui tamen futura Christi mysteria adeo manifeste prædixit, ut nullus propemodum Prophetarum tam aperte de iis sit vaticinatus, uti recte monet Hieronymus in epistola ad Oceanum. Sed & illi Magi, qui Christum puerum adoratum venerunt, cum ut ejusdem regionis, ita quoque ejusdem artis & professionis fuerint ac Balaamus, Chaldæi nempe harioli, & Balaami, ut verisimiliter Origenes prodit, successores, cum constet successionem Magorum diligentissime observatam fuisse ; ecquis inquam neget eos clarius & manifestius quam quisquam Prophetarum a Deo inspiratos prævidisse diem, horam & locum nativitatis Domini nostri, & beneficio stellæ a Balaamo prædictæ deductos Betlehemum primos fuisse qui Christum regem Judæorum salutarent ? Verum est itaque, id quod viri docti in sacris observarunt literis, ut nempe quanto propiores Christi temporibus fuere prophetæ, tanto

tanto clarius de eo sint locuti; id ipsum præcipue locum habere in illis, qui vel attigerunt, vel proxime præcessere tempus nativitatis Christi.

C A P. VIII.

De Hodiernis quæ supersunt Sibyllinis.

QUÆ sub nomine Erythrææ seu Babylonicae Sibyllæ olim a patribus Christianis lecta fuere, & etiam num supersunt & leguntur oracula, longe a me abest ut omnia ea ejusdem generis & auctoritatis esse existimem, ac fuere ea de quibus hactenus sumus locuti. In his quippe quæ Christi nativitatem præcessere Sibyllinis, ea solum continebantur, quæ ex Prophetarum scriptis depromta essent vaticinia. At vero in illis, quæ vulgo leguntur, ea quoque occurrunt, quæ non ab aliis, quam ab iis potuerunt conscribi, qui centum & viginti demum annis Christo fuere posteriores. Satis hoc inde colligitur, quod in iis nominatim memorentur Cæsares ad Adrianum usque. Attamen cum in iis, ea quoque compareant, quæ manifeste contat scripta fuisse etiam ante adventum Christi, uti in antedictis ostendimus, libentur assentior Celso affirmanti, compluribus in locis interpolatos esse a Christianis Sibyllinos libros, quantumvis contradicat Origenes. Ipsum quoque hoc, etiam antequam Christiani essent, ereditidit Varro in libris re-

rum divinarum, cum teste Dionysio Halicarnasseo versibus Sibyllæ Erythræe assutos esse scripsit versus nonnullos, qui tamen facile noscantur ex acrostichidibus. Hujus sententiam probasse videtur Cicero, cum acrostichidas ex humano potius studio, quam inspiratione divina provenire contendit, ut supra monuimus. Verum cum non a Sibyllis, sed a Judæis Sibyllis ista prodierint oracula, cessat ista difficultas. Interim hoc habemus, ut Cumææ, ita quoque Erythrææ Sibyllæ carmina diu ante natum Christum lecta & usurpata fuisse a Græcis & Romanis. Sed operæ pretium fuerit ostendere, quo pacto combustis Sibyllinis veteribus, quibus prisci utebantur Romani, Erythrææ & aliarum Sibyllarum carmina successerint.

Bello Marfico anno urbis DCLXXI, seu Olympiadis CLXXIV anno secundo, Capitolum Romæ conflagrassæ constat e multis. Istoc incendio pleraque Sibyllina scripta, quibus jam a Tarquinii regis temporibus usi essent Romani, absunta fuisse, testis certissimus est Varro apud Dionysium Lib. IV. Post septen-nium deinceps restituto Capitolio, anno nempe urbis DCLXXVIII Cn. Octavio & Scribonio Curione Cos. cum fama esset crebra de Sibyllinis qui apud Erythræos in Asia existarent, ex decreto Senatus missi sunt ad illos inquirendos legati P. Gabinius, M. Otacilius, & L. Valerius Flaccus. Illos autem ex Erythræis & ex aliis Asiæ urbibus versus circa mille collectos Romanam deportasse ex Fenestella docet Laetantius, addens descriptos fuisse a privatis, ceu potius idiotis, ut habet ex Varrone Dionysius, Judæis vi-delicit

delicet indoctis & parum Græce gnaris. Ju-
dæos autem magno istoc tempore numero ha-
bitasse in plerisque fere Asiae urbibus, patet ex
beneficiis in Judæos a Populo Romano colla-
tis, quorum exempla ex Josepho alias dabi-
mus. Nescio enim qua ratione factum sit, ut
pleraque illa decreta absint ab editis Jose-
phi exemplaribus, cum & in scriptis libris &
in versione extant antiqua, licet admodum
mutila.

Illa autem Sibyllina longe alia fuisse, ab
istis quæ combusta fuere, docet Varro ibidem.
Et certe si quis conferat prisca Sibyllina, quæ
profanos tantum continebant ritus, cum istis
quæ Erythris Romam fuere deportata, longe
alius inveniet ea fuisse generis, utpote in qui-
bus veri Dei cultus & nihil non sanctum præci-
piebatur. Quapropter plurimum errant qui
Sibyllinos libros eosdem semper fuisse putant, &
permansisse usque ad tempora Theodosii, & de-
mum combustos a Stilicone.

Ex iis, quæ jam diximus, satis quoque fit
clarum, carmina quæ sub Erythræa Sibyllæ no-
minie Romam allata fuere, aliquot annis esse
vetustiora quam fuerint carmina Cumææ Si-
byllæ, quorum auctor, ut serius scripsit, ita quo-
que clarius de Christo vaticinatus est. Sed &
hoc quoque patet, quare cum Babyloniam se-
se esse dixerit, fore nihilominus adfirmarit ut
a gentibus Erythræa appelletur. Quia nempe
Erythris reperta & Romam deportata ejus fue-
re oracula. Nec tamen opus est, ut propterea
prophetidem vel prophetam fuisse existime-
mus, quicunque istorum fuerit auctor carmi-

num. Cum enim duas fuisse Erythræas Sibylas scribat Strabo, alteram priscam, alteram vero quæ Alexandri magni vixerit temporibus; facile Judæis fuit imponere legatis Romanorum, missis ad Erythrææ Sibyllæ colligenda carmina, obtrudendo mercem quæ ex sua produisset officina pro antiquæ & priscæ Sibyllæ carminibus, affluendo illos versus, quibus hæc Sibylla declarat, se licet Babyloniam sit a gentibus tamen Erythræam vocatum iri. Ceterum post adventum Christi multa assuta esse istis Sibyllinis, partim ex Evangelij, partim ex rebus quæ postea contingerunt, de eo ne dubitandum quidem videtur, omninoque hac in parte probo sententiam Celsi. Sed & recte Lactantius, cum scribit non esse unius Erythrææ, sed plurium Sibyllarum, seu potius Sibyllistarum farraginem. Certe cum ex Fenestella constet, circa mille tantum Erythrææ Sibyllæ versus legatos Romam deportasse, satis appareat, quantæ factæ sint additiones, cum supra ter mille versus sub hujus Sibyllæ nomine hoc legantur tempore.

Quæ porro a nonnullis viris doctis afferuntur argumenta ad infringendam horum oraculorum auctoritatem, nullius ea mihi vel pretii vel momenti videntur. Quid enim ad rem facit si homo Judæus scribens Græcis luserit in vocabulo Adami, & in nomine ejus quatuor mundi invenerit cardines? Nec tamen verum est quod dicunt, tribus tantum apud Hebreos hanc vocem constare literis, quia nempe compendii gratia unica vocalis in scribendo omittitur, secus enim id fæcē habet in pronuntiatione,

tione. Sed neque recte carpunt, quod nomen Dei in iis oraculis continere dicatur numerum MDCXCVII, cum non satis constet quodnam vocabulum debeat intelligi. Fingunt quidam vocem Hebraicam, quæ tamen putida est. Ego libenter eorum sequor sententiam, qui de voce ἀντιποντί, idem quod ἀντρώνος, accipiunt; ut nempe septenarius fiat, more Pythagoricorum & Platonicorum additur unitas. *Mήνας* enim, ut illi loquuntur, est ἀετός, ἄποκαταλιός καὶ περιτλαμ-
πατητός αἰθίος. Vel potius unitas additur ad declarandam Dei unitatem, ita ut numero illo signetur ineffabilis unitas, ἀετός μήνας. Sic Mercurius Trismegistus, & ipse Judæus, cuius verba apud Lactantium Lib. 1. sic concipiuntur; Ο δέ τὸς τοῦ ὁδοῦ τοῖς ἀνθρακοῖς ἡ παράδεισος, ἐπὶ τῷ δὲ ἀντρώνῳ. Hoc posterius verissimum esse existimo.

Jam vero quod Chiliastrarum seu millenariorum errores fecutum esse scribunt hunc Sibyllistam, nec hoc quidquam ad rem facit; neque enim queritur quid verum sit, sed quid veteres senserint Judæi. Quin ex loco Psalmi LXXXIX promanarit hæc opinio, non dubitandum. Falluntur qui Papiam primum sic sensisse existmant. Apostolicis temporibus ita multos credidisse colligas ex epistola Barnabæ. Judæis vero vetustioribus placuisse hanc opinionem, ex eo conficias quod in Sibyllinis extiterit, nec aliter sensere plerique antiquiores Patres, inter quos etiam Origines. Sic nempe putabant, Denum sex annorum millibus mundum creasse, ita ut primo millenario creata luce visibilis factus sit mundus. Secundo millenario subsidentibus aquis puris remanserit aer, firmamenti seu nu-

bium beneficio separatis superioribus aquis ab inferioribus. Tertio millenario incubente & fovente calore partes telluris ad concipiendum tumorem magis idoneas supra aquam se extulisse, formatosque montes, siccataque hac ratione tellurem produxisse herbas, & sic porro. Durationem mundi similiter sex annorum millibus definiverunt, demtis tamen iis annis, qui ab Adamo ad Noam effluxere, priori tempori & alteri mundo illos tribuentes. Horum sententiam secutus est Petrus Apostolus, cum alium mundum appellat eum qui diluvium præcessit. Sex itaque annorum millia distri-
buerant in tempus ante legem, tempus post legem, & tempus Messiae. Quod autem Judæi id vaticinium e Schola Eliæ promanaſſe dicunt, id fortasse ex eo factum, quod desum-
tum fuerit e libro prophetiarum Eliæ, quem olim veteris Testamenti ſcriptis annumeratum fuisse conſtat, licet poſtea apocryphis, ut appellantur, acceſſerit. Qui vero ex Judæis materiam ingenitam & alios ex aliis mundos generari cre-
didere, illi quindecim annorum millia a crea-
tione ad creationem computabant. Sex quippe annorum millia in producendo hoc mun-
do Deum seu Naturam laboraffe statuebant antequam primus nasceretur homo. A primo vero homine uſque ad Christum alia ſex nume-
rabant annorum millia. Regno autem Christi duo tribuebant millia. Ultima denique mil-
lenarium extremo judicio & conflagrationi adſignabant, ita ut intervallo, quod hujus & præcedentis mundi conflagrationem inter-
cedat, quindecim annorum fiat millium. Alii
qua-

quatuordecim numerabant millia. Origenes huic spatio tredecim adscribebat annorum millia, ut videre est in excerptis Methodii apud Photium, quibus si addas tempus conflagrationis, fient quatuordecim millia, quo peracto spatio universalem ~~ampliacionem~~ futuram putabant. Tuscī veteres huic intervallo duodecim tantum adsignabant annorum millia, si credendum Suidæ in voce ~~neppoi~~.

De Saturno & Titanibus quæ scribuntur in Sibyllinis, non est ut quemquam offendant. Cum per Saturnum Noe, & per Titanas intelligantur posteri ejus, qui turrim sunt moliti Babyloniam; clarum est eo hæc referri, ut ostendatur Græcorum fabellas non ex nihilo esse fictas, sed veritatem earum contineri sacris literis, e quibus Saturnum, Janum, & alios, non deos, sed homines fuisse, manifeste satis possit colligi.

Sed neque hoc recte in Sibyllinis carpitur, quod diluvio quadraginta tantum assignentur dies. Complures quippe ex antiquis sic sunt locuti, reliquum tempus, quo pluviæ cessarunt, non attribuentes diluvio.

Quod mons Ararat, in quo area Noë quietit, Phrygiæ adscribatur in Sibyllinis, & hoc quoque complures viri eruditæ falsum esse contendunt. Sed quod pace ipsorum dixerim, non succedunt eorum rationes. Non jam quæram rectene mons Ararat Phrygiæ fuerit attributus: sufficiet ostendisse, complures olim sic credidisse. Luculentum hujus rei testimonium possit exhibere nummus Apamenus ante paucos annos Romæ vulgatus a Falconerio, in quo

quo exprimitur arca Noæ. Ista autem Apamea præcipua post Ephesum majoris Phrygiæ fuit civitas. Sita erat ad fontes Marfyæ fluminis. Mons urbi huic vicinus, quod in eo arca seu Noæ, seu Deucalionis, quieuisse crederetur ab Apamenis vel potius Judæis Apameæ habitantibus, dictus fuit *Βάρις*, & inde ad ipsam quoque urbem transit appellatio. Eadem ratione idem hic mons vocatus fuit *Βάρις*, quia nempe hæc vox magnam domum, vel magnum significet navigium. Hebræis est בַּרְדָּה. Constat autem hanc vocem non Persis minus & Medis & Ægyptiis usitatam fuisse, quam Hebræis. Hesychius; *Βάρις, πύργος, ποθμεῖον, περιόμφασιν.* Sed & antiquum illud Noæ navigium Σωβηρία dictum fuisse, veluti qua conservatum sit genus humanum, colligo ex eodem Hesychio; Σωβηρίας, νῆσος, ποθμοῖς ἐπι τῷ παλαιάν. Sed tamen objiciunt Ararat esse Armeniæ montem, non Phrygiæ. Audio quidem, sed sciendum eam Phrygiæ majoris partem in qua Apamea, olim Armeniæ attributum fuisse, & sic sensisse Nicolaum Damascenum: docent ejus verba Lib. I. Cap. iv, apud Josephum; Εἴτε νῦν τὸ Μηνάδα μέσα ὅπος κατὰ τὸν Αρμενιανὸν Βάρις λεγόμενον, εἰς ὃ ποτὲ τὸ συμφύτοντος ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ λόγος ἔχει περιστῶντας, καὶ τίνα ἐπὶ λάρνακος δηλύματος ἐπὶ τῷ ἀκροφερεστῷ ὄκετοις, καὶ τὰ λείποντα τὸν ἔλατον ἐπὶ πολὺ συβίντας. γέρων δ' αὐτὸς ὁντας καὶ Μανῶν ἀρεταῖς ὃ τοῦ Ιουδαιου τοιούτου. Vulgo legitur *Miranda* quod multum torfit virum doctum. Est autem Milyus Pamphyliæ Pisidiæque superior tractus Apameæ huic vicinus & pene contiguus. Baris oppidum memoratur a Ptolomæo in hoc ipso tractu. Vides autem quam hæc Damasceni verba

verba confirmant ea quæ diximus, quamque idem de monte Ararat senserit quod Sibyllinorum scriptor. Porro Armenos olim Phrygibus fuisse permixtos, cognoscas quoque ex Stephano, qui plus etiam dicit, cum sic scribit;

Aγεντος τὸ μέτρον ἐν Φρυγίᾳ, καὶ τὴν φωνὴν τὰ ποντικὰ φυγάσαι.

Plurimum quoque errant, cum reprehendunt quod Eurotam prope Dodonam oriri & cum Peneo conjungi dixerit scriptor iste Sibyllinorum. Eurotas enim non tantum est apud Laconas, sed & apud Thessalos, quem Homerus Titareson appellat, ut Strabo & alii testantur. Illum vero cum Peneo conjungi, notum ex omnibus. Dodonæ vero vicinum facit etiam Homerus. Ex Stygia palude profluere canit quoque Lucanus, Lib. vi. Orcum ea de causa vocari, testatur Vibius Sequester.

Quod attinet acrostichidem, quæ occurrit Libro VIII, si quis illam assutam esse existimet, non adversabor: neque enim de ea intelligenda sunt Varronis & Ciceronis verba.

Quod passim Deus appelleatur *Σαλαμᾶς*, ne hoc quidem recte reprehenditur, cum constet adjectiva & epitheta in omnibus linguis sèpissime transire in appellativa. Verum hoc esse adparet ex gemmis & amuletis Ægyptiorum & Judæorum antiquis, in quibus vox hæc eadem usurpata ratione passim conspicitur.

Illa quæ de Cæsaribus referuntur, cum manifeste constet non esse ejusdem auctoris, sed sero demum a Christianis gnosticis addita esse videantur, opus non est ut ad examen revocentur. Sufficiat hæc de iis dixisse Sibyllinis, quæ non ab aliis quam a Judæis, & quidem ante adventum

Servatoris nostri, potuere conscribi. Additamenta enim quæ majorem horum librorum partem constitunt, ea a Christianis esse conficta, libenter cum Celso agnoscimus. Clarum est itaque quantum fallantur ii, qui omnes istos Sibyllinos libros Adriani Cæsaris ætate, aut etiam postea, conscriptos fuisse, ausi sunt adfirmare. Erroris eos convincere possint, non complura tantum quæ attulimus loca, sed & Josephus, qui ex Sibyllinis citat locum de ædificatione turris Babylonicae, quem si quis cum Sibyllæ conferat verbis, quæ existant haud longe ab initio libri tertii, facile agnoscet, non aliunde, quam ex his ipsis esse de-
promptum Sibyllinis.

C A P. IX.

De altera Sibylla Erythræa, cuius carmina non a Judæis, sed ab Ethniciis fuere conficta.

CUM supra monnerimus, fuisse & alteram Erythræam Sibyllam, quam sub Alexander magno floruisse Strabo testatur; jure aliquis existimet, hujus esse versus qui apud Phlegontem existant Trallianum Scripto de longævis. Scribit is Sibyllam hanc vixisse annis pene mille: id si sit, stultum fuerit unitati adscribere eam quæ tam multis vixerit ætatibus. Ipsa de se sic scribit;

Ἐντεὶ δὲ γενέσις προβλητὸς καὶ μῆνας ἔχειν,
Μαρούσιν δὲ ἐν Βρυτοῖς, καὶ ἀπίστα λέγουσι.

Versus hos sic esse concipiendos patet ex eo, quod Phlegon subjiciat Sibyllam hanc unicuique ~~καὶ~~ attribuisse annos centum & decem. Palam itaque vixisse annos pene mille, cum novem ~~μεριάς~~ conficiant annos nongentos & nonaginta. Infeliciter admodum hæc accepit & corrigere conatur vir maganus in Solonianis. Subiungit postea hæc Sibylla sese ~~αὐτοῦ τοῦ θεοῦ~~, id est carnis afflictis & senio pene defluentibus propter peritiam in arte vaticinandi incursum Apollinis invidiam, & ab eodem sagittis confossumiri. Antiqua enim lectio fuit, ~~σαρκοντὸν διόνειδον τομῆιαν~~, non ~~σαρκόντιμον~~, quod inepte de sagitta accipias. Pergit dein eadem Sibylla, & dicit, animam suam per aera dilapsam pervasuram alites, & sic futurum ut sint aptæ auguriis. Insepultum vero corpus permixtum terræ producturum herbas, quas cum depascantur pecora, fore ut extispiciis apta habeant viscera. Similia his de hac nescio an de Delphica Sibylla ex Sarapione prodidit Clemens Alexandrinus Strom. Lib. I.

In sequentibus dein versibus eadem Sibylla monet Romanos ut ludi instituantur seculares, & ut Jovi, Junoni & aliis diis sacra fiant in campo Martio, qua Tiberis est angustissimus, sic enim fore ut totius potiantur Italiæ. Sed vero cum tempore Alexandri Magni, non tanta Romanorum apud Græcos fuerit fama, nec ipsi Romani scriptores hujus vaticinii faciant mentionem, satis verisimiliter conficitur, versus hos non posse istius esse Sibyllæ, quæ

Alexandri floruerit tempore. Imo ne illo quidem exstitisse tempore existimo, quo Erythras missi a Romanis fuere legati. Si enim exstitissent, utique & illos Romam deportassent. Sed vero mille isti versus qui Romam allati fuerunt, illi ab idiotis erant conscripti, a Judæis nempe ut jam ante diximus. Siquis autem Græcos qui supersunt Judæorum consulat versus, prorsus illos similes fuisse inveniet, ac fuere veterum Christianorum carmina, quæ si unum & alterum excipias, istiusmodi sunt, ut Scaliger sibi in sterquilinio versari videretur quotiescunque ad ea legenda se conferret. At vero illi versus qui apud Phlegontem sub Erythræ nomine reperiuntur Sibyllæ, nihil minus quam idiotas habuere auctores, cum & puri & elegantes sint satis, ita ut non potuerint ab aliis quam a linguae Græcæ peritis & ab ipsis, quorum continent ritus, conscribi gentilibus. Non puto me male divinare, si ipsum Phlegontem horum auctorem fuisse dixerim. Complura carmina & oracula suis ille inferuit scriptis: ea squis legat & cum his conferat, adeo gemella inveniet, ut vel ex ipsa similitudine unum eundemque omnium statim agnoscat parentem. Nec immerito quod de Diogene Laertio, idem quoque de Phlegonte dixeris, illum ostenditorum carminum gratia suos edidisse libros. Attamen quo minus elegantes isti Phlegontis videantur versus, non debent offendere maculæ aliquot quæ in illis occurruunt, quas commode absterges ex Zosimi histor. Lib. II. Nam quo loco legitur ~~multorum~~ ^{multorum}, reducendum ~~multorum~~ ^{multorum}. Parcæ enim

nim a nonnullis, ut a Lycophrone, maris dictæ sunt filiae. Qui paulo post sequitur inquitatissimus versus sic reformandus; *αὐτὶ δὲ τῷ πλευράκιν χοῖρος τὸ κρέας ἵστο μέλανα*. Ambarvale enim intelligit Sacrificium, quod porca fecunda & gravida fieri cotisueverat. Pro *αὐτὰ δέχθω*, melius apud Zosimum *ἴου δέχθω*. Denique postea scribe;

*Οὐρανίδας τέλεται τοῦτο τελεταλεσμόνα καίστω
Ωραὶ τὸ θηλυτέρην τὸν αὐτραῖστην εἰσπίβωσιν.*

C A P. X.

Judeorum Alexandrinorum de rege venturo sententia.

QUAMVIS in nonnullis non satis conveniat inter auctorem Sibyllinorum, qui sub Cumææ, & alterum qui sub Erythrææ nomine Sibyllæ sua edidere oracula; in pluribus tamen eos conspirasse satis ex iis quæ hactenus diximus, clare potest intelligi. Cum in multis aliis, tum quoque in tempore adventus magni regis unum sensisse videntur, cum illum affutrum dixerunt, si quando Ægypto potirentur Romani. Versus Erythrææ Sibyllæ, quibus hoc continetur, supra adduximus. Similiter sensisse Cumæam colligo ex Lucano lib. 8.

*Haud equidem immerito Cumææ carmine vatis
Cautum, ne Nili Pelusia tangeret ora
Hesperius miles.*

Idem quoque habet Cicero in epistola ad Lentulum, nec non Dio & alii, cum scribunt magno futurum malo Reip. si cum imperio Romani Ægyptum adirent. Magnum istud malum ex iisdem Sibyllinis Cicero interpretatur magnum regem, cuius vel ipsum nomen quam formidabile visum fuerit Reip. amantibus satis declarat, cum jubet ut sacerdotes isti, qui ex præscripto Sibyllæ regem Romanis minantur, *quidvis potius ex illis libris, quam regem proferant*; quem Romæ posthac nec dii, nec homines esse patientur. Licet vero veritatem hujus vaticinii exitus docuerit, mirum tamen poterat videri Romanis, quod cum Alexandrini & Ægyptii, alios salvos esse posse negarent, nisi regem admitterent; ipsi tamen regium imperium & fasces consulares & omnem pompam nollent admittere, regem videlicet exspectantes pacificum & sine pompa; & sane causa suberat politica. Non Ciceronis tantum ætate, sed & sub Cœsaribus, quam libertatis fuerint amantes Alexandrini, vel Gallieni docet factum, qui cum Theodoto vellet imperium proconsulare decernere, a acerdotibus est prohibitus, dicentibus, *fasces consulares ingredi Alexandrian non licere*, ut testatur Trebellius Pollio in Æmiliano. Quin & ad minas usque progressi vetus addebat oraculum, tum demum liberam fore Ægyptum, si quando in eam venirent fasces & prætexta Romanorum. Sane constat Ægyptios excussisse jugum Romanum postquam Christianismus invaluit, & Ægyptus cessit in prædam monachis. Quod passim alibi fieri solet, ut ubicunque hoc homi-

hominum genus pedem figit, ibi protinus cef-
sent principum & magistratum jura, id i-
psum in profunda, id est, superiori præcipue
contigit Ægypto. Tanta ibi fuit monachorum
copia, ut præter eos qui in eremo habitarent,
ipsæ quoque urbes adeo iis fuerint replete, ut
plures in illis monachi quam laici numeraren-
tur. In sola Oxyrynchi civitate præter de-
cem monachorum millia, viginti sacratarum
virginum memorantur habitas mil ia. Ipsam
vero quod attinet Alexandriam, quandocun-
que ea propriis uti legibus permittebatur, &
linguae constaret libertas, in immensum sem-
per crescebat; & adeo quidem ut temporibus
Augusti ipsam quoque Romam incolarum nu-
mero superare crederetur. Displicebat quidem
principibus Romanis pati in suo regno Rem-
publicam, displicebat Alexandrina ne ipsis
quidem parcens principibus dicacitas; sed com-
pensabant emolumenta, cum sola Alexandria
in tributis & vectigalibus tantundem conferret
quam tota Gallia, præter annonam quæ singu-
lis annis ad quadrimestre urbi sufficeret Ro-
manæ. Quam ægre istam linguae impunitatem
tulerit Trajanus, princeps alias optimus, satis
colligas ex Panegyrico Plinii; *Percrebuerat an-*
tiquitus urbem nisi opibus Ægypti ali sustentari-
que non posse. Superbiebat ventosa & insolens na-
tio, quod victorem quidem populum, pasceret ta-
men: quodque in suo flumine, in suis navibus,
vel abundantia nostra, vel famæ esset. Cum ve-
ro sterilitas intercessisset & Ægyptii penuria la-
borarent, remisit Trajanus annonam suam
Ægyptiis. Ideo mox subjungit; Refudimus Nilo
suas

*suas copias, recepit frumenta quæ miserat, depo-
tatasque messes revexit. Discat igitur Ægyptus,
credatque experimento, non alimenta se nobis,
sed tributa præstare: sciat se non esse populo Ro-
mano necessariam, & tamen serviat. Libenter
itaque credo Trajanum irritatum evertisse A-
lexandrinorum Remp. eripiendo huic jura &
immunitates quibus fruebatur, neque enim sine
causa est, quod in Hieronymi legitur Chro-
ni-
co, Adrianum Alexandriam a Romanis subver-
sam publicis instaurasse impensis. Hic tamen,
non minus quam Trajanus, ingeniosam istam
Alexandrinorum odefat dicacitatem, ut ipse in
epistola ad Servianum satis declarat. Sed in-
telligebat vir prudens, perire respublicas, si
sermonis auferatur licentia, & pro nihilo ha-
beri quæcunque in populos suos conferunt be-
neficia principes, si simul quoque in linguas
velint exercere tyrannidem. Quamvis itaque
iniquo animo, patiebatur tamen, & utilitate
suadente concoquèbat quæcunque & in ipsum
& in Antinoum ab Alexandrinis spargerentur
dicteria. Quam diversa fuerit Antonini Car-
callæ ratio, & quam immani cæde bellua ista
Ausonia, ut vere de eo pronuntiarat oraculum,
multarit Alexandrinos, ex historiis notum.*

C A P. XI.

Tertulliani & Josephi de Christo testimonia vindicantur.

Multa quidem de Sibyllis earumque scriptis dicenda supereffent, si animus effet ea quoque excutere, quæ passim de his memorantur: sed cum nobis propositum fuerit non de iis agere Sibyllis aut Sibyllinis, quibus ritus & ceremoniæ continebantur gentilium, sed illa solum pertexere, quæ propagandæ fideli Christianæ plurimum profuere: sufficiat ostendisse, longe alius generis illa suisse oracula, quæ Christi præcessere natales, quæque Erythris & Cumis Asiaticis Romam fuere allata; ac fuerint priora illa quæ una cum Capitolio conflagrarent, aut item ista quæ postmodum a gnosticis conficta, aliisque fuere assuta. Desinant itaque hodierni Christiani veteribus illudere Christianis, eorumque sugillare credulitatem. Si illos rideamus, merito quoque ipsos rideamus prophetas, e quorum libris pleraque hæc depromta fuere oracula. Sed profecto nullos religio Christiana infensiores habet hostes, quam ipsos Christianos, cum vix illum apud antiquos de Christo aut vaticinum, aut testimonium invenias, quod non complures etiam doctissimi viri labefactare aut etiam penitus evertere fuerint conati. Argumento sint non ea tantum quæ de Sibyllis &

Sibyllinis ex Cicerone, Virgilio, Suetonio aliisque attulimus loca, sed & quotquot alibi de Christo occurrunt loca, adeo illa eludere & falsis interpretamentis enervare conati sunt, ac si illa ipsa, quam profitentur, odio iis fuisset religio. Exemplo sit locus Tertulliani in Apologetico cap. 5. *Tiberius ergo, cuius tempore nomen Christianum in seculum introivit, adnuntiata sibi ex Syria Palestina quæ illic veritatem ipsius divinitatis revelaverat, detulit ad Senatum cum prærogativa suffragii sui. Senatus, quia non ipse probaverat, respuit. Cæsar in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus Christianorum.* Tertullianei hujus loci mentio fit apud Eusebium in historia Ecclesiastica, ubi tamen non satis bene Græce redditur. Sed neque Georgius Syncellus, aut alii e Græcis, recte hæc intellexere. Ut autem hæc verba absurditatis convincent, quid non comminiscuntur, quid non moliuntur viri docti? Sensus attamen est manifestissimus. Dicit enim Tertullianus, cum miracula, quæ in Syria Palæstina edidisset Christus, nuntiata essent Tiberio, eum persuasum de hujus divinitate, voluisse Christum divisorum adscribere numero, hancque voluntatem suam ad senatum detulisse cum prærogativa suffragii sui. Senatum vero servili adulazione, eo quod ipse Tiberius recusasset Divus appellari, noluisse Christum, exoticum numen, inter divos admittere. Tiberium nihilominus in sententia, ut Christus diis accenseretur, perstitisse; & comminatum esse periculum accusatoribus Christianorum.

Ecquid vero illustrius Josephi Hebræi de Christo

Christo testimonio? Vix tamen aliquem inter nostri seculi invenias Christianos, cui id non spuriū & adulterinum videatur. Diximus de eo nonnulla alibi: ut vero omnis prorsus tollatur dubitatio, aliud quoque afferam firmissimum argumentum, unde liquido cognoscatur, etiam si verba illa de Christo apud Josephum non existarent, illum tamen de servatore nostro ita sensisse, ut eum verum Messiam esse crediderit. Hoc sic conficio. Josephus, ubi de Daniele agit Propheta, non ita de illo sentit, quemadmodum vulgo Judæi, qui negant illum fuisse prophetam, adeoque vel nullo vel certe ultimo inter prophetas collocandum sentiunt loco: sed vero ille disertis verbis affirmat, Danielem fuisse prophetam summum & cæteris majorem, utpote qui non modo res futuras, sed & tempus quando futuræ essent, prædixerit. Ut autem cognoscamus quam bene sibi Josephus constet, colligamus tempus ab anno Xerxis xxiv, quo Nehemiam Jerosolyma venisse scribit, & a quo fluere incipiunt Danielis hebdomades, & porro ipsius Josephi sequamur calculum. Id si fiat, inveniemus hebdomadas illas, five annos ccccxc, exakte terminari illo ipso tempore & anno, quo secundum suppurationem ejus natus fuit servator noster. Eant nunc veritatis & Christianæ religionis hostes, & si possint ostendant, qua fieri ratione potuerit, ut ita de Daniele & hebdomadis ejus locutus fuerit Josephus, si non ut scripsit, ita quoque de Servatore nostro senserit. Et profecto si aliter sensisset, an non omnium Judæorum fuisset imprudentissimus, ita de Daniele &

ejus hebdomadis scribendo? Callidi itaque fuisse qui post eversa Jerosolyma floruerent Judæi, qui cum viderent, fieri non posse ut Messia non transierit tempus, si vera sint Danielis oracula, non dubitarunt ex albo illum expungere prophetarum. Hoc vero ut aliqua cum ratione facere viderentur, quid non in suum & S. literarum damnum commenti sunt miseri? Primo quidem diversos Prophetiæ ex cogitarunt gradus, illos quidem omnes futile & inter se plurimum discrepantes, ut videre est in directore dubitantium Maimonidæ & in præfatione Davidis Kimchii ad Psalmos; in hoc tamen convenientes, Danielem non ab ipso Deo suas accepisse prophetias, sed tantum per vocem traducem & echonem quandam, seu ut ipsi volunt, filiam vocis fuisse locutum. Alterum quo Danielem non fuisse prophetam obtineant, argumentum exinde pertinet, quod cum fuerit e tribu Juda & stirpe regia Davidica, nec sacerdos, nec propheta esse potuerit. Sed cum hac ratione viderent & ipsum quoque Davidem e prophetarum excludi numero, vide quanta ipsos incesserit cæcitas & amentia, ut odio hebdomadarum jam a temporibus Aquilæ, non Danielem modo, sed & Davidem e prophetarum expunxerint choro. simulque & sensus & ordinem sacrorum inverterint librorum.

C A P. XII.

*De ordine & divisione Sacrorum librorum quem
Judæi perverterunt.*

OMNES Veteris instrumenti libros, vel absolute Legis, vel Legis & prophetarum, vel etiam latiori appellatione Legis, Prophetarum & Psalmorum comprehensos fuisse non minibus, Servatoris nostri constat testimonio. Posterior divisio exstat quoque apud Josephum primo contra Appionem libro, cum certioris fidei, qui tempore Artaxerxis defierunt scribi, enumerans libros, omnes eos partitum in Legem, Propheticos, & Hymnos vitæ continentes præcepta. Idem plerosque in viginti duo volumina, pro literarum numero Hebraicarum, divisos fuisse affirmat; quinque nempe Moysis, tredecim propheticos, & quatuor hymnorum seu monitorum. Sed vero si sigillatim omnes enumeremus, cum non viginti duo tantum, sed triginta octo in codice Hebræo inveniantur libri, quærendum quare ratione a veteribus Hebræis in viginti duo illi divisi fuerint volumina. Si librum Ruth, Canticum canticorum, & singulos minores examinemus prophetas, nunquam efficias ut illi justum constituant volumen. Contra vero si Psalmi uno describantur volume, mole sua laborabunt & difficulter evolventur. Constat autem vel ex ipsis sacris literis, ut alias gentes,

ita quoque veteres Hebræos, non in codicibus, quod serum demum factum, sed in voluminibus & continuatis pellibus libros suos descripsisse. Hanc itaque si teneas rationem, commode nisi fallor sacræ scripturæ libri sic dividentur. Libri Moysis quinque constituant volumina. Tredecim propheticos seu historicos libros, si quidem & historici propheticis accensendi, utpote a prophetis conscripti, sic habetis. Josua, Judices & Ruth, unum constituant volumen. Quatuor regum & duo Paralipomenon sex constituant volumina. Eздras, Nehemias & Esther, unum faciunt volumen. Esaias, Jeremias, Ezechiel & Daniel singuli singula conficiunt volumina: quibus si addas duodecim prophetas minores, qui omnes unum constituant volumen, habetis tredecim volumina propheticorum librorum, quibus omnia continentur quæ a populo Iudaico gesta sunt a morte Moysis usque ad tempora Artaxerxis, ut docet Josephus. Supersunt hymni & libri qui vitæ continent præcepta, veluti Job, Psalmi, Proverbia, Ecclesiastes & Canticum canticorum, qui sic distinguendi ut Job unum, Psalmi duo, reliqua vero Solomonis scripta quartum faciant volumen. Hac itaque ratione, ut maxime verisimile, in viginti duo volumina divisa fuere omnia receptioris scripturæ monumenta, quibus merito creditur. Nam quamvis & alii qui in sacris literis sequuntur libri, qui post tempore Artaxerxis scripti sunt, quosque inepte apocryphos vocant, magni faciendi sint; illos tamen non paris cum prioribus esse autoritatis, propter

ter minus certam & legitimam prophetarum successionem, scribit Josephus. Et hæc quidem partitio obtinuit usque ad tempora Aquilæ futilissimi interpretis. Hujus demum ætate innotuit Christianis nequissima & ineptissima sacrorum librorum divisio, quam odio ut diximus hebdomadarum Danielis commenti sunt Judæi vel ipse Aquila, pervertendo sensus & ordinem scripturæ, inducendo novam distributionem, Legis videlicet, prophetarum, & hagiographorum, & rejiciendo Danielem extremo pene inter hagiographos loco. Miror hanc fraudem non suboluisse Christianis, sed profecto a nullis illi libentius, quam a Judæis decipi se patiuntur. Si quæras quid sint ἄγιοι γράμματα, nemo facile dixerit, cum sit ineptum vocabulum, & contra naturam linguæ Græcæ formatum, æque ac ἑρμηνεία. Plena futilibus istiusmodi vocabulis fuit Aquilæ versio. Judæi cherubin seu libellos simpliciter vocant. Et tamen reperiuntur qui Judicum hanc Sacrorum librorum partitionem sequuntur & probant, dicentes etiam Rabbinos fateri spiritus sancti afflatu hos esse conscriptos. Sed si Rabbinos consulas, ridebunt, utpote gnaros quid per spiritum sanctum intelligant.

C A P. XIII.

Vindicantur nonnulla LXX interpretum loca, male a quibusdam reprehensa.

Sed profecto nostri seculi hominum in eludendis argumentis & testimoniosis, quæ ad roborandam Christianæ religionis veritatem præcipue faciunt, non hic subsistunt conatus: si quis sacra evolvat volumina vix in toto veteri Testamento aliquod de Christo inventiet vaticinium, quod in hodiernis versionibus, non ita perversum & depravatum legatur, ut sincera & manifesta aliqua prophetia nusquam adpareat, imo saepe ne sensus quidem ullus, aut certe tam multiplex, ut vel ipsa expositionum varietas, cuicunque bonæ menti non scrupulum tantum, sed & indignationem incutere, meritoque vel ipsam quoque suspectam possit reddere veritatem. Ne nobilissimum quidem Jacobi morientis oraculum intactum & immaculatum reliquerunt, nec illud Biliani prorsus huic gemitum, quod exstat Numer. Cap. xxiv, quodque tam putidis & ineptis inquinarunt interpretamentis, ut vel quantumvis morosus lector vix risum contineat. Et tamen hic ipse est locus quem signat Evangelista, cum dicit; *Ex Aegypto vocavi filium meum, ne quis somniet ex Oseeæ Cap. xi. v. 1. verba ea esse depromta.* Quod si sublatis apicibus & incrustatura Rabbinica, excutiamus

cutiamus vocabula Hebræa, apparebit ilico
veritas, & inveniemus illum ipsum quem LXX
interpretes expressere sensum.

Quin & eo nonnulli progressi sunt audaciæ,
seu impudentiæ potius, ut ipsum quoque Chri-
stum & Apostolos accusarint, quod verba sa-
crorum librorum, non eo sensu quo accipiun-
tur in Hebræo fonte, sed quemadmodum in
corrupta, ut loquuntur, LXX interpretum
legebantur versione, in usus suos converterint.
Quis ferat theologos affirmantes Apostolum
quod in depravato aliquo codice Psalmo
XXXIX reperisset ~~οὐαδεκατησίων γα~~, bellissimam
inde prophetiam concinasse? Quid demum
est impostura si hæc non sit? Non desunt qui
istiusmodi fraudes pias & officiosas vocent, si-
mulque altum clamet vocem Hebræam non
corpus, sed aures notare. Quis vero ipsis re-
velavit, idem vocabulum si aliis animetur vo-
calibus, plures non habuisse significationes, &
non etiam hoc notasse, quod LXX posuere
interpretes? Opus non est ut οὐαδεκατησίων aures in-
terpreteris, si statuamus primam literam non
esse radicalem, sed servilem, ut vulgo loquun-
tur: id si feceris, jam commode ea vox derivari
possit a radice η. Aut si id non sit, quis va-
dem se sistat, non immitatum a Judæis fuisse
hunc locum, vel ob hoc ipsum, quod nobis-
simum de Christo contineat vaticinium?
Iterum instant, fieri hoc non posse, cum Judæi
religiosissimi sacrorum librorum semper fue-
rint custodes, & mori malint, quam vel u-
nam violare literam. Audio quidem Christianos
siccassimantes, sed vero si quis ipsos consulat

Judæos, longe illi aliter loquuntur. Fatentur illi se multa sacrarum literarum loca expunxisse, fatentur antiquos Rabbinos, utilitate suadente, & verba & sensus immutasse, dicentes, *Pereat litera, & sanctificetur nomen Dei benedicti.* Nihil a me hic fingi cognoscet si quis Thalmudicos adeat libros, in quibus pluribus locis hæc legas; *Bonum est ut evellatur litera de lege, & ut sanctificetur nomen Domini.* Quamvis infinita propemodum sint loca, quæ aut immutata, aut etiam omnino erasa olim ab istis Judæorum fuere magistris, unum adduxisse sufficiat, quem manifestum sit illos expunxisse, vel quod eum non intelligerent, vel quod verbis Christi lucem afferret, vel potius ne in persolvendo gentibus tributo legis suæ prævaricatores esse viderentur. Locus is occurrit Deuter. Cap. xxiii, ubi postquam jussit legislator, neque inter filias Israelis meretrix, aut inter filios Israelis inveniatur exoletus, addit, *εἰν ἵστι τελετόθρησ απὸ θυγατέρων ἱεραῖς, οὐδὲ τελετούμενος απὸ οἴνῳ ἱεραῖς.* *Ne sit quæ vestigal solvat inter filias Israelis, aut exoletus qui tributum pendat inter filios Israelis.* Olim aliter sumus interpretati, nunc ampliato judicio veram damus expositionem. Non prohibet simpliciter scorta & meritorios pueros, sed ne quidem illos permittit, etiamsi publicum fornicationis solvant vestigal. Causam mox subjungit, quod merces meretricis & donum catulastrri, non debeat inferri in domum Domini, cum ntrumque abominetur Deus. *Οὐ γεννήσεις μάρτυμα πόρης, οὐδὲ ἀλλαγμα κυνίς εἰς τὴν οὐρανοῦ ἡγεμονία σὺν πάτερι σύζυγοι, ὅπερ εἰδέναι κυνίς τῷ θεῷ*

os est & auctoritate. Τελετῶν vero hic accipi pro puerο qui pudorem suum prostituit, quamvis vel ipse doceat sensus, docent quoque Hesychius & alii grammatici, cum τετελεψίων & τηλετῶν pro eodem accipiunt, & εὐδρόζων vel μαρτυρών interpretantur. Idem itaque jubet hic Moyses, quod jussisse Alexandrum Severum testis est Lampridius in ejus vita; *Lenonum vestigal & meretricum & exoletorum in sacrum ararium inferri vetuit: sed sumtibus publicis ad instaurationem theatri, circi, amphitheatri, stadii deputavit.* Et hic quidem est verus sensus, & vera interpretatio loci, qui merito visus est difficilis, non antiquis tantum Patribus, sed & illis quoque, qui eos præcessere Judæis, ut pote quorum complures ita eum acceperint, ut quod Moyses scripsit de utriusque sexus scortis vestigal templo e turpi corporis quaestu conferentibus, ipsi de omnibus Judæis intelligendum esse crediderint, ac si legislator voluisse, nullum omnino inter Judæos publicanum esse debere, nec ullum gentibus perfolendum esse tributum. Avide hunc locum arripuere Theudas, Judas Gaulonites, Simon Galilæus & complures alii, qui non hellenistæ, sed *rhoma* volebant videri Judæi in suscitanda contra Græcos & Romanos plebe, ac si Deus vetusset gentem suam aliis esse vestigalem gentibus. Recte itaque in veteri versione Latina, æquali aut etiam antiquiore temporibus Apostolicis, locus hic ita redditus fuit; *Non erit vestigal pendens ex filiis Israel,* ut non dubitandum sit, quin locus hic jam olim e Deuteronomio sublatuſ fuerit a Juſtis. *Quod* si quis

si quis dubitet, illum vel ipsius Christi possit convincere testimonium. Si enim id non sit, frustra quæsivissent Pharisæi præsentibus Herodianis, *an licitum sit Cæsari censum persolvere.* Ut nempe vel apud plebem, vel apud Romanos causam eum accusandi haberent, hanc ipfi quæstionem proposuere. Si negasset vestigal solvendum esse, veluti reum & morte multandum tradidissent Romanis. Si vero annuisset censi esse satisfaciendum, jam veluti contradicentem legi, ab ipsis Judæis lapidibus obruendum cœnüssent. Cautè itaque & prodenter viso numismate respondet, *Dæ Cæsari quod est Cæsar is, & Deo quod est Dei.*

Verum non hic tantum, sed & quotquot fere alii in sacris literis a Christo citati occurserunt loci, vel absunt omnino, vel ita depravati & mutili leguntur, ut vel nullum omnino, vel certe admodum a veritate alienum ex iis elicias sensum. Matthæi, xv, & Marci, vii ut ostendat Christus Pharisæos pluris facere traditiones & mandata hominum, quam præcepta Dei, hæc adducit Esaiæ verba ex Cap. xxix, *Μάρτιον δέ τοι οὐδεὶς απόστολος διδοὺς εἰπειν ματθαῖς σημαίνειν.* Sic quoque habent LXX interpretes. Si Hæbræum consulas codicem, non invenias ibi vocem frustra, qui tamen sensum constituit, sed יְהוָה, cum vera lectio sit יְהוָה, quod pluribus in locis iidem interpretes reddidere *υἱὸν τοῦ θεοῦ*, vel *υἱὸν κυρίου*. Quamvis non opus sit quidquam mutare, cum notum sit ioth sœpe poni prou. Si hodiernas quotquot sunt consulas versiones, nihil quod ad rem faciat, nihil nisi scopas invenies dissolutas. meritoque Christus Iudibrio

Iudibrio fuisse Phariseis si ex illis Esaiae verbis, prout hodie leguntur, istum quem intendit, conatus fuisse exculpere sensum.

Resipiscant igitur nostri seculi homines, & si LXX interpretibus, si denique Apostolis & Christo non credunt, credant saltem illis quibus blandiuntur Judæis, cæcis quidem ductoribus, in hoc tamen recte sentientibus, quod unanimiter agnoscant periisse linguam Hebream, nihilque præter mutas superesse literas, nescirique vim & potestatem vocabulorum. Si quid Hebraicæ linguae superest, totum hoc LXX interpretibus acceptum feramus necesse est. Tollantur illi, simul quoque tollitur qualiscunque linguae Hebraicæ superest scientia. Absque illis ne unum quidem verbum recte interpretari possimus, & quod sacris veteris testamenti libris fruamur, totum hoc illorum est beneficium. Si quis dubitet, adeat ille quæcunque hodierna lexica & versiones ab ipsis Judæis, seu ad mentem Judæorum factas, nullas omnino bonas inventiet expositiones, quæ non sint a LXX desumptæ interpretibus. Ubiunque vero in his sensus aut vocabulum aliquod occurrat, quod non intelligent, hærent miseri, frustraque se torquent & mirifica ipsi sibi fingunt somnia, idque in minimis saepè facillimiisque. Proverbiorum Cap. xxv. v. 20. legitur in versione LXX interpretum, "Μηδέποτε ἐλκει ἀσύνφορον τὴν πεντηκονταετίαν, εἰτε περιπέτερον πάθος ἐν τῷ ματὶ καθίσαι λυττόν." Quod locum hunc nullo sensu sic redditum legissent, quemadmodum acetum trahit inutile &c. Mirum in modum in LXX debacchantur inter-

pretes, & בָּתִים non id quod habent isti inter-
pretes, sed quod iidem alio posuere loco, ni-
trum nempe reducendum esse contendunt. Sed
quid quæsto sibi vult quemadmodum acetum nitro
inutile? Quis ænigma hoc expediatur? Quis pu-
er non videat ἐλασσα esse dativum ab ἐλασσον ulcus?
sic nempe vertendum fuerat; *Quemadmodum*
acetum ulceri inutile & fumus oculis, sic inci-
dens in corpus noxa, cor contristat. Ut enim
Græcis φύλακες, ita quoque Hebræis & Chal-
dæis כְּהֹן a fluore & ebullitione nominatur.
Ne hoc tantum loco, sed & ubicunque non
intellexere LXX interpretes, ibi videre
est hodiernos interpretes meras promere in-
eptias, & quod mirere, quanto minus illos
intelligunt, tanto magis illis irascuntur. In-
tegra possim adducere capita, præsertim ex
obscurioribus sacræ scripturæ libris, qualis est
Ecclesiastes, Jobus, Oseas, & alii, in quibus
ne unicus quidem occurrat versiculus, qui no-
stri seculi interpretibus recte acceptus & redi-
tus fuerit. Ubicunque deseruntur LXX in-
terpretes, ipsa quoque ibi deseritur veritas.
Magni facio Bochartum, cum propter insi-
gnem viri eruditionem, tum quoque eo præci-
pue nomine, quod multam his tribuat inter-
pretibus, & sicubi in scriptis ab iis dissentiat,
prudenter & modeste id faciat. Attamen si-
quis omnia ejus evolvat opera, ne unum qui-
dem inveniet locum ubi recte ab eo antiqui
illi reprehensi fuerint interpretes. Nusquam
eos acrius sugillat, quam in istis locis ubi
כְּכֹוֹת יְבָעֵנָה reddiderunt Sirenes, ac si hoc de fabulo-
sis istis, quas memorant poetæ, accipiendum
sit

fit tribus sororibus. Sed sane, ut semper & ubique, ita quoque hoc loco optime vertentur interpretes. Σερπῖνοι enim non sunt id quod vulgo putant, sed est genus vesparum seu crabronum vivens in eremo, cujus etiam meminit Aristoteles cum inter novem genera animalium mellificantium recenset tria μοναδίκα quæ non faciant examina; τετράποδος nempe minores, qui sunt fusci coloris, alias σερπῖνοι majores & nigri coloris, & tertios præterea οφελεύοντα, qui sunt omnium maximi. Si quis loca Sacra conferat scripturæ, videbit omnia quam exactissime convenire cum hac expositione. Sævum enim & infestum esse hoc animal, ut pote quod ipsas quoque animas in vulnere ponat, notum est omnibus. Cantum vero lugubrem, seu ἡχῶν & κομπῶν, ut loquitur propheta, & is quoque notus. Itaque Eustathius ad a. Odys. istos Sirenas dicit αὐτοὶ δέ τις κλαυθυνεῖται.

C A P. XIV.

Quomodo disputandum cum Judæis, & qua præcipue ratione sint convincendi.

INfinitum fusciamus laborem, nec brevi hoc scripto absolvendum, si singula persequi velimus: hoc solum dixisse sufficiet, si in expositione sacrarum literarum Judæis hostibus Christianæ fidei adhærere velimus, perire & in nihilum

hilum recidere pleraque ea quæ adventum Sera-
vatoris nostri præcessere vaticinia, adeoque i-
psum Christianismum. Quamdiu una versio & u-
nus tantum sacrorum librorum fuit sensus, non
infinita tantum gentium multitudo, sed &
maxima Judæorum pars ad fidem compelle-
bantur christianam: at vero nostro hoc tem-
pore, ubi Judæis permixti vivunt Christiani,
vel nulos vel paucissimos Judæos invenias, qui
ad Christianorum transeunt castra, cum pluri-
mi passim Christiani, vel clam, vel etiam palam
Judæorum fiant Profelyti. Commentitia Rab-
binorum grammatica istud jamdudum effecit,
ut cum tam multiplex factus sit sacrorum li-
terarum sensus, ut alia expositio aliam destruat;
soli tamen exulent sensus quos LXX posuere
interpretes, quosque & Christi & Apostolorum
confirmavit & sanxit authoritas. De Judæis
minus mirandum, rem suam faciunt cum
suis adhærent commentis & incautos cir-
cumveniunt Christianos, eosque sub disciplina
habent sibi vectigales. Sed vero quis non ob-
stupescat tam multos Christianos, quorum erat
officium Judaica ista evertere commenta, ob-
stinatius tamen illa tueri, quam ipsi faciunt
Rabbini? Solo hoc Judæi telo imprudentes
conficiunt Christianos, & sola Rabbinorum
sufficit Grammatica ut de Evangelio & cruce
Christi triumphare sibi videantur. Haud semel
interfui nostrorum cum Judæis de religione
conflictibus, qui tamen parum prospere Chri-
stianis cessere. In altercationibus nempe cum
Christianis eo semper utuntur artificio Judæi,
ut unum tantum disputationi poni postulent
funda-

fundamentum, quod utriusque admittant, vetus scilicet testamentum. Hoc si concederit Christianus, va illi. Cum enim in tota vita unum hoc agant Judeorum magistri, ut lese exerceant in præceptis & legibus Grammaticæ a Rabbini stabilitæ, totamque Hebraicæ linguæ cognitionem in ea collocent, admittentibus id ipsum Christianis; fieri aliter non potest, quin totus controversiæ status ad Grammaticam devolvatur, quæstioque fiat utri in lingua Hebraica sint doctiores, Rabbini videlicet, an Christiani eorum discipuli. At vero si quis cum Judæis congregandi velit, longe aliam necesse est insistat viam, nec permittendum ut vetus testamentum separetur a Novo, utpote sine quo ne vetus quidem possit subsistere. Ostdendum iniquum & stultum esse aliquod adstruere & stabilire fundamentum, cui ne ipsi quidem credant, utpote qui Christum prædicto multis Prophetis tempore advenisse negent. Christianos vero recte vetus admittere testamentum, utpote credentes Novum testamentum esse demonstrationem & complementum veteris. Hanc disputandi rationem tenuere primi Christiani, qui nunquam perpessi sunt Novum a Vetere avelli Testamentum. Ecclesiastica regula & fundamentum fidei semper fuit veteris & novi Testamenti concentus, & utriusque scriptorum consonantia. Quicunque hac conditione cum Judæis se committit, certa illum manet victoria, efficietque ut aut discedant aut obmutescant Judæi, cum sublato Novo tollatur quoque Veteris testamenti auctoritas, & nulla sit causa ut huic

credamus, si nec dñm advenerit Messias, & ne cum impleta sint Prophetarum Vaticinia.

Quod si negent Judæi illum veteris & novi Testamenti concentum & nihilominus fiat quæstio de intellectu linguæ Hebrææ & expositione S. Scripturæ, imprimis cavendum a spuria ista & commentitia quam diximus hodierna Grammatica, qua multos credulos circumveniunt Christianos, cavendum quoque ab omnibus versionibus & explicationibus factis ad placitum Rabbinorum, & firmiter adhærendum versioni LXX. interpretum & iis explicationibus quæ receptæ fuerunt ab omnibus Judæis qui Christi & Apostolorum tempora præcessere: hoc si fiat, & tum succumbent Judæi.

Ut autem veritas LXX. interpretum, & Rabbinicarum intelligatur futilitas versionum, commode ipsi subveniunt Rabbini. Cum enim quotquot sunt inter eos prudentiores & majoris autoritatis, fateantur periisse Hebraicam linguam, & laceras tantum superesse reliquias, nesciri significationem vocabulorum, codicemque Hebræum factum esse mutum & nemini intelligendum, eo quod una cum lingua perierint quoque vocales, ideoque eo redacti sint miseri Judæi, ut ne legere quidem sciant Hebraice: agnoscentibus inquam hæc omnia omnibus fere antiquis & melioris notæ Rabbinis; quis non ipsis merito credit cum palam profitentur, vere in se completum esse, id quod fore prædixerat Esaias, ut omnis scientia & intellectus Oraculorum Dei ab ipsis tollatur & transeat ad gentes, nec cessaturam
hanc

hanc linguæ Hebrææ inscritiam, ut ipsi addunt, donec veniat doctor Messias, qui ob-signatum referat librum, & pristinum linguæ restituat intellectum. An Messias instauraturus sit usum linguæ Hebrææ ad salutem non admodum necessariæ, per me licet ut credant Judæi; interim eatenus taceant & contineant se ab interpretandis sacris libris, quos propria confessione non intelligont, donec iste adveniat Messias.

Sed Judæis hac in parte quidam obloquuntur Christiani, dicentes nec periisse, nec perituram linguam Hebræam, sed vel invitis ipsis Judæis semper & fuisse & futuram ipsis vernacula. Verum, nequid gravius dicam, sic sentientes ipsis Judæis & Rabbini deridendos propino.

Iterum instant, si non a Judæis, unde & a quibus Hebræi codicis petenda sit interpretatione? Sæpius jam respondi: sed cum eadem toties moveatur quæstio, oportet quoque, ut sæpius eadem repetam. Libens itaque concedo a Judæis petendam esse veram sacrarum literarum interpretationem; sed non ab ipsis Judæis qui Christianæ fidei sunt hostes, qui que sponte sua fatentur se nescire Hebraice; sed ab illis, qui florente & superstite etiam nnn Hebraica lingua sacros verterunt libros, qui que pro veris & sinceris habitu fuere interpretibus ab omnibus qui Christi tempora præcessere Judæis, ab ipso denique Christo & apostolis, & ab omnibus Christianis Ecclesiis. Sed inquiunt non superesse LXX interpretum versionem, & illam quæ vulgo exstat, ineptam esse & futilem. Ita quidem Christiani nonnulli, ipsi hac in

parte fatiles & inepti, sed non sic Christus & Apostoli, non denique Judæi quantumvis huic versioni & Christianis inimici; quapropter ad illos me converto.

Omnis itaque Judæos, qui Christi præcessere tempora, agnovisse hanc solam versionem velut legitimam, & non tantum fideliter redditam, sed & divinitus inspiratam, testantur quotquot fuere veteriores Judæi. Usque ad tempora Aquilæ nulla alia lecta fuit Scriptura in omnibus Judæorum Synagogis, præter illam LXX. interpretum: perierat quippe intellectus linguae Hebrææ, utpote quam ne ipsi quidem callerent Judæorum Rabbini. Diudem, post eversa Jerosolyma, cum videarent se hujus versionis veritate premi a Christianis, ausi sunt dicere, interpres illos aliquam non satis bene vertisse. Nullus tamen repertus fuit Judæus, qui negaret illam esse veram & genuinam LXX. interpretum versionem. Non Origenis, non denique Héronymi ætate quisquam fuit qui hos non agnosceret interpres; & sane ridiculi fuissent, & mille testibus convincendi, si tam manifestæ veritati contradixissent. Sed & postquam Aquilæ prodiit versio, remansit nihilominus apud Judæos usus antiquæ translationis; cum enim obscurissima & distortissima esset Aquilæ versio, merito multis displicebat, utpote qui verborum quidem aliquam, nullam autem sensus habuisse rationem videretur. Magis itaque placuit quæ postmodum prodiit Theodotionis translatio, quæ quod proxime ad LXX. interpretum accideret versionem, ideo & clarior & commodior

modior multis visa fuit Judæis. Attamen & illum æq; ac Aquilam peccasse ubiq; a vetere recessit versione, licet in promptu sit ostendere, consulto præteribimus; nunc enim ut argumentum perlequamur, istud monuisse sufficit, versionem, quæ ab omnibus semper agnita fuit Christianis pro vera & genuina LXX. interpretum versione; illam ipsam quoque letam in Synagogis & approbatam ab omnibus antiquis fuisse Judæis.

Supereft itaque quæstio, rectiusne S. Scripturas interpretati sint illi Judæi, qui florente & superstite etiamnum Hebræa vixerunt lingua, an vero ifti, qui vel olim, vel hoc nostro seculo novas excuderunt versiones, postquam nempe vel ipsis fatentibus Judæis periit lingua Hebræa. Veritatis inquiunt nonnulli habendam esse rationem. Sed vero ecqua certior Christianis habenda fit veritas, atque illa, quam & Christi & Apostolorum sanxit auctoritas? Judæos vero quod attinet, an non etiam illi tutius credant veteribus Judæis linguis Hebraicæ gnaris, quam Rabbinis recentioribus sponte sua agnoscitibus se non intelligere linguam Hebræam? Instant tamen, non reperti in Hebræis codicibus id quod LXX. posuerere interpretes. Recte quidem, si apices & novitia Rabbinorum sequamur puncta. Sed vero puncta ista vocalia tollantur, tollantur quoque immutaciones quæ Christianæ religiosi factæ sunt odio, & illico veritas & convenientia versionis LXX. interpretum cum Hebræis apparebit codicibus. Quod si ne sic quidem in quibusdam locis illa compareat con-

venientia, non LXX. interpretum errori, sed suæ tribuant imperitiæ, & alterutrum agnoscant, vel Hebræos codices, vel Græcam a se non intelligi versionem.

Denuo hic obstrepunt Christiani quidam, sed revera ipsis Rabbiniores Rabbiniis, & negant puncta vocalia tollenda, nec esse novitum Massoretharum commentum, sed vel ab Esdra vel a Moysè tradita, vel etiam ipsi Deo coæterna esse contendunt. Eo nempe stuporis vel insaniæ quidam progressi sunt, ut Deum ritu humano Hebraice loqui existiment. Cum vero lingua Hebræa absque punctis vocalibus muta ipsis videatur, esse putant necesse, ut puncta ista fuerint ab æterno, alias enim fore ut Deus aliquando fuerit mutus. Nec tamen de nihilo conficta est hæc insanía, habet enim & illa quo se trutetur. Isti quippe punctorum patroni cum videant, si Esdras aut Moyses statuantur punctorum auctores, fore nihilominus ut ante eos lingua Hebræa fuerit muta; ut hanc absurditatem effugiant, aliam longe absurdiorem sunt commenti, linguam Hebraeam æternam & Deo vernaculam statuentes; quandoquidem vero, ut ipsi sentiunt, lingua hæc sine punctis subsistere nequeat, rem se confessè existimant, si & punctis quoque vocalibus æternitatem adscribant.

Hæc est merces, hic denique fructus quem ex viridariis, & ut ipsi loquuntur, ex Judæorum paradisis imprudentes referunt Christiani. Miseros eos merito dixeris, ipsi tamen se beatos prædicant, & infelices vocant, si qui non iisdem pascantur bellariis. Tum demum pin-

pinguelcere eos videas, cum veterum Christianorum derident simplicitatem, utpote qui absque ulla Hebræi sermonis cognitione, ausi sunt nihilominus sacras interpretari Scripturas. Sciant nihilominus inter omnes antiquos Christianos neminem fuisse, cui non majus Hebraicæ veritatis affulserit lumen, quam omnibus simul nostri seculi Rabbiniſ & semi-rabbiniſ Christianis. Illi quippe si non verborum Hebraicorum, attamen sensuum, qui beneficio LXX. interpretum ex Hebræis abunde redundant verbis, fuere intelligentissimi. At vero Rabbinoſ, cum non admittant LXX. interpretes, illos ne verba nec sensus Scripturæ percipere, nec percepturos antequam veniat iste frustra expectandus Rabbinicus Mefſias, vel propria illorum conſtat confessione. Sed quid veteres commemoro Christianos, cur non & in Christum & Apostolos despiciunt, veſtibut linguae Hebræe & ſensum S. Scripturæ ignaros, utpote qui eadem verba & eodem quos LXX. interpretes ubique expreſſere ſenſus? Si Christi & Apostolorum eos teneat reverentia, unde tanta intemperies in illoſ qui illorum iuſtitunt veſtigiis? Sed inquiunt Judæi ſeceſſere ab hac versione. Recte quidem, ſed ideo receſſere quod viderent Christianos beneficio hujus versionis prævalere: antiquiores enim Judæi totis quadringentis & pluribus annis pertinacissime huic versioni adhæſerunt, nec quiſquam repertus eſt qui vel mutire contra LXX. auſit interpretationem. Quod ſi perſtitiffent in hac ſententia, vel nulli, vel certe quam pauciffimi in mundo ſuperereſſent

Judæi. Adeo enim Evangelii & Apostolicis
scriptis concinit hæc versio, ut quisquis hanc
admittit, idem etiam necesse sit admittat E-
vangelia. Si qui itaque versionem hanc re-
spuunt Christiani, supereft ut ad Judæos trans-
eant; aut si nolint, æquum eit, ut quod Chri-
stus & Apostoli, idem quoque ipsi de hac sen-
tiant verione.

Iterum tamen, qui Judæis favent, instant
& dicunt; posteriores curas semper esse melio-
res prioribus, ideoque versiones hodiernas an-
tiqæ versioni esse præferendas. Sic nempe &
olim Judæi faventes versioni Aquilæ & tradi-
tionibus Rabbinorum, dicere solebant ^{ai σαρπὶ δι-}
^{τερπονίην}, ut habet Hieronymus quæstione decima
ad Algafiam, quamvis ille locus vulgo non
recte concipiatur. Sed vero an secundæ ex-
positiones & ^{διατριβῶν} semper sint præfe-
rendæ prioribus, opus non eit nostrum inter-
ponere judicium, cum ipse Christus satis sic
sentientibus responderit, cuius testimonio si
non Judæi, qui Talmudicas & Rabbinicas ex-
positiones & traditiones verbis & sensibus
Scripturæ præferunt, at certe acquiescere de-
bent Christiani. Aquilam vero non vertisse
sed pervertisse potius Scripturas, nec amore
veritatis, sed odio Christianorum impiam
istam condidisse versionem, vel ipsa quæ eti-
amnum supersunt satis tantum fragmenta.
Recentiores vero Judæos, quibus ignota est,
non Aquilæ tantum, & aliorum veterum, sed
& ipsa quoque LXX. interpretum versio, cum
nullas certas sequantur expositiones, utpote
qui ex iisdem verbis Septuaginta & saepè plures

dif-

discrepantes eliciunt sensus; quamvis vel ipsa expositionum diversitas erroris possit convincere; attamen cum omnes iste interpretationes uno grammatica a Rabbini stabilitate fulciantur fundamento, ut & hujus quoque cognoscatur futilitas, velim legantur ea, quæ cum alii viri docti, tum precipue Morinus, de hoc scripsere argumento, quæ si quis non iniquo evolyat animo, facile deprehendet, ne ipsos quidem Judæos tam magnifice de sua sentire Grammatica, quam multi hoc tempore faciant Christiani. Si quis vel ipsa excutiat principia, statim intelliget, quam etiam in his turpiter se dederint. Cum enim potestas singularum literarum ex antiquo Græcorum satis adpareat alphabeto, quod ex Phœnicio defundatum esse plerique fatentur, & res ipsa clamat; quam stultum & ridiculum est credere, si auferantur puncta, iam quoque necesse esse, ut vocalibus veteres caruerint Hebrei? An ergo mentitus est Josephus, cum nomen dei tetragrammaton ex vocalibus constare scripsit? Sed & an Samaritz, quod punctis careant, carent quoque vocalibus? Persuadeant hoc si possint Samaritis.

Licet progressu temporum, ut apud alias gentes, ita quoque apud Hebreos immutata sit literarum potestas, in principio tamen quinque vocalium loco fuisse apud eos literas יְהָוָה clarius est quam ut quisquam dubitare possit. Exceptis Vau & Joth, quæ aliquando vocales, alias vero sunt consonæ, reliquæ semper suæ vocales. Quod autem יְהָוָה quæ olim erant A, E, O, & ipsæ quoque in ho-

diernis Rabbinorum Grammaticis accenseantur consonantibus, id omnem superat barbariem. Quomodounque enim literæ istæ pronuntientur, ecquis unquam efficere possit, ut non sint vocales?

Quod vero potestatem singularum attinet literarum, minime dubitandum, quin ut forma & ordine, ita quoque potestate in prima sui origine convenerint cum veteribus literis Atticis, seu Ionicis, ita ut α cum Θ , η cum τ , χ cum κ , ψ cum Q Latino, ω cum ε exacte convenient. Absurdum enim maxime fuerit olim in Syriaco seu Hebræo Alphabeto, tres istas literas σ , ε & ψ unum eundemque expressisse Sibylum, ut jam olim quoque persuasus a Judæis magistris arbitrabatur Hieronymus. Sed neque de eo dubitandum, cum alphabetum Hebræum, æque ac Græcum vel Latinum, omnibus tam vocalibus quam consonis fuerit instructissimum, quin non tantum a pueris recens dissentibus, sed & ab omnibus integræ voces cum omnibus suis primitus fuerint expressæ vocalibus, ac diu demum postea compendiariam istam placuisse & introductam fuisse scripturam, qualis nunc apud Hebræos, Samaritas, Syros, Arabes, & plerasque orientis usurpatur gentes.

Istum vero scribendi morem, quando nempe compendii gratia complures omittuntur vocales, non est ut quisquam miretur, cum etiam inter Europæos, barbaris præsertim temporibus, fuerit usitatissimus, & etiamnum, ut diximus, apud plerosque fere Asiaticos obtineat populos, qui hoc nomine rident Europæos,

pæos, quod legere nesciant, nisi omnes exprimantur literæ. Utri rectius faciant, non jam queritur: illud constat, ut hæc Orientalium scribendi ratio compendiosior est altera, ita ad conservationem linguarum obesse quam plurimum. Clarum hujus rei exemplum in Græco & Romano habemus sermone, qui per tot secula integri propemodum supersunt, cum nullam in Oriente invenias gentem, quæ antiqui sermonis conservavit sibi peritiam, ut vel hinc cognoscas, quam damnum sit rerum sectari compendia, veluti quæ omnium artium & scientiarum oblivionem inducant. Nec linguae Hebrææ, quantumvis sancta habeatur, melior fuit conditio, utpote quam plerique doctores Rabbini periisse unanimiter fateantur. Non autem recens est hæc jactura; diu etiam antequam Christus nasceretur in desuetudinem abierat. Josephi vero ætate, quam rari essent qui eam linguam scillerent, vel exinde cognoscitur, quod ipse adfirmet, vix duos aut tres inter omnes fuisse Judæos, qui Hebraicas Scripturas possent interpretari. Quod jam illo tempore plurimum recessisset ea lingua a statu suo pristino, non in verborum tantum & phrasium intellectu difficultas occurrebat maxima, sed & propter vocalium defectum, eo miseri Judæi redacti erant inscitiae, ut ne legere quidem scirent, nisi Hebraica verba Græcis expressa literis adscriberentur, quibus nempe vocalium refarciretur defectus. Hunc scribendi morem a Judæis acceptum, in tetraplis & hexaplis fecutus est Origenes, Hebraicis & Samariticis literis opponens eadem He-

braica & Samaritica, Græcis expressa literis, additis tantum vocalibus ut commode legi possent. Viguit autem hæc ratio per annos fere milie, nempe usque ad tempus Masoretharum, qui ante sexcentos fere annos neglecta hac duplici scriptura, secuti Syros & Arabes, apices & puncta invexere, quibus vocalium loco uterentur. Adeo autem recentia esse puncta & apices istos, vel ex eo satis est manifestum, quod nullus liber, nullumve appareat monumentum, quod quidem quingentis annis sit vetustius, in quo isti compareant. Non Origenes, non Hieronymus, sed neque antiquiores Thalmudistæ, usquam eorum faciunt mentionem. Et sane quam stultus fuisset Origenis & Judæorum, quos fecutus est, labor in describendo codice Hebræo Græcis literis, si istis temporibus puncta extitissent vocalia.

Arabes autem primos fuisse qui commentarii sint apices & puncta vocalia, quæ imitati sint postmodum Syri, a quibus demum accepere Judæi in Syria & Ægypto viventes, licet sagaciores fateantur Judæi, clarissim tamen id ipsum evincunt punctorum & accentuum nomina, quæ pura puta sunt Arabica. Sed ut omnis tollatur dubitatio, & ut sciamus, quisnam punctorum vocalium primus fuerit inventor, adscribam locum Leonis Africani ex libro de doctis Arabibus, quem ex Bibliotheca Florentina descriptum penes me habeo. Sic itaque ille in vita Elchabil, prosodiæ & Grammaticæ apud Arabes inventoris; *Similiter etiam Elchabil fuit, qui vocales & literatum*

rum puncta invenit. Nam antiquitus Arabes non utebantur tam punctis quam vocalibus. At quia tempore hujus Elchabil Arabes Coranum corrumpere & depravare cooperunt, ideo vocales & puncta maxima quidem utilitatis & commodi invenit & apposuit.

C A P. XV.

De Literis Samariticis.

JAM vero quod vetustos Hebraicos attinet characteres, quibus ante tempora Esdræ & captivitatem Babylonicam sacri fuere descripti libri, qui illos similes Samariticis fuisse negant, illis præter bonam mentem aliud quod precer non habeo. Præter testimonia & a nobis & crebro ab aliis allata, addantur quoque testes omni exceptione majores Josephus & Aristæus. Ubi enim de interpretandis sacris in Græcum sermonem agunt libris, scribunt, difficultatem non levem in hoc occurtere negotio; quamvis enim Judæi vulgo credantur iisdem literis & eadem qua alii Syri uti dialecto, istud tamen aliter se habere, cum & literas & dialectum habeant peculiarem: utpote cum literis utantur Chaldaicis, & dialectus propter vetustatem scriptorum, plurimum a Syriaca illius temporis dispareat. Verba Aristæi & Josephi si quis perpendat, idem etiam

etiam agnoscet, ut puto aliter illa exponi & accipi non posse. Quod autem existimant Iudaici, Esdram post captivitatem odio Samaritarum Syriacas Assyriis permutasse literas, non est admodum verisimile; nimium enim multis rebus bonis & ipsa quoque luce carendum fuisset miseris Hebreis, si nihil cum Samaritis commune habere voluissent. Quin potius suadente utilitate & communi omnium Judaeorum consensu facta fuit haec literarum immutatio, non tantum facilioris gratia commercii cum Assyriis, sub quorum vivebant imperio, sed & quod Abraham antequam in Syriam migraret, iisdem usum fuisse literis, haberent sibi persuasissimum. Quis non miretur hoc demum seculo, contra tot testes, contra tam manifestam veritatem, miseros quoddam insurgere homines, & duplex commissi alphabetum, alterum sacris, alterum profanis tantum deitinatum usibus. Hoc tamen ut efficiant, producunt nescio quos numeros Rabbinicis inscriptos literis, sed quos adulterinos esse quivis vel paulo peritior facile deprehendat. Præcipue ostentantur ab illis Sicli quidam, quorum unus Moysis, alter Salomonis continent effigiem. Sed an non vident miseri se ineptire, cum istiusmodi numeros genuinos esse pertendunt? Adeone præcepti divini obliti fuere veteres Iudaici, ut humana facie numeros suos inscripserint? Quod si quis querat quales fuerint sicli vel nummi, qui post captivitatem Babyloniam in usu fuere, habeat is hoc sibi responsum; vel nullos omnino novos fuisse signatos, quod Chaldaicam,

primo.

primo, deinceps vero Græcam & Romanam coacti fuerint admittere monetam, siquidem jus monetæ cudendæ transit semper ad gentes victrices; vel si etiam post captivitatem Babyloniam signandæ pecuniæ Judæis remanerit potestas, libens quoque & siclos Chaldaicis inscriptos admittam literis. Nulos tamen hactenus vidi quos genuinos esse audeant spondere antiquarii. Ponamus tamen reperiri, quomodo quæso conficient, illos ante captivitatem Babyloniam esse conflatos, quemadmodum isti alii Samariticis seu potius Syriacis inscripti literis, qui passim occurrant, quique soli certissimam ostendunt antiquitatem? Hoc tamen illis erat ostendendum, si inficetum istud suum de sacro & profano alphabeto commentum aliqua velint ratione stabilire. Sed & quomodo evincent istos solos sacris esse signatos literis, alios autem profanis? Cum in Chaldea viventes Chaldaicis, inter Syros vero Syriacis seu Cananæis usi sint literis veteres Hebræi: dicant causam si possint, quare alter character sanctior sit altero? Sed video quid fibi velint miseri, libenter nempe obtineant ut libri sacri, nec Chaldaicis, nec Syriacis sint descripti literis, neque enim dum uti characteribus gentium, sed peculiares & solis usitatas cœlitibus Moysi tradidisse literas. Verum a talibus libens memet ipse abstineo. Restat ut & Evangelia Græcis esse negent conscripta literis;

C A P. XVI.

De Judeorum Grammatica, & de Judæis Hellénistis.

HÆc de literis, punctis & apicibus dicta sufficient. Superest ut de tota Grammatica nonnihil dicamus. Quamvis in ea excolenda jam per tot secula Rabbinorum præcipui omnem suam posuerint & pene exhausserint diligentiam: ut tamen cognoscamus, quam futilis & nullius pene pretii totus iste sit labor, sufficit mutas & laceras linguae Hebraicæ expendisse reliquias. Si Græcæ & Latinæ linguae eadem quæ Hebraicæ esset conditio, nec quidquam præter Homeri & Virgilii scripta yocabulis destituta ad manus nostras pervenissent, cogitemus quæso quam bella sit futura, ea, quæ ex illorum operibus construi possit Grammatica. Aliquanto melius successisset iste labor, si quo tempore suam isti magistri condidere Grammaticam, consulere potuissent tetrapla & hexapla Origenis; unde, si non veram, at saltem meliorem & genuinam magis haurire potuissent Hebraicæ linguae pronunciationem: nunc vero quam pravas & perversas plerisque vocabulis aptarint vocales, vel e propriis satis colligitur nominibus, quæ in Evangelii & in veterum Judeorum passim occurunt monumentis, ut necesse sit, aut ineptissime & nullo judicio hodierna esse apposita puncta, aut Christum & Apostolos, omnesque adeo

deo veteres Judæos prophetarum & proavorum ignorasse nomina. Nec in propriis tantum nominibus, sed & in cæteris vocibus, quantum a veteri scribendi ratione recentiores recesserint Judæi, manifestum satis fiet, si quis in patrum scriptis reliquias consulat Hebraismi. Minime itaque probo factum Erasmi & aliorum qui opera Hieronymi ediderunt, quod invitis antiquis libris veterem expunxerint lectionem, de promtam ex tetraplîs & hexaplîs Origenis, Hebraicasque reposuerint voces, animatas vocalibus Malorethicis, plurimumque ab antiquis discrepantes.

Hæc cum ita se habeant, quis non liberter vel ipsis credat Judæis, agnoscens tib⁹ aut nullam, aut certe minimam Hebraicæ linguae se habere cognitionem, cum perierint vocales, & temere suscepimus sit totus ille qui circa commentitia puncta versatur labor. Et sane qui fieri aliter possit cum vetustiores Judæi nullas sibi construxerint Grammaticas, aut ullam instaurandæ vel conservandæ linguae curam habuerint, ac ne Hieronymi quidem ætate nullus, præter sacros, liber Hebraicus extiterit? Graece omnes scripsero, adeoque ipsæ quoque ~~scripsisse~~ seu traditiones, Greco ab illis concinnatae fuere sermone. Primus liber Hebraice conscriptus fuit Misna, idque tempore Justiniiani, aut non multum postea, cujus rei causam finisse existimo, quod cum hujus imperatoris edicto cautum esset ne Judæi in synagogis legerent ~~scriptores~~, seu librum traditionum, illi ut edictum eluderent, scriptum hoc in Hebrewum converterint sermonem. Misnam subsecu-

tum est Thalmud Babylonicum, quod incœptum anno Christi DCLV, absolutum vero anno DCCXXVI. Sed & Hierosolymitanum Thalmud eodem tempore scriptum fuisse videtur, secutaque est mox ingens Rabbinorum turba, qui non cessavere exinde usque ad hoc nostrum seculum, Rabbinico, id est spurio Hebræo sermone infinita condere volumina. Cum itaque ab eo tempore, ex quo Judæi Græcorum & Romanorum subiere jugum, usque ad tempora Justiniani nullus liber Hebraice fuerit scriptus, aut siqui scripti fuerint, illi omnino perierint, quod tantundem est ac si non scripti fuissent, clarum satis fit, quid de hodiernis sentiendum sit Grammaticis, utpote quæ nullo alio, nisi oralium, ut loquuntur, traditionum, nitantur fundamento. Nam certe puncta seu vocales non fuisse adscriptas, sed per oralem tantum traditionem propagatas, fatentur antiquiores Rabbini, & ipse quoque maximæ inter Judæos authoritatis liber, qui dicitur Cozri. At vero iidem Rabbini fatentur quoque omnes fere orales periisse traditiones, periisse vocales, & codicem Hebræum factum esse mutum. Istæc vero quis componat? Sed vero sic sentientes Judæos increpant Christiani nonnulli, & vel ipsis invitatis, veram linguæ Hebraicæ pronuntiationem Rabbinorum linguis & faucibus deum alligasse contendunt. Verum sic sentientes ipsorum Rabbinorum curæ & custodiæ libens committo.

Quod autem putant demum post inventiōnem punctorum primas prodiisse Grammaticas

ticas, id omnino aliter se habere existimo. Est enim verisimile Grammaticæ constructio-
nem præcessisse tempus quo Judæi *Hébraice*
scribere cœperunt. Quamvis autem ante Mi-
sna nullus liber alicujus autoritatis in lucem
prodierit, apud Alexandrinos tamen & Tibe-
rienses erant scholæ linguæ *Hebraicæ*, & multi
Judæi *Hebraice* loquebantur. Quod utique
illo tempore, postquam nempe perierat lin-
gua *Hebræa*, sine aliqua Grammaticæ scien-
tia fieri vix potuit. Nulla quidem tum erant
puncta, non tamen deerant vocales, illæ quippe
seorsim notabantur, in iis paginis, ubi *He-
bræa Græcis* exprimebantur literis. Vetus-
oribus vero Judæis nullas fuisse grammaticas,
omnino probabile est. Si quæ enim exstis-
sent, felicius proculdubio versati fuissent in
explicandis & eruendis etymis nominum pro-
priorum, nec conati fuissent exponere ipsas
quoque vocabulorum terminations, quod
factum fuisse passim videre est in libellis Hie-
ronymi de explicatione nominum *Hebraicorum*. A Judæis concinnatos fuisse istos libel-
los extra dubium est. In multis etiamnum
Bibliothecis Græce supersunt, & constat Ori-
genem eos suis inferuisse operibus. In Lexico
necdum edito, quod Cyrillo tribuitur, ad cal-
cem subjunguntur istæ *Hebraicæ* expositiones.
Attamen Lexicon istud non est Cyrilli, sed
Origenis, seu potius Judæorum, a quibus Ori-
genes accepit. In veteri meo libro, eraso Ori-
genis nomine, Cyrillo adscribitur, quod ipsum
quoque in aliis factum fuisse observavimus ex-
emplaribus. Et sane nescio quo fato contige-

rit ut tam multa Origenis opera, præpostero tanti viri odio, attributa sint Cyrillo, homini neque doctrina, neque probitate, alteri comparando. Porro Hieronymus scriptum hoc de nominibus Hebraicis Philoni adsignat. Id si verum sit, non tamen exinde sequitur, illum Hebraice nescivisse, nisi existimemus Varronem & Platonem, quod & ipsi non feliciter etyma explicuerint, ideo etiam Latine & Græce ignorasse. Quamdiu linguae florent, non solent Grammaticæ fieri. Licet vero Philonis seculo cessaret lingua Hebraea usus, major tamen illius, quam nostra ætate lingua hujus supererat cognitio. Sed nescio, qua ratione fiat, ut complures viri docti Philonem & Josephum & plerosque Judæos, qui Græce loquerentur aut scriberent, Hellenistas vocent; vocem eam accipientes de iis qui Græce quidem, minus autem Hebraice scirent. Plurimum certe falluntur qui sic existimant. *Educiōnē* non tantum est Græcorum linguam imitari, sed & partes Græcorum sequi, ut *Pausiōnē*, *Thespīanē*, *Mediōnē*, *Argyriōnē* imitare mores & ritus, aut stare a partibus Romanorum, Persarum, Medorum, & Antigoni, & illis quomodo cunque favere. Constat enim Judæos bifariam fuisse divisos. Quidi institutis & ritibus favebant patriis, illi inique ferebant jugum Græcorum & Romanorum, & invitivectigal pendebant, parati etiam arma pro publica summe libertate, neminemque alienigenam dominum agnoscere. Tales fuere Judas Gaulonita, Thendas, & illi qui zelotæ dicebantur, compluresque alii, qui veri & *γνῶντες* volebant

bant videri Judæi, nec volebant Cæsarem vocare dominum, soli deo hanc appellationem reservantes. At vero illi qui pacatiori essent animo, & sine cunctatione vectigal pendebant, monerentque jugum a deo impositum æquo esse ferendum animo, isti dicebantur Græcorum partes sequi, ac propterea Hellenistæ ac ~~omnibus~~ vocabantur. Tales quoque erant præcipue publicani & quicunque alii Græcis aut Romanis quocunque loco aut officio interfuerint magistratibus. Peccant itaque Hieronymus & qui illum sequuntur viri docti, cum reprehendunt Tertullianum, quod in libro de Pudicitia scripsiterit, nullos inter Judæos fuisse Publicanos, perlungas loco Deuteronomii de quo ante egimus: *Non erit vectigal pendens in filiis Israel.* Quamvis enim & Matthæus Apostolus, & Zacchæus, & alii Publicani fuerint, id tamen nihil ad rem facit: cum enim Judæi Romanis essent obnoxii, utique a Romanis constituebantur Publicani; & pro illis non autem pro Judæis colligebant vectigal, ut mirum non sit exos os aliis Judæis fuisse Publicanos, ac gentilibus & peccatoribus annumeratos. Licet autem magna illorum pars Græci aut Romani esse potuerint, verum tamen est id quod Tertullianus subjungit, aliquos quoque e Judæis potuisse esse Publicanos, uti nempe illi quos diximus. Ut Alexandriæ, ita quo-Hierosolymis potestas exigendi tributa & vectigalia redimebatur a plas offerentibus: nec semper erant Græci aut Romani qui colligebant vectigal, sed ut nunc quoque fieri solet, ex illis ipsis quæ vectigal pendebant, eligebantur

tur gentibus. Plurimum itaque peccant, qui putant Hellenistas dictos, qui Græci loquerentur, & Hebraice nescirent. Nam certe hac ratione sequeretur Christum Hebraicæ linguæ fuisse imperitum, utpote qui fuerit Hellenista cum jubet, ut Cæsari detur id quod est Cæsar. In Actibus Apostolorum ubi fit mentio de viuis Hellenistarum, id intelligendum de illis, quarum mariti in officio seu stipendio fuissent Romanorum. Ut vero non eadem erat ratio eorum qui sinceri volebant videri Hebrei, ita quoq; diversi erant gradus Hellenismi & Hellenistarum. Qui pro veris habebantur Hebreis, illi abstinebant ab omni gentilium fodalitio, & militiam detrectabant, quod sibi licitum non esse crederent Sabbato iter facere, arma gestare, & iisdem quibus gentiles cibis uti. Horum aliquot exempla habemus in decretis apud Josephum, lib. xiv. in quibus immunitas a militia Judæis conceditur. Alii militabant quidem cum Græcis & Romanis, sed tamen quoad fieri poterat, mores & ritus patrios observabant, quorum aliquot exempla habemus apud eundem Josephum & alios. Supremus vero & præcipuus gradus Hellenismi erat, quando neglectis patriis ritibus, toti in mores & religionem Gentilium concederent. Tales erant illi, qui apud Josephum, lib. xii. cap. vi. Antiochum accedunt, paratos se esse dicentes relictis patriis institutis & legibus, religionem regis & Græcanicos sequi mores, adducientes sibi præputia, ut Græcis viderentur similes. Istiusmodi in lib. ii. Machab. cap. iv. dicuntur sub petasum cogi,

κέντρον, quia petasus Macedonicus imponebatur iis qui militiæ nomen darent. Talis vero habitus summus erat gradus Hellenismi, unde ibidem dicitur εἰς τὸν Ελληνισμόν. Fusius aliquando hæc sumus prosecuti, ne quis imposterum Hellenistis Judæis peculiarem linguam aut dialectum affingat. Recte itaque vir magnus in duabus quos de lingua Hellenistica conscripsit libris, linguam eam explodit, peccat tamen in eo, quod Hellenismum ad solum referat sermonem.

Licet infinita sint ea quæ de futilitate hodiernæ Grammaticæ Hebrææ & commentitiis Judæorum punctis dici possint, hæc ipsa tamen, quantumvis pauca, sufficere possint, ut tandem aliquando resipiscant Christiani, & suam agnoscant imprudentiam, cum acerius & animosius in adstruenda utriusque commenti veritate, quam ipsimet depugnent Judæi. Ad probandam punctorum antiquitatem, ne ipso quidem dubitant abuti Christi testimonio, cum dicit unum iota aut unum apicem non peritum. Oftendant viri boni ~~repudiarum~~ notare punctum. Credant Galeno, credant omnibus Græcis grammaticis, cum affirmant vocem hanc significare virgulam rectam aut partem literæ, ut cum dicunt A duas habere ~~repudias~~, N tres, M vero quatuor, & sic in cæteris. Itaque cum Servator noster unum iota vel unum nominant apicem, id non de Joth Hebreo, quod minimum duas, aut Samaritico, quod complures continet apices, sed de Græcorum intelligendum est iota. Verum nescio qua ratione factum sit, ut hoc nostro seculo ple-

rique

riue fere docti Christum & Apostolos Hebraice semper locutos fuisse existiment, non autem Græce, quia nempe sanctior Hebræa ipsis videatur lingua, ac si in sono & crispatione linguæ sita sit sermonis sanctimonia, sanctiusque locuti sint olim Cananæi, quorum linguam amplexi sunt veteres Hebræi, quam vel Paulus vel Evangelistæ. Nullis profecto vel argumentis vel testimoniis nititur hæc opinio. Ubi cunque jam ab Alexandri magni temporibus Græci fuere domini, ibi etiam Græca prævaluit lingua, & absurdum est unam excipere Judæam, cum & Josephus & Machabæorum libri satiæ testentur, quam prompti sub Græcis regibus fuerint Judæi, in ascensibus Græcorum moribus, adeo ut major pars Græci quam Judæi videre maluerint. Linguam Græcam, id est, linguam dominantium, etiam illi qui Græcos oderant, si intelligi & rebus suis vellent consulere, addicere cogebantur. Ut in Ægypto, Asia, & reliqua Syria; ita quoque in Judæa, nulla præter Græcam audiebatur lingua, in urbibus præsertim oppidisque. Soli illi qui rure & in pagis versabantur, aut denique vilis popellus dialeto utebantur vernacula, id est, Syriaca, & illa quoque seculorum lapsu plurimum immutata & facta semigræca. Ne in Hierosolymitanis quidem Synagogis alia præter Græcam personabat lingua. Quod si Hebræa prælegeretur Scriptura, accedebat interpretatio Græca, a solis quippe doctis intelligebatur vetus Hebraica lingua. Quamobrem si tuto cum Judæis congregdi velimus, abroganda sunt

sunt puncta, quæ & Elias Levita & sagaci-
ores Judæi novitia esse fatentur, & explo-
denda spuria ista & ab antiqua plurimum
discrepans grammatica, quod eo facilius li-
cebit, quod & ipsi quoque Judæorum ma-
gistri admittant, nullam aut admodum ex-
iguam ante Rabbi Jehudam habuisse se Gram-
maticæ scientiam: relinquendæ denique omnes
novæ versiones, & firmiter adhærendum ver-
sioni LXX virorum, quam & Christus &
Apostoli & omnes antiqui agnovere Judæi.
illi nobis exemplo sint, ut & nos quoque il-
lām amplectamur. Quod si versionem hanc
non admittant Judæi, ostendendum eos nullum
habere fidei & religionis suæ fundamentum,
si neccum advenerit Messias: & si quis sub
hoc nomine comparuerit, illum non posse
esse verum Messiam, utpote cu;us tempus jam
præterierit: at vero Christianos, qui huic ver-
sioni acquiescunt, & non hodiernis, sed an-
tiquis credunt Judæis, & Christum prædicto
a Daniele & omnibus Prophetis tempore ad-
venisse statuunt, illos optimum & firmissimum
religionis suæ habere argumentum. Aufe-
rantur modo Judæis novitia puncta & no-
vitia Grammatica, inermes erunt, & nulli
homines ad veritatem facilius poterunt com-
pelli. Solis his futilibus armis confisi, incau-
tos elidunt Christianos, quorum est culpa ut
hoc tempore aliqui in mundo reperiantur Ju-
dæi. Qua enim ratione Jacobi morientis
vaticinium & Danielis hebdomades constare
possint, si nec dum advenerit Christus? Quid
demum de tota fiet sacra Scriptura, si per-

mittamus, ut hoc demum tempore, ex novitiis punctis, & spuria Rabbinorum Grammatica, novæ interpretationes, & novi & inauditi producantur sensus ad placitum Judæorum, religionis nostræ hostium, & vel propria confessione ignarorum linguae Hebrææ? Esto ut in his expositionibus aliqua occurrant, quæ, permittentibus & simul ridentibus Judæis, Christiani sibi favere existiment; sed quis gentilis aut denique Christianus acquiescat interpretationibus factis postquam impletæ sunt prophetiæ, & quando verba aptantur eventibus? Si rectam infistere viam & adversarios obruere velimus, relinquendæ sunt prophetiæ eo sensu, quo acceptæ fuerunt antequam res implerentur. Hoc si fiat, ne quidem quod hincant supererit Judæis. Desinant itaque tandem aliquando inculti & imprudentes Christiani futilibus istis Rabbinorum commentis majorem quam ipsi Judæi fidem tribuere, & sciant totum istum laborem, qui punctis & accentibus Hebraicis impenditur, æque vanum esse, ac sit studium eorum, qui circa hodiernos Græcæ linguae versantur accentus, imo etiam vanius; licet enim utrique hac ratione corrumpunt & pervertant veterem pronunciationem, minor tamen est culpa eorum, qui in lingua Græca id sibi licitum esse existimant. Cum enim omnes in hac supersint vocales, error tantum fit in syllabarum quantitate. At vero cum in lingua Hebræa perierint etiam vocales, non tantum in Prosodia, sed & in literis, & in sensibus peccatur.

A D

J U D Æ O S

AD vos nunc me converto, O Judæi, gens olim
Deo dilecta supra omnes gentes; nunc non
Deo tantum, sed & omnibus pene invisa homini-
bus. Iniquas vestras fortunas & calamitates, non
vos tantum, sed & illi ipsi qui vos oderunt, deplo-
rant. Sexdecim jam effluxere secula, ex quo in
perpetuo exilio & captivitate dispersi vivitis, nec
finis aut requies vestrae erit futura miseria, an-
tequam veniat ille, quem frustra hactenus ex-
pectatis Messias. Obstare vestra dicitis peccata,
quo minus ille palam se vobis videndum exhibeat;
& natum quidem predicto a Prophetis tempore
ante complura secula, sed clam se tenere, & inter
leprosas ad portas urbis Romæ, aut etiam alibi,
ignotum delitescere: verum tantane oculos ve-
stros incessit excitas, ut quem omnes gentes & to-
tus pene agnovit mundus, vos soli non videatis?
Reducite velum quo vestri obnubilantur oculi,
& nolite Messiam alibi quam in Evangeliiis qua-
rere. Iis si credideritis, jam statim rex & dux
aderit, jam reædificabitur Urbs Sancta, & totus
mundus fiet Jerosolyma; jam quoque omnia que
predicere Prophetæ contingent: denique qui
nunc estis hominum contemtissimi, iidem forsan
primi & præcipui critis mortalium. Sed exspe-
ctatis adventum Messiae gloriosum; atqui regnum
eius gloriosum non videbitis, nisi prius credideritis

LONDON
INSTITUTE LIBRARY

in istud quod præcessit regnum, quando nempe in statu humilitatis mortalibus adparuit. Nolite ergo vestram & simul nostram morari felicitatem, & efficere ut vestra diutius culpa differatur regnum Dei & Christi, idemque pacis & justitiae regnum, quod ut adveniat precibus nostris utriusque quotidie flagitamus. Quapropter incubantem jamdudum pectoribus vestris excutite veternum, & si velitis tam glorioſi regni esse participes, neglectis aliis a quibus jam toties frustrati & decepti estis, verum agnoscite Messiam, regem pacificum, regem servatorem gentium, vitinam & vestrum. Si Prophetis creditis vestris, æquum est ut huic quoq; credatis. Quod si eum noliis admittere, necessum est ut falsa esse statuatis pleraque Prophetarum de Messia vaticinia & testimonia, utpote qui prædicto & definito non advenerit tempore. Vos itaque rogo & obtestor, ut vestras consulatis Scripturas, sed ea lege & conditione, ut neglectis versionibus & expositiōnibus, quas magistri vestri sero induxerunt, eos tantum admittatis sensus, quod superstite etiamnum lingua Hebræa LXX. tradiderunt interpres, quoſque solos omnes approbarunt vestri majores, quiq; ſoli in omnibus admissi fuerunt synagogis, non tantum quamdiu fuere Ierosolyma, sed & toto quoque ſeculo poſtea. Hæc ſi concesſeritis, que ſane &qua ſunt ut concedatis, jam libens vestro permittam judicio, ut judicetis num fieri poſſit, ut ſacrorum librorum conſlet veritas, ſi nec dum advenerit Meſſias. Nolite itaque iſtis que existimatis imputare peccatis, quod rex vester neccum vobis adſit; illis enim quibus omnes abnoxii ſumus peccatis, abunde vestris videri oſſit is ſatifeſſe calamitatibus: uno hoc non ſatisfacit;

facitis, quod regem, quem universus pene agnoscit orbis, ne cum advenisse credatis; & secundum expedetis adventum, antequam agnoscatis proximum. Recognoscite ergo regem vestrum, & putate illum amore & caritate gentis vestrae, alterum suum differre adventum, ut longius resipiscendi vobis indulget spatium; cum sit necesse ut gloriosum ejus adventum vestra pénitentia & vestra præcedat conversio. Fauxit Deus ut que vos excusat, tandem aliquando recedat, vel auferatur nebula: & ut eodem Sacrarum Scripturarum imbuti intellectu, eademque fide conjuncti, eadem quoque Evangelia & eundem recognoscamus Messiam.

FINIS.

*Books sold by Moses Pitt at the Angel in St.
Pauls Church-yard in London.*

F O L I O.

Catalogus Impressorum Librorum Bibliothecæ Bodleianæ in Academia Oxoniensi, per Tho. Hide. Oxonii e Theatro Sheldoniano, 1674.

Charletoni (Gaulteri) M. D. Exercitationes de Differentiis & nominibus Animalium, quibus accedunt Mantissa Anatomica & quædam de variis Fossilium generibus, deque differentiis & nominibus Colorum. (Figuris) Oxonie e Theatro Sheldoniano, 1677.

Historia & Antiquitates Universitatis Oxoniensis Vol. 2. Oxonie e Theatro Sheldoniano. 1674.

Iamblichus (Chalcidensis) De Mysteriis Ægyptiorum, G.L. Interprete & notis Thome Galie, T.C.C.S. Oxonii e Theatro Sheldoniano. 1678.

Marmora Oxoniensia ex Arundelianis, Seldenianis, aliisque conflata; cum Comment. Humphredi Prideaux, Seldeni & Lydiati annotationibus. Oxonii e Theatro Sheldoniano. 1676.

Theatri Oxoniensis Encænia, sive Comitia philologica, Jul. 6. Anno 1677. celebrata.

Ælfredi Magni Anglorum Regis Vita, a D. Johanne Spelman conscripta, & annotationibus illustrata, Oxonii e Theatro Sheldoniano, 1678.

Dr. Henry Hammon's Sermons. 1675.

Pococks (Edw.) Commentary on *Micha*
and *Malachi*. Oxf. at the Theater. 1677.

Taverneir (Jo. Bapt.) Travels through Turkey into Persia, and the East-Indies, (with Cuts) Lond. 1677.

Charas (Moses) Royal Pharmacopœia Galenical and Chymical. Lond. 1678.

Webster (John) Displaying of supposed Witchcraft. 1677.

Hugo Grotii opera Theologica, Vol. 4. 1679.

Q U A R T O.

HIstoria Jacobitarum in *Egypto*, *Lybia*,
Nubia, *Aethiopia* tota, & parte *Cypri* insulæ habitantium, per *Abudacnum*. Oxonii e Theatro Sheldoniano.

Votum pro Pace Christiana, Authore Andr. Sall D. D. Oxonii e Theatro Sheldoniano. 1678.

Lightfoot (Jo.) horæ Hebraicæ & Talmudicæ in Corinthos. Parisis 1677.

Ioannis Bonæ (Cardinalis) Opera Theol. 1677.

Binchii (M. Joan.) Mellificium Theologicum. Amst. 1666.

Seldenus (Jo.) de Nummis. Lond. 1675.

Mercurialis (Hier.) de Arte Gymnaſtica, (cum Figuris) Amst. 1672.

Mercatoris (Nic.) Logarithmo-technica. Londini. 1667.

Gregorii (Jac.) Exercitationes Geometriae, Londini 1668.

Horroccii (Jer.) opera Astronomica, nec non D. Wallis Exercitationes tres 1678.

Paladius de Gentibus Indicis & Bragmanibus G.L. Lond. 1665.

Fer-

*Ferrarii (Alex.) Euclides catholicus. Lond.
1676.*

Duporti Gnomologia Homerica. 1660.

*Les Motifs de la conversion a la Religion
Reformee Du Francois de le Motte. A Londres
1675.*

*Pharmacopee Royale, Galenique & Chmi-
que, par Moyse Charas. Paris. 1676.*

*An English Bible, with the Liturgy, Apocry-
pha, and Singing Psalms. Oxford at the Theater,
1675.*

St. Bernard's Sermons, in English. 1677.

*Cook (John) Sermon before the Lord Mayor,
December 19. 1675. on John 8. 34. 1676.*

Modest Survey of Naked Truth. 1676.

Pell (John) Introduction to Algebra. 1668.

*A Sermon at the Marshal Turenne's Funeral,
December 15. 1675. 2 Sam. 3. 32. 1677.*

*Tillotson's (Jo.) Sermon before the King,
April 18. 1675. Psal. 119. 60.*

*Twisdens (Sir Roger) Historical Vindica-
tion of the Church of England. 1675.*

*Wilkins (Jo.) Sermon before the King, March
7. 1669. on Prov. 13. 16, 17. 1674.*

*Sermon before the King March 19. 1670. on
Ecclesiastes 12. 14. 1671.*

*Cole (Gilbert) Conferences against the
Church of Rome, Oxford at the Theater. 1674.*

*Allestrey's (R.) Divine Authority of Scrip-
ture, a Sermon 2 Tim. 3. 1 . 1673.*

*Character of the Last Day, a Sermon before
the King, 2 Pet. 3. 3. by John Fell Lord Bishop
of Oxford. 1675.*

*Clarendon (Edward Earl) Survey of Hob's
Leviathan. Oxford at the Theater, 1676.*

ERRATA.

IN Epistola ad Brunonem, pag. 3. v. 2. ut videas. Ibid. p. 5.
v. 25. transirent.

Pag. 1. v. 3. natalem. v. 5. PRÆFAT!O. Delectatur bcc von.
p. 11. v. 18. Ἑgyptiaca. Ibid. v. 27. modo in inaccessa. p. 16. post
fæderum numerum, adde, Sed & fugientem in Hispaniam Herodem
separacham, fieri poset ut multi securi sint. p. 20. v. 33. χειρόσο.
p. 22. v. 25. editum, ut diximus. p. 24. v. 5. spiritualis. p. 28. v. 12.
occurrunt. p. 29. v. 4. πνευματικοί. p. 36. v. ult. Videamus. p. 37.
v. 2. contrarium. p. 41. v. 26. libenter. p. 44. v. 13. contigerunt.
p. 45. v. 7. ἀπέκριθαι. p. 46. v. 2. incubante. p. 48. v. 11. בָּרֶךְ
Ibid. v. 25. συμετοχήν. v. 26. λάζαρος. Ibid. λαζάρος.
Ibid. v. 30. Μιλύα. p. 49. v. 6. Φευγίζεσθαι. p. 51. v. 22. Similia
his de Delphica Sibylla ex Serapione vel Sarapione prodiderunt Plutar-
chus & Clemens Alexandrinus. p. 62. v. 2. sero demum. Ibid. v. 10.
habebit. Ibid. v. 17. habebitis. p. 63. v. 20. cibetubim. p. 64.
v. 21. Billami. p. 65. v. 22. אַלְגָּוֹן p. 66. v. 19. ne quis inter.
p. 68. v. 27. fructu. Ibid. v. 28. וְתַחֲנוּנִי Ibid. p. 70.
v. 1. נָהָר Ibid. 11. נָהָר Ibid. v. 20. qui à nostri. Ibid. v. 28.
pudenter. Ibid. v. 32. כְּנוֹת יְעַנֵּת p. 71. v. 24. suscipiamus. p. 72.
v. 18. auditoribus. Ibid. v. 25. faciant. p. 74. v. 21. auditoratia.
p. 79. v. 32. ausus fuerit interpretationem. p. 84. v. 32. Elchalil.
Ibid. v. ult. Elchalil. p. 85. v. 3. Elchalil. p. 89. v. 32. διεπεριώσει.
p. 90. v. 21. auditoratia. p. 93. v. 3. qui pacatiore. p. 95. v. 30.
nomina. p. 96. v. 17. videri. Ibid. v. 20. addiscere. Ibid. v. 29.
Graciam aut Syriacam vernaculaam personabat lingua. p. 99. v. 16.
leprosos. Ibid. v. 22. & dux uester aderit. p. 100. v. 21. quos superflite.

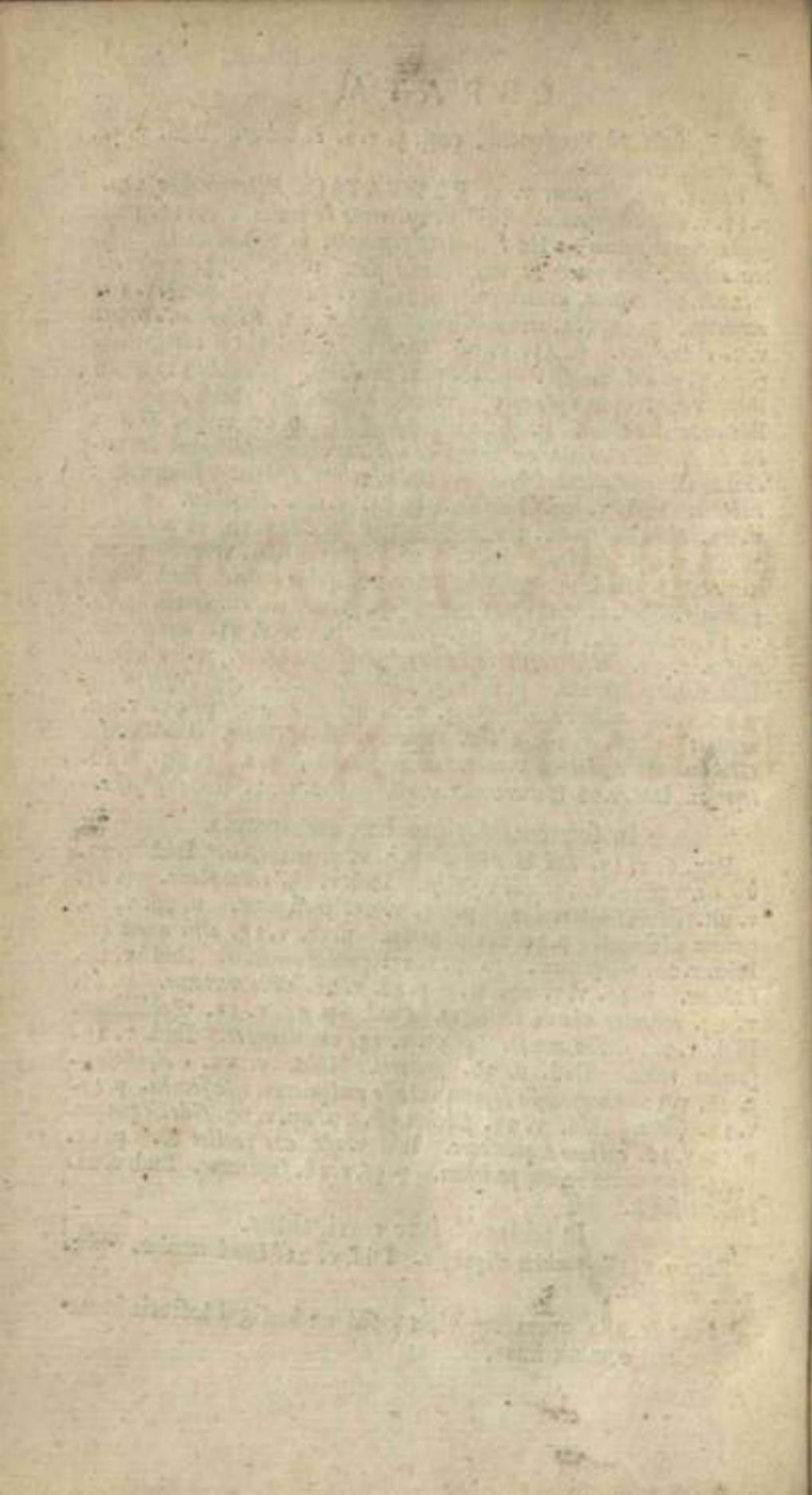
In sequenti scripto hæc corrigenda.

Pag. 6. v. 17. Sed & Plato. p. 9. v. 7. premamus. Ibid. v. 29.
ψηφ. p. 10. v. 15. qui & olim. Ibid. v. 28. erunt plana. p. 21.
v. ult. Οὐ οἴκουντος. p. 25. v. 25. proveniant. p. 26. v. 29.
quoque καθίζεται. p. 30. v. 13. passim. p. 34. v. 14. alii quam ipsi.
Ibid. v. 20. reliquerunt. p. 39. v. 25. quod Anoxerius. Ibid. v. 28.
habent. p. 40. v. 3. nossent. p. 42. v. 28. vitio vertatur. p. 43.
v. 25. conantur obtrudere lingua. Quod. p. 44. v. 15. Rabbinicam.
Ibid. v. 25. scribo mens. p. 45. v. 14. compilatores. Ibid. v. 17.
fuerint rebus. Ibid. v. 30. prætereo. Ibid. v. 31. Apostolum.
p. 46. v. 10. parapbrasim septem vel octo antiquiorum esse seculis. p. 47.
v. 14. libros. Ibid. v. 23. fidelem esse. p. 49. v. 29. si de illi quoque.
p. 51. v. 16. cui tuo acquiescere. Ibid. v. ult. nos futilis &. p. 55.
v. 24. futurarum rerum peritiam. p. 56. v. 18. sequantur. Ibid. v. 21.
probent sensas.

In addendo hæc corrigantur.

Pag. 7. v. 18. penitus aliquanto. Ibid. v. 21. illud omnino. p. 3.
v. 8. expressit.

Sunt & alia operarum vitia, sed ea benigni lectoris huma-
nitati committimus.

ISAACI VOSSII

AD

OBJECTIONES

Nuperæ Criticæ Sacræ

R E S P O N S I O.

ЛУЧШАЯ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ
ОГЛАСКАНІЯ

ISAACI VOSSII

RESPONSI O

A D

O B J E C T A

Nuperæ Criticæ Sacræ.

PRODIIT non ita pridem liber P. Simonii ordinis congregationis Oratorii, continens criticas in vetus Testamentum disceptationes. Avide totum hoc percurri scriptum, placuitque mihi in primis, quod cum non multum hodiernis, plurimum tamen primis tribuat interpretibus. Sed & quod Capelli laudet observationes, & Hieronymum saepe adfirmet non recte a pri scis Latinis recessisse versionibus, & hoc quoque placet: plus etiamnum placiturus, si nunquam eum recte ab antiquis dixisset recessisse interpretibus. Diligentiam quoque ejus, seu patientiam potius, in evolvendis Rabbinorum scriptis laudo & admiror. Verum quod recentium Rabbinorum expositionibus, & eorumdem traditionibus solo auditu propagatis, aliquid solidi subesse existimat, & quidem tantum, ut eorum commenta saepe non dubitet LXX. interpretum præponere versioni; in co nec me, nec quemquam, ut opinor, cordatum

consentientem habebit. Quæ solo auditu propagantur traditiones, raro solent ad duo vel tria perstare secula. Si quis omnium gentium percurrat annales, ne unum quidem inveniet exemplum quo probari possit, rei alicujus memoriam inter mortales per plura secula integrum fuisse conservatam absque literarum beneficio. Sine illis nec Alexandri nec Cæsaris supereret nomen, & ne quidem quod mentiantur habituri sint homines. Quapropter omnes istæ orales, ut vocantur, traditiones merito a prudentioribus exploduntur. Et tamen, si quis totius scopum spectet operis, facile deprehendet, solis istis Judaicis P. Simonium permotum fuisse traditionibus, ut novam insituendam existimet esse versionem, quæ sensus Scripturæ Hebraicæ ad unguem referat; ac si illa quam plerique antiquiores Hebræi, quamque & Christus & Apostoli & omnes antiquæ Christianæ approbarunt Ecclesiæ, erronea & spuria sit versio: & nunc demum post clapsos pene bis mille annos, sensus Scripturæ sit eruendus ex codice muto, quem nec legere, nedum intelligere quisquam sciat; utpote trunco media sui parte, nec aliis quam quas Christianæ fidei inimici apposuere, instructo vocalibus. Sed vero in me sic sentientem, acriter in præfatione operis, & alibi, insurgit vir doctus; & cum medium dicat viam veritatis, me ad extrema discedere pertendit, utpote nimis addictum LXX. interpretibus, & in Hebreos injuriosum codices. Ego vero sic hoc telum retorquo, neminem hoc tempore de codicibus Hebreis recte sentire, nisi qui de versione LXX. interpretum recte sentiat, cum

ex utriusque scripti consonantia emergat veritas. Tollantur vocales & traditiones Rabbinicæ, & admittantur LXX. interpretes, sine mora manifesta fiet hæc convenientia. Quod si tamen illa in quibusdam locis ne sic quidem appareat, vel vitio exemplarium, vel nostræ id ipsum tribuamus infictiæ. Necesse est vero ut hæc admittat vir doctus, utpote qui plurimos agnoscat errores tam in Hebræis, quam Græcis exemplaribus commissos & propagatos culpa fuisse librariorum. Idem præterea non diffitetur incertam vocum Hebraicarum expositionem propter defectum vocalium, indeq; factum ut Rabbini codices Hebræos LXXII. facies habere affirment. Viderit itaque & ipse, & quicunque sic sentiunt, quibus potius sit fidendum interpretibus; an LXXII. qui unum & simplicem reddidere sensum; an vero Rabbinis, qui verbis Scripturæ LXXII. tribuunt sensus, ac si constare possit veritas, ubi adeo est multiplex sensus.

Sed vero quandoquidem totus controversiæ status versatur circa LXX. interpretes, & planum fit, si illi admittantur, cessare omnem disputationem, non erit ab instituto alienum, si argumenta, quibus ad elevandam horum interpretum versionem utitur vir doctus, brevi ter perpendamus.

Cum itaque Hieronymum adducit, ut interpretes hos, non Prophetas, sed tantum interpretes fuisse ostendat, frustra est omnino. Si enim Scripturas recte sunt interpretati, utique fuere Prophetæ, teste non Apostolo tantum i. Cor. XIV. ubi omnem S. literarum inter-

terpretationem vocat prophetiam, sed & ipso Christo postremo Lucæ, ubi discipulis donum confert intelligendi Scripturas. Sic Philo, sic omnes antiquiores senserunt Judæi, cum Propheta idem illis sit, quod interpres ; & ~~προφήτειαν~~, interpretari. Nec aliter locuti sunt Græci & Latini, cum ~~μάθημα~~, quodque exinde factum est *vatem*, similiter accipiunt. Nugantur enim grammatici quando a furore id vocabulum arcessunt, cum manifeste factum sit a ~~μάθημα~~ id est ~~μάντειον~~. Recte itaque Festus Prophetas dicit vocatos fuisse ab antiquis interpres Oraculo-ruin ; ut non audiendus sit Hieronymus, cum scribit aliud esse Prophetam, aliud interpretem, in quo manifeste contradicit Apostolo, qui pluribus in locis ~~προφήτειαν~~ sumvit pro interpretari. Sed Plato in Timæo, & alibi, Prophetas dici quoscunque Oraculorum judices, & cujuscunque veritatis testes, manifeste declarat. Nec apud Græcos tantum, sed & Ægyptios, somniorum, furtorum & similium, vel interpres, vel indices, appellatos fuisse Prophetas, infinitis constat testimoniois. Quod si quis Ethnicorum non admittat suffragia, saltem is veterum Judæorum, Evangelistarum, & Apostolorum acquiescat auctoritate, cum passim in S. literis vocabulum hoc sacerdotibus & factorum tribuatur antistitibus. Non illi tantum qui futura prædicerent, sed & qui præterita & præsentia explicarent aut docerent, Prophetæ dicebantur. Itaque & Adamus, quod conjugem suam ex suis formatam esse divinaret ossibus, accensetur Prophetis, & Christus in Evangeliiis jubetur ~~προφήτειαν~~ a quo

quo vapularit. Quin & Epimenidem Cretensium Prophetam vocat Apostolus, & Caiaphas quod illius anni, quo passus est Christus, pontificatum gesserit, Propheta fuisse dicitur. Cum itaq; tam late Prophetarum & prophetiae etiam apud Hebræos patuerit appellatio, non admittendi sunt illi, qui LXX. interpretes Prophetas fuisse negant, utpote præcipuos populi Judaici sacerdotes, & non præteritarum tantum, sed & futurarum rerum interpretes. Frustra est Hieronymus, cum Epimenidem ironice ab Apostolo Prophetam vocari scribit. Sed & nugivendi & figmentorum prodigi Rabbinis, & qui illos sequuntur Christiani, ridiculi sunt, cum Prophetarum & prophetiarum necio quos comminiscuntur gradus, ac si illis concessum & revelatum esset S. spiritus collatam unicuiq; Prophetæ gratiam funiculo metiri, & tanquam ad statuam expendere. Etiam impii idolorum cultoribus donum prophetiae saepe contulit Deus, & si Rabbinorum & Rabbinistarum velimus sequi ineptias, major erit censenda Balaami, & Magorum qui primi Christum natum agnoverunt & adorarunt, quam vel Moysis, vel cuiuscunque alterius Prophetarum sanctimonia.

Jam vero cum scribit Christum non ideo esse secutum versionem Græcam quod ea veritati esset consentanea, sed quod vulgo esset recepta, de eo cum saepius dixerimus, opus non est ut plura addamus. Mirum quoque si cuiquam Christiano persuaserit id quod mox subjungit, Stephanum protomartyrem non Græco aut plebeo Syriaco, sed Hebraico sermone ultimam suam

suam absolvisse concessionem, aliosque, quam quos Evangelista posuerit, expressissime sensus. An ergo plebs tempore Apostolorum gnara veteris linguae Hebraeæ? An mentitus Evangelista? Quid demum integrum in Evangelii supererit, si istiusmodi admittamus commenta?

Cum vero Aristæi de LXX. interpretibus historiam fabellam vocat Judaicam, per me licet ut suo fruatur judicio, aliisque errantibus comitem se aggreget. Si quæ adducit argumenta, ad evertendam Philonis, Josephi, omniumque veterum Judæorum autoritatem sufficere existimet; nihil est quod ipsi non feliciter succedat, nunquam gravem habituro adversarium, si secum tantum litiget, & fabulosum dixerit, quidquid suis non convenit rationibus. Quis non miretur argumentum quo adstruere conatur Aristæi scriptum ideo esse commentitium, quod Judæis semper solemne fuerit fingere & scribere incredibilia, ac si non longe magis sint incredibilia, quæ Moysis & Prophetarum continentur scriptis? Sed & quis concoquere possit, id quod confidenter non uno affirmat loco, Aristobulum laudatum Origeni, & cuius tam præclara & prolixa apud Eusebium supersunt fragmenta, ideo inter spurious & supposititious esse referendum scriptores, quod idem quod Aristæus prodiderit, libros nempe Moyisis Græce fuisse convertos, antequam a LXX. verterentur interpretibus? Argumentum hoc si valeat, jam quoque & Philo & Josephus spurii erunt scriptores, utpote qui & ipsi Aristæum sequuntur. Dicit Aristæum hac in parte sibi contradicere. Hoc vero

vero ut quis intelligat, pulchrā addit rationem, aempe quod versio ista quæ fuerit antiquior LXX viralis sibi fit incognita, ideoque fabulosa. Sed hac ratione pro fabulosis etiam habendi sunt plenique illi libri, quorum in S. Scripturis fit mentio, siquidem nec istos vidit P. Simonius. Verum ut aliquanto fortius præmamus P. Simonium, velim significet unde suam de regibus Judæorum hauserit historiam Demetrius Phalereus, si hujus ætate neutra S. literarum extiterit versio, neque illa LXX. interpretum, nec altera ista antiquior? Cum scriptum hoc Demetrii viderint non tantum Clemens & Eusebius, sed & ipse quoque Josephus, qui id laudat, proximeque eum veritatem attigit, testatur; alterutrum admittamus necesse est, aut plerosque S. Scripturæ libros versos a LXX fuisse interpretibus, aut aliam antiquiorem extitisse versionem, quam Phalereus iste fecutas sit Demetrius. Cum neutrum admittat Simonius, necesse est, ut & hoc quoque Demetrii scriptum pro spurio habeatur, aut ut mentitus sit Josephus. Cum utrumque perquam sit absurdum, supereft ut vera esse credamus, quæ & Aristæas & Aristobulus & Josephus de antiquiore isthac S. librorum scripserunt interpretatione, quæ tamen minus exacte fuit expressa, ac fuerit ea quæ jussu & impensis factus sit Ptolemaei, *Αμελεσπορδι*, *χ, ιη, οι*
νταγκα, οινιαρτε, κατα την της επονων αρχαιοτετε, αρχαιοτετε, πατερινης επονων sic Aristæas, sic quoque Josephus, nisi quod pro *νταγκα* habeat *εχα*, quod idem notat. Quis non miretur hoc demum seculo reperi homines, qui falsa esse perten-

dant, quæ tot & tantis fulciantur testibus, qui-
que vel interfuerent, vel saltem proximi iis, qui-
bus hæc facta sunt, vixerent temporibus? Siquis
quærat utram versionem Demetrius iste expre-
serit Phalereus, sine hæsitatione respondeo,
proculdubio illum secutum fuisse LXX. inter-
pretum versionem, utpote magis accuratam.
Nam & historicos & propheticos libros a LXX
interpretibus Græce fuisse redditos, nunc non
dubitamus, licet olim dubitaverimus. Ecquid
enim clarius testimonio Aristobuli, cum dicit
τὰ διάτροφα τῶν πόλεων accurante Phalereo Græce fu-
isse redditæ? Ipsum hoc patet ex præfatione
Syracidæ. Quod autem attinet locum Jose-
phi in præfatione Antiquitatum, & qui olim
Hieronymum, & nunc quamplurimos fecellit,
longe is aliter, ac vulgo fiat, est accipiens.
Ut enim Aristobulus & cæteri cum Josepho
conveniant, & ut Josephus ipse sibi constet, o-
mnino necesse est, Josephum, cum dicit LXX in-
terpretes non universam Judaicæ gentis histo-
riam Græce reddidisse, sed solum *τὰ τοῦ πόλεων*, ita
accipi debere, ut *τὰ τοῦ πόλεων*, vel, ut habet Ari-
stobulus, *τὰ διάτροφα τῶν πόλεων*, de omnibus propheticis
intelligatur scriptis, cum & in Evangelii vocabulo
omnes veteris testamenti comprehendantur libri. Hanc expositionem si sequamur,
jam omnia erunt plena, & facile intelli-
gemus Josephum *τὰ τοῦ πόλεων*, ut ipse lo-
quitur, ex iis sacris libris quos LXX. verterunt
interpretes, haurire potuisse; sed solum ea,
quæ undecim prioribus tradidit libris; reli-
qua vero quæ posterioribus novem antiquita-
tum memorat libris, partim haussisse ex scri-
ptoribus

ptoribus exoticis, partim vero ex iis libris, qui
in templo adservarentur, & ipsis quoque sacris,
sed tamen minoris, ut ipse in scripto contra
Appionem loquitur, auctoritatis, ac sint illi,
qui ante Artaxerxem fuere conscripti, propter
incertam prophetarum successionem. Huncvero
legitimum esse verborum Josephi sensum, non
tantum ex eo quod dixi potest confici, sed ex
ipsius Demetrii Phalerei verbis quæ refert Josephus lib. xii. cap. ii. ubi affirmat multos apud
Judæos extare libros dignos qui Græce reddan-
tur, & bibliothecæ addantur Regiæ, πολλοὶ δὲ καὶ
ἄριτες Ιudeiοι τὸν πατέρα αὐτοῖς τομίων συγχέματα σπεσσῆς
άξια ἡ τῆς βασιλέως βιβλιοθήκης, neque enim solum
Moysis πυρθίσθαι, multos quisquam dixerit libros.
Si quis nihilominus a deo sit refractarius ut ver-
ba Josephi de solo Moysis Pentateucho intelli-
genda esse pertendat, unum tantum huic re-
linquetur subterfugium, illud nempe si dicam-
mus, LXX. interpretes non vertisse reliquos
veteris Testamenti libros, quod acquieverint
vetustiori, de qua diximus, versioni. Verum
istud ut scriptorum concordia, ita quoque
rationi non convenit. Neque enim verifi-
mille LXX. interpretes vitiosam approbasse
versionem, aut totidem consumfisse dies in so-
lis quinque Mosis vertendis libris: id enim si
verum fuerit, jam quoque & hoc sequetur, il-
los singulis diebus ne quidem singulos absolvil-
se versiculos. Hæc absurditas cum suboluerit
Rabbinis, ut sunt fecundi in procudendis fa-
bellis, istud commenti sunt, non LXXII,
sed quinque tantum fuisse interpretes, qui
quinque Moysis tantum vetterint aut descri-
pserint

pserint libros. Quapropter si missis nugis & Josepho & cæterorum scriptorum testimoniis satistacere velimus, omnino statuendum est 70. interpretes omnes veteris Testamenti vertisse libros, aut saltem emendasse antiquiorem versionem, quod perinde est ac si ipsi vertissent.

De Sybillinis satis jam diximus, ut & de loco Aristæi, cuius mentem me assècutum esse negat. Verum uter nostrum melius verba ejus sit interpretatus, judicent illi qui Græce sciunt. Nec minus est mirificum quod deinceps sequitur, ubi cansam reddere conatur, quare Græca verisio 70. fuerit attributa interpretibus. Ideo nimirum hoc factum putat, quod approbata fuerit a 70. judicibus, qui Synedrium constituerent Hierosolymitanum, non autem quod a totidem sit conscripta interpretibus. Atqui si ab universo approbata fuerit Synedrio, qui fieri potest ut mendosa minimeque fuerit exacta? Quid obstat, ut qui fuere approbatores, iidem quoque fuerint interpretes? Profecto dum impugnat vir doctissimus versionis hujus veritatem, argumento eam adstruit quam solidissimo. Sequenti deinceps capite, & passim alibi, dicit Origenem plurima loca immutasse & corrupisse in versione LXX. interpretum, quam Hexaplis & Tetraplis suis inferuerit. Atqui negat hoc ipse Origenes, qui pluribus in locis integrum & fideliter descriptam hanc versionem se exhibuisse adfirmat, & verum hoc esse testantur complura quæ superflunt vetusta exemplaria asteriscis & obeliscis Origenis notata, in quibus integra semper LXX. interpretum exhibetur versio, addito obelo, si quid in hac

versione occurrat, quod non sit in Hebræo codice; aut asterisco, siquæ verba ex aliis interpretibus, & præcipue ex Theodotione sint apposita, quæ in Hebræis inveniantur codicibus, & absint a Græcis. Ne una quidem possit ostendi litera, quam vel omiserit aut immutari Origenes.

Errat dein & in nomine & in dispositione Tetraplorum & Hexaplorum Origenis, neque enim illa dicta sunt a quatuor aut sex columellis, sed Tetrapla dicta sunt quod quadruplicem versionem, Hexapla vero quod sex continerent versiones. Errat quoque de Octaplis, dum errantem & fibi ipsi contradicentem sequitur Epiphanium. Nulla enim Octapla unquam scriptit Origenes. Hebræus siquidem codex, sive Judaicis, sive Samariticis, sive etiam Græcis expressus literis, in sensum non venit versionum. Itaque priores columnas Origines vocat οἰκεῖον ἑβραϊκόν, velut fundamentum omnium versionum. In Tetraplis itaque sex erant columellæ, in Pentateucho etiam septem, ut pote cui Samariticus adderetur codex, prototypis Hebreorum expressus literis, ut ab Eusebio & Africano appellantur. Quia tamen in solo id factum Pentateucho, ideo Tetrapla sex tantum columellas vulgo continere dicebantur; par ratione atque in Hexaplis, quamvis in Psalmis septima quoque accederet versio, Hexaplorum tamen remansit appellatio, quia septima illa versio in aliis deficeret libris. Interim si quis malit credere Origenem non integrum codicem Samariticum Hexaplis & Tetraplis suis inferuisse, sed tantum variantes

annotasse lectiones, non multum adversabor. Cum enim nulla supersint, aut saltem nulla Hexaplorum aut Tetraplorum haec tenus reperta sint exemplaria, velle de his nimium copiose contendere, id demum fuerit hominis nimium intemperanter otio suo abutentis. Priorem tamen sententiam ideo libentius sequor. Nam certe Origenem habuisse codicem Samariticum, non tantum ex Eusebio, sed & ex ipso Origenе, & præsertim a Græcis constat catenis, in quibus saepe variantes Pentateuchi Samaritici notantur lectiones, quæ utique non aliunde quam ex Tetraplis & Hexaplis fuere deponuntur. Prototypas vero Hebræorum literas apud Eusebium de aliis quam de Samariticis interpretari, ab omni prorsus ratione alienum, cum & Africanus & ex illo Syncellus Samariticum codicem vocent τὸ Εβραικὸν τεγοῦντα καὶ αὐτὸν τὸν καὶ ἄλλους, alterum vero quo Judæi utantur τὸ Εβραικὸν καὶ Iudeum. Quod autem variantes istas Pentateuchi Samaritici lectiones, non ex Origenis Tetraplis aut Hexaplis excerptas fuisse arbitratur P. Simonius, sed ex peculiari aliqua Græca versione qua usi fuerint Samaritæ, quamque non viderit Origenes, id nulla vel ratione vel auctoritate fulcitur: & etiam si tales videre codicem contingat, ne tum quidem credam. Samaritas, ut nunc, ita quoque olim æque ac alios Judæos certum est habuisse non versiones tantum, sed & libellos seu tabulas continentis Hebræas dictiones cum suis vocalibus; absque his enim nec legere, nec intelligere suos potuissent codices; sed vero si quisquam Christianorum, certe Origenes: omnia ista

ista & vidit & habuit, impensas liberaliter faciente Ambrosio. Absurdum omnino est credere Africanum habuisse exemplar Samariticum, non autem amicum ejus Origenem. Frustra itaque dicitur variantes Samaritici codicis lectiones aliunde fuisse desumptas quam ex Tetraplisp aut Hexaplis Origenis. Sed & tum quoque frustra est vir doctus, cum scribit me non percipisse sensum verborum Eusebii & Syncelli, nunquam enim efficiet, ut apud Eusebium prototypi characteres non sint Samaritici, & manifeste ipse sibi adversaretur Eusebius, si de vulgaribus Judæorum intellexisset elementis, cum contrarium in suo scripserit Chronico. Quid multis opus? ecquid clarius verbis Eusebii, cum dicit Origenem comparasse sibi etiam illas Scripturas, quæ ipsis prototypis Hebræorum literis essent exaratae? *τις πάλιν τις*
Ιουδαϊστικῶν οὐρανῶν αὐτοῖς Εβραιῶν συγχέοντες γραπτός,
καὶ μηδεὶς τούτων τινέονται. Sic enim rectius legi, quam quod vulgo obtinet *τις πάλιν τις*, quilibet facile viderit. Qui putant φρασμάτα pro ἱεροφρασμάτα dicendum fuisse, falluntur; est enim idem. Si quis mihi non credit, credat is saltē Grammaticis Græcis Hesychio & aliis, unde constabit ἱεροφρασμάτα idem esse, quod φρασμάτα seu *τις πάλιν τις*. Errat quoque vir doctus cum ubique affirmat versionem LXX. interpretum a solis fuisse receptum Hellenistis, cum ab omnibus & Hierosolymitanis, & aliis toto orbe dispersis lecta & approbata fuerit Judæis. Ne unum quidem possit producere testem, usque ad tempora Aquilæ, qui contra hanc versionem vel hiscere fuerit ausus. Nescit præterea quinam

quinam fuerint Hellenistæ. Verum cum de his superiori egerimus scripto, opus minime fuerit ea hic repetere. Unum tantum hoc addo, non recte ab eo reduci a viris doctis explosam merito Hellenisticam linguam, re-coctam sub nomine linguae quæ in synagogis obtinuerit, ac si in illis peculiariis aliqua extiterit lingua, quæ nec Græca fuerit, nec Hebraica. Ideo nimirum hoc illi placuit commentum, ut hac ratione efficiat LXX. interpretes & Græce & Hebraice nescivisse, quod non uno astruere conatur loco. Atqui superest iste LXX. interpretum labor, & qui Græce norunt, etiam hoc potuerant testari, versionem istam non spuria aliqua esse conscriptam linguam, sed prorsus esse Græcam, ita ut melior esse non possit. Dicunt nonnulli interpretes hos Alexandrina potius quam Græca scripsisse lingua. Sed qui sic loquuntur nesciunt quænam fuerit Alexandrinorum lingua. Illos Atticæ linguae fuisse studiosissimos, vel ex eo constet, quod Irenæus, sive Pacatus Grammaticus scripserit olim librum quo Alexandrinum sermonem eundem cum Attico esse ostenderit; ^{τὸν τοῦ Ἀλεξανδρίου διάλεκτος ὅμοιον τῷ Ἀττικῷ}, ut habet Suidas in ^{Εἰπεντάθη}. Esto ut phrases & figuræ aliquot loquendi æque in hac atque in Evangelii minus aliis usitatæ occurrant scriptoribus, nihil exinde confici potest, nisi id tantum, interpretes hos non sua edidisse, sed fideliter Hebræa reddidisse, utpote qui ipsas quoque Hebræas expresserint phrases. Aliter si quis sentiat, idem etiam existimet licet, versiones quascunque Latinas aut Gallicas, esse nec

Latinas, nec Gallicas, sed peculiari & ut ipse loquitur, lingua Synagogæ conscriptas. Sed neque istud probo quod cum Hebræum codicem & Græcam tralationem in multis deficere affirmet, majori tamen Græcam versionem laborare scribat defectu. Hoc autem qui fieri potest, cum dembris libratorum peccatis, integra supersit versio Græca, omnibus suis instructa literis, ab Hebræo autem codice longe maxima vocalium absit pars, ita ut liber dimidiatus & media sui parte truncus possit videri? Verum illud quod sequitur recte se habet, cum dicit non separanda Hebræa exemplaria a versione Græca. Ex collatione enim & consonantia Græcae versionis cum codice Hebræo certior emergit veritas. Ut enim mutus & pæne mortuus & nemini intelligendus codex Hebræus, & vitam & vocem & intellectum accipit a versione Græca; ita vicissim codex Hebræus licet clinguis & exanimis, a versione tamen Græca animatus, certissimum quoque de hujus veritate exhibet testimonium. Nulla unquam filia tam fideliter matrem suam expressit, nec ullo unquam in foedere tanta fuit concordia, quanta sit inter Hebræa exemplaria & versionem quam LXX. nobis reliquerunt interpretes, si Rabbinos & qui illos sequuntur excluseris. Sed valeant qui dissidium querunt.

Transit dein ad examen Chronologiæ nostræ vir doctus: sed quod pace ipsius dixerim, nihilo felicior hac in parte ejus est Critica, quam in cæteris. Negat Judæos studio suos corrupisse codices. Atqui cum manifesta sit

depravatio in annis Patriarcharum, qui & ante, & post diluvium vixerent, nec mutatio illa facta sit casu aut incuria librariorum, sed consulto & data opera, alterutrum necesse est, aut LXX. interpretes, aut alios Judæos crimen hoc commisissent. Ipse mavult fraudem hanc LXX. imputare interpretibus, & causam addit, ideo hoc ab illis factum, quod cum crederent mundi natales antiquiores esse quam Moyses tradiderit, corruperint codices facros, & addiderint ea spacia quibus illorum versio numeros excedit Hebraicos. Scio & nonnullos alios fuisse qui similia fere scripserunt, & quidem clarius, affirmantes ideo pluribus seculis suam hos interpretes amplificasse versionem, ut ad Chaldaeorum & Ægyptiorum antiquitates proprius accederent. Verum si haec valeat ratio, non quatuordecim seculis, sed pluribus quam triginta annorum myriadibus locupletanda fuisset Chronologia Mosaica. Justam & legitimam hujus depravationis causam reddere debuerant, sed putant sufficere, si pro causa scelus LXX. imputetur interpretibus. Quod si cum P. Simonio statuamus versionem LXX. attributam interpretibus, non sic dictam, quod totidem habuerit interpretes, sed quod ab Hierosolymitano Synedrio fuerit approbata; non diluitur, sed in Synedrium transterritur crimen, qui tam perfidae consentientes fuere versioni. Rursus, cum negat Judæos sacras corrupisse literas, quomodo jam dicit vel LXX. interpretes, vel Synedrium, illos depravasse, aut saltem huic confessisse depravationi? Cum utrique populi

pali Iudaici fuerint sacerdotes, an non & illi facere Judæi? Forsan existimat minus scelus esse Græcas quam Hebræas Scripturas contaminare. Atqui apud Deum non est lingua- rum major quam personarum respectus.

Jam vero cum multis & certissimis constet testibus illam ipsam, quam LXX. posuere, productorem Chronologiam admissam & approbatam fuisse ab omnibus tam Jerosolymitanis, quam aliis Judæis qui Apostolica præcessere tempora, nullumque adeo fuisse, qui ante ætatem Aquilæ contractioris hujus supputationis ullam fecerit mentionem: quis non statim sentiat & agnoscat, non potuisse ab aliis, quam ab illis qui post Apostolica tempora vixerunt Judæis, flagitium hoc committi? Quippe cum a Christianis de tempore adventus Christi premerentur, nec ullum pateteret effugium, si temporum sacris volumini- bus subductorum sibi constaret ratio; non dubitarunt odio veritatis codices Hebræos depravare, tali nempe fraude obtenturos se sperantes, ut cum Christianis tuto congregandi possent, si necdum sextum definire millennium, & necdum advenisse tempus Messiae ex suis evincerent exemplaribus. Excipit hic vir doctus, si Judæi corruerunt libros Moyfis, multo magis ab iis corrupti debuisse prophetias Danielis. Ecquis dubitat? Quis nescit illos totum Danielem ex Prophetarum numero expunxisse? Ipsum tamen hoc negat vir doctus, & pluribus in locis contendit Ju- dæos de Daniele idem sentire quod Christianos, & de nomine tantum litem interponit. Sed

profecto si de nomine tantum sit quæstio, quando quæritur utrum Daniel fuerit Propheta, necne, jam & illa controversia, utrum Servator noster fuerit verus Messias, erit de nomine, nec ulla in rebus humanis aut divinis supererit quæstio, quam non jure meritoque de solo fieri contendas nomine. Cæterum cum quo loco apud Judæos Danielis habeantur vaticinia alibi satis ostenderimus, opus non est ut ea hic retexamus. Interim quantum illorum erga hunc Prophetam sit odium, satis ex eo constat, quod cum olim medium inter Prophetas locum tenuerit Daniel, odio tamen veritatis ad calcem codicis Hebræi inter semifacros rejectus sit libros, undique etiam & in perpetuum illum extirpaturi si per ipsos stetisset. Denique quod in hoc Propheta, non, ut in cæteris sacræ Scripturæ libris, integra LXX-virali fruamur tralatione, sed eadem interpolata versione Theodotionis, & hoc quoque illorum factum est scelere.

Provocat dein P. Simonius ad Samariticum exemplar, & ut eludat ea quæ scripsimus, dicit codicem Hebræum in annis Patriarcharum computandis confirmari a codice Samaritico. Cum tanta sit utriusque codicis disceptatio, ut major esse vix possit, miror sane hæc ab eo scribi. Si argumentum ex eo petat, quod contractiorem calculum uterque contineat codex, quam exhibeat versio LXX. interpretum; jam nostras confirmat rationes, planumque fiet utramque gentem, Judæos videlicet & Samaritas, quod Christum admittere poluerint, abbreviasse tempora: sed

tamen

tamen cum non Christianos tantum, sed se
mutuo quoque oderint, diversam in deprava-
vandis codicibus suis institisse rationem: &
quamvis quam longissime a se invicem rece-
ferint, illam ipsam nihilominus Hebreorum
codicum varietatem plurimum conferre ad
confirmandam quam LXX. interpretes exhibe-
re veritatem. Dicit dein Africanus, Eu-
sebius & Syncellus, annotasse quidem istam
lectionum varietatem, sed illos longissime a
mea remotos fuisse sententia, utpote qui nullum
propterea Judæis aut Samaritis impegerint
crimen. At quid verbis opus, cum ipsa varietas
flagitium ostendat, & non fortuitam, sed mani-
festam contineat depravationem? Quomodo
cunq; calculus ponatur, semper aut in LXX. in-
terpretes, aut in Judæos crimen id redundabit.

Sed vero cum quod LXX. posuere inter-
pretes, id ipsum quoque multis & certis testi-
bus, & insuper antiquioris Synagogæ nitatur
consensu; contractior vero computus ne u-
num quidem habeat testem, qui sit Aquila
vetustior, infelicitis fuerit judicii, tam manifestis
non cedere argumentis. Errat tamen cum ad
memoratos provocat scriptores ac si illi Judai-
cam istam non agnovissent depravationem.
Africanus & ex eo Syncellus manifeste adfir-
mat codices Hebreos non convenire, & multa
continere absurdia, quæ postquam enumera-
vit, addit, merito omnes Chronologos sequi
LXX. interpretum versionem, utpote quæ
facta sit antequam perverterentur & deprava-
rentur Hebræa exemplaria;

μεταβολής του πατέρων, οὐκότας ταῦτα κατεῖσις κεχρύματα. οὐδὲ ταῦτα παρέστησεν ζευγός, γραφίας ὅτε μάλιστα ήγένεται διατοπή τῆς οἰκουμένης ἡ πατριμόνιον χριστιανισμού τοιμητικόν περιστέχει, τὸ δὲ αὐτόν γράμμα πατριμόνιον τὸν μετεπομπὴν αρχέσθαι αὐτὸν ζητεῖσθαι εὐθαλεῖσκονταν. Nec hoc tantum loco, sed & alibi corruptos esse dicit in Hebræis codicibus annorum numeros. Sic quoque sensit Origenes, qui pluribus in locis S. Scripturas a Judæis depravatas esse affirmat.

De vaticinio lex mille annorum, deque Thalmudica quam subjungit expositione, fatis cum alibi, tum quoque præcedenti diximus scripto. Perpendant ea quibus otium est, & judicent an verum sit, id quod P. Simonius adstruit, me causam hujus vaticinii ignorasse. Cum celeberrima fuerit hæc prophetia etiam antequam Christus nasceretur, opus non est ad Thalmudistas recentiores divertere, cum ex iis quæ scripsimus opinionis hujus antiquitas fatis sit manifesta, & ipse quoque Hieronymus milleniorum sententiam ex Judæorum traditionibus Papiam haufisse affirmet.

Sequentibus capitibus P. Simonius examen instituit in LXX. interpretum versionem. Quamvis autem pluribus in locis eam laudet, quia tamen aliquando eos impegiisse aut saltē minus commode quædam reddidisse existimat, operæ pretium fuerit ea excutere, & cognoscere ipsene, an vero LXX. errarint interpres. Missis itaque iis, in quibus horum non adversatur versioni, ea solum persequemur, quæ ab illo reprehenduntur.

Primum quod carpit occurrit Genes. cap. 1 v. 17. οὐρανὸς τῆς ιερᾶς. Dicit dubiam esse expositionem, quia vox ἀρχῆς & principatum & prin-

principium significet. Miror non reprehendiisse vocem Hebræam quæ & ipsa duplice habet potestatem. Pari jure & primam Genesios reprehendat vocem *bresith*, quæ & caput & initium notat, unde Aquila verterat *is rupes id*. Cum in his & similibus locis satis pateat, qua ratione dictiones istæ fint accipienda, frustra male intelligentium culpa in ipsos transfertur scriptores. Quibuscumque demum verbis interpres hæc reddidissent, nunquam cavillandi defuisse materia, præfertim cum omnibus fere linguis prædictæ voices duplicem habeant significatum, ipsa quodammodo sic jubente natura, Frustra itaque sunt illi qui Græcæ tralationis carpunt ambiguatem, cum Hebræi codicis interpretatio hoc nostro seculo longe magis sit ambigua, utpote quæ quovis etiam admittat sensus, si Rabbinos & Rabbinistas sequamur.

Cap. IIII. v. 9. Genes. *πατέρας τοῦ μέντοι γεννήσεται*. *Maledictus tu ex omnibus animalibus.* Dicit præpositionem *του* non convenire huic loco, & nullum constituere sensum. Certe non potuisset locus hic melius & exactius reddi. Qui aliquid Græce sciunt, hoc quoque sciunt, nullum esse Græcum scriptorem qui non sic loquatur, omninoque frustra simus si exempla congeramus,

Eodem capite versu sequenti occurrit *αὐτός εἰ μήτε πατέλος*. Putat legendum esse *τετράτετ*, & mox *τετράτετος*. Atqui hoc non est Græcum, neque enim *τετράτετος* dicitur, sed *τετράτη*, unde futurum *τετράτη*, non *τετράτετος*. Rectior itaque nostra lectio *τετράτη* & *τετράτης*, quam & rei & sensui convenire olim ostendimus.

Gen.

Gen. cap. iv. v. 16. *Et habitavit in terra Naid e regione Edem.* Qui cum Hieronymo negant terram Naid, & malunt fluctuantem aut instabilem interpretari, illi malunt cum Hieronymo errare, quam cum LXX. veritatem agnoscere. Cur non & Josephum reprehendunt, qui horum interpretum sententiam confirmat? *Quis præterea ferat istam balbutiem, & habitavit in terra instabilis & vagus.* Nusquam profecto habitat, qui ubique vagatur.

Gen. iv. v. 26, οὐδὲν διαλύεται τὸ ὄντα καὶ τὸ οὐκ εἰς τὸ οὐκ. Hoc in loco διαλύεται ponitur more Græcis tralativo pro διπλῶν vel τῷ διπλῶσθαι. *Hic speravit invocans* (vel *invocando*) *nomen Dei.* Eundem hunc sensum expressit quoque Philo in Scripto de Abrahamo. Quod vero dicunt in Hebræis exemplaribus legi ΙΝ non η̄ id aliter olim fuisse patet non tantum e LXX. interpretibus, sed & ex Eusebio Emeseno, cuius verba in catenis, Εν τῷ Εβραϊκῷ ιχθύος ξηρᾷ, αλλ' οὐδὲν διπλῶν διπλῶσθαι ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τῷ οὐκ. Plura de hoc loco diximus in Appendice Scripti de LXX interpretibus. Si quis Rabbinorum consulat commentarios, meras inventiet contradictiones. At vero in Græca versione omnia sunt clara. Quis enim nescit in sacris literis paſſim spem poni pro fide, & sperare pro confidere? Sed & Græci ſæpe ſic loquuntur, & hinc eft quod ζητεῖ & ποιεῖ θεοὺς pro bona & mala uifurpantur conſciencia.

Genes. cap. vi. v. 14. ποίησον σκάφην καὶ βαρτὸν ἐν ξύλον περιπλανήσου. *Fac tibi arcam ex arboribus quadra-*
sis

tis, ita vertendum esse olim monuimus. In Hebraico est; *Fac tibi arcam ex arboribus refinæ*, quod omnino idem est; omnes enim quadratæ arbores sunt resiniferæ. Satis mihi videor clare locum hunc exposuisse in iis quæ olim scripsi: tamen quia P. Simonius nimis longe ea petita esse existimat, & aliter hæc reddenda censet, sic nempe ut ~~ξυνα τετράγωνα~~ accipiuntur de asseribus seu plancis quadratis; non erit ab instituto alienum, si pauca etiamnum ad clariorem loci hujus intellectum addamus. Primo itaque observandum vocem Hebræam *gopher*, si seorsim spectetur, non posse accipi de quadrato. Deinde quis naupegus non rideat, si quis huic jubeat, ex asseribus aut tabulis quadratis construere qualcunque navigium? At vero si quis jusserit navem ædificare ex arboribus quadratis, statim recte loquentem agnoscat, & intelliget arbores resiniferas, quales sunt cedrus, abies, picea, pinus, pinaster & sapinus, omnes quadratæ, omnes aptissimæ fabricæ navalí, ut pote quæ materiem & simul resinam seu picem ad unguendas exhibeant naves. Cum in frigidis præcipue proveniunt tractibus velut in summo septentrione, & alibi fere in montibus; semper virentem tamen alunt comam, locoque sanguinis copiosa iis data est resina. Si quis boreales peragret regiones, vix alias quam quadratas inveniet arbores, omnes paribus intervallis & angulis in quaternos simul se explicantes ramos, ita ut vel ipso aspectu figuram exhibeant pyramidis. Äqualis iste ramorum ordo cedit Lapponicis gentibus

in beneficium, utpote super quaternos istos in crucis formam simul exeuntes ramos, velut super planum fundamentum, domos suas ligneras extruere solitis, ut testantur, cum aliis, tum quoque Olaus magnus lib. iv. cap. xi. Patet itaque, ut semper, ita quoque hoc loco LXX. illos senes optimos fuisse interpretes. Scio quidem doctissimum Bochartum vocem *gopher* de cypresulis accepisse, verum cum ea non quadrata sit arbor, sed rotunda, utpote quae metas imitetur, ideo in censum venire non potest. Nec tamen negaverim vocem cupressi, a *gopher* seu *copher* commode derivari, verum non *cupressus*, ut puto. Cum enim ab hac Hebræa voce insulæ quoque Cypro nomen obtigerit, propter copiam resiniferarum arborum, non incommode exinde petas originem vocis cupressi. Quod si id minus placet, non male derives *xumētōnē* a *xumētō*, quod & ipsum ab eadem Hebræa voce formatum videtur. Græci antiquiores *xumētō* vocarunt conos seu nucamenta in quibus primo extillantem arbores resiniferae ferunt resnam. Itaque Hesychius Theophrastum *xumētō* vocasse scribit *πατέρα τοῦ μητρὸς αργαρίου*. Si hoc etymon admittas, jam *xumētō* idem notabit, quod conifera seu resinifera arbor, propter geminum vocis *xumētō* seu *copher* significatum. Porro *xumētō* diciatur quoque *xumētōnē*. Sæpe enim in Dialectis transit in τ. Hoc postremum quod usitatus esset, ideo factum ut lectio Theophrasti jam olim fuerit immutata. Genes. xl ix. v. 24. Ubi violenter dicuntur confracti fuisse arcus, quos fratres in Josephum

phum intenderant, rectissima est verio *q̄ nūn-*
z̄i b̄s̄ p̄t̄ s̄t̄ m̄ t̄z̄a d̄v̄s̄, cum aliæ interpreta-
 tiones vix ullum exhibeant sensum. Vocem
 Hebræam שָׁבֵךְ & alibi eodem sensu accipere
 iidem interpres, convenitque cum radice
 שָׁבֵךְ.

Ibid. v. 26. Nihil minus quam confusa est LXX. viralis interpretatio, ubi multiplican-
 tur benedictiones Josephi *ιπ̄ δικοντας ὅρεων παρίπατον*
ην̄ ιπ̄ εὐλογεῖς Θεοῦ αἰώνιον, αἱ ἐσούται δὲ καρυλιαὶ Ιανόφ, τοι.
δὲ κονφρέσιον ἀνήγαγε τον̄ Μελαφόν. Optime hæc reddidere
 interpres, licet non nunc tantum, sed &
 olim aliter quibusdam visum sit, ac prætu-
 lerint versionem Aquilæ, qui pro *εἰνῶν* repon-
 suit *θεοῦν*, ut ex Theodoreto & Græcis con-
 stat catenis, ac si LXX interpres, qui pas-
 sim *תְּעִבָּה θεοῦν* reddiderunt, non etiam hoc
 loco id ipsum posuissent, si convenientius
 censuissent. Sed sane Aquila, qui nihil in
 Hebraicis sciebat, quod non a LXX haufe-
 rit interpretibus, unum id semper egit, ut eas-
 dem quidem quas illi expresserit significati-
 ones, verum illas ipsas in diversis dissiperat
 locis. Si LXX *θεοῦν* hoc loco scripsissent,
 ille *εἰνῶν* posuisset, uti alibi ab eo factum. Quod
 vero sensum horum attinet verborum, clari-
 rus est ille & manifestus. Montibus stabili-
 bus & a rerum initio permansuris in ævum, qui
 in Psalmis dicuntur montes Dei, opponuntur
 hoc loco *εἰνῶν*, cumuli seu acervi instabiles,
 quales vel casu, vel humana congeruntur di-
 ligentia. Falluntur, qui vocem hanc de fo-
 lis intelligendam esse existimant arenarum
 cumulis, in præcipuo enim significatu ponit.

tur pro acervo seu cumulo frugum & fructu-
um. Itaque *Sis.*, *Sir.* & *Sis.*, a Grammaticis ex-
ponitur καρπῶν συλλογὴ, καρπὸς πορός ἡ ρύθμη. Hinc
dispositio vel absolute *Sis.*, fructuum dicuntur
primitiae. Hinc quoque *Sis.* οἰαστής, idem quod
καρπὸς εἴαστής. Ab agricolis vocis hujus origo est
petenda, qui frumenti struices sic appella-
runt a *Sis.* Promiscue enim, ut Gram-
matici docent, appellantur *Sis.*, *Sis.* & *Sis.*,
idemque esse notant, quod *Supāns* & *Supāria*, quæ
omnia ejusdem prorsus sunt originis. Postea
vocabuli hujus acceptio transiit ad loca in qui-
bus copiosus frumenti esset proventus, cujus-
modi sunt colles modici, agri editiores, &
ripæ fluminum. Translata dein significatio
ad quarumvis rerum cunulos, veluti fructu-
um, arenarum, salis, pecuniæ & similiūm.
Tandem demum ad ista loca, in quibus hæc
omnia reperiantur, qualia sunt littora, syrtes,
mare dñeque, & quælibet arenosa, squallida
& solitaria tesqua. Cum vox hæc tam mul-
tiplici sensu apud Græcos occurrat scriptores,
nullum tamen invenias locum, quin statim
agnoscas quomodo accipienda sit: quod i-
psum quoque hic observare licet, cum *Sis.* op-
ponuntur montibus perennibus. Sensus vero
loci & ipse est manifestus. Quamvis enim
Sis. sint instabiles & natura sua incerti, eorum
tamen stabiles & perennes proventus posteri-
tati Josephi optat Patriarcha moriens. Quod
si quis quærat quare Deuter. xxxiiii. 15. ubi
similis de hoc ipso Josepho Moysis occurrit
prophetia *Sis.* non *Sis.* iidem posuere inter-
pretes, is mihi causam expeditat, quare Moyses
non

non iisdem istic usus sit verbis, atque hoc loco Jacobus. Siquis causam dixerit, idem quoque causam habebit, quamobrem & LXX non iisdem utrobius utantur verbis. Quod autem doctissimus Simonius malit immutare sequentia verba Graeca, & sic vertere, & super caput ejus qui fratum dux fuit, id minime probo. Quænam enim hæc balbuties, & super caput Josephi, & super caput Josephi, qui fratum dux fuit? At vero quid planius eo quod antiqui posuere interpres, ubi Josepho promittit pater felicitatem in stabili & instabili tellure, cupitque simul ut benedictiones istæ non in ipsum modo, sed & in fratres, quorum princeps fuerit, redundant? Porro si quis in versionibus hodiernis totam hanc de Josepho prophetiam excutiat, mera inveniet ænigmata nihil omnino significantia, & ne ab ipsis quidem intelligenda interpretibus. Minus tamen mirum id videri debet, ideo, quod Iudaici codices insigniter hoc in loco sint depravati. At vero ut sæpe alibi, ita quoque in hac de Josepho prophetia, integra & sincera sunt illa Hebræa exemplaria quibus Samaritæ utuntur. Illa si quis adeat, inveniet exactissime & ad unguem cum LXX convenire interpretibus.

Psal. xxii. v. 2. Cum alloquitur Propheta Deum & dicit, *vocabo te interdiu & non exaudies: vocabo te nocte, & non cedet in amentiam?* Non video qua ratione aliquis possit pertendere hanc expositionem non esse clariorem omnibus aliis. Vetus interpres *avocas* vertit *vanitatem*, quod eundem efficit sensum.

Post

Post multa deinceps ubi vulgatam examinat versionem, nescio quare sequatur versionem Hieronymi in cap. Gen. xiv. 5. cum nec ipse nec Hieronymus probare potuerint Ham esse loci nomen. Quod vero sequenti dein Gen. capite, v. 11. occurrit & fedit cum eis Abraham, de eo diximus in appendice scripti de LXX interpretibus.

Cap. xix. v. 14. Male Hieronymus reprehendit LXX interpretes, quod generos propensis reddiderint. Non hoc illi excidisset si Græcae fuisset peritior lingua. Quis enim nescit pessim a Græcis sponsos appellari ~~maulperis~~. Quod vero cap. xxiiii. v. 6. Hieronymus reprehendat LXX quod regem pro principe substituerint, nimis id leve, ne dicam futile, cum nemo nesciat regis & principis in omnibus linguis promiscuas esse appellations.

Cap. xxiv. v. 63. Iterum hos interpretes male carpit Hieronymus, cum vertendum censet; *ut loqueretur in agro declinante jam vespera.* Quis ita improprie loquentem aut ferat aut intelligat? Cum declinat vespera nunquid nox est? Quid denique fibi vult istud loqueretur? At vero quis neget perspicue & fideliter reddidisse LXX interpretes, cum dicunt Isaacum inclinante jam die rus concepisse, ut cum famulis, villicis & amicis confabularetur, quemadmodum solent facere homines labore fessi, horis præsertim & locis calidis? Vocem Hebræam pluribus in locis ~~dehinc~~ exposuere iidem interpretes: Est vero ~~dehinc~~ tempus pomeridianum. Quamvis vero totum tempus pomeridianum hoc nomine continetur,

atur, qui tamen Graece norunt, hoc quoque sciunt, tempus a meridie ad vesperam tritariam divisum fuisse, ita ut medius dies, id est, hora sexta seu tempus prandii, diceretur *δειλην ηγετε*; quod prandium sequeretur, *δειλην* vel *δειλην* simpliciter; quod vero occasum solis praecederet tempus, *δειλην διψα*. Unde calidissima pars diei quæ prandio peracto sequebatur, a Xenophonte & passim ab aliis *δειλην* dicitur. Sed & Gen. cap. III. v. 8. cum Deus dicitur obambulasse in Paradiso ad spiritum diei, quando intensissimus est calor, recte iidem interpretes reddidere *το δειλην*. Vim vocabuli ipsa fatis declarat origo, cum *δειλην*, *δειλην* & *δειλην* factum sit a *διλην* & *ειλην* seu *ειλην*, unde *δειλην* meridiari. Quod vero alteram spectat vocem, nempe *δειληχησαι*, & tum quoque frustra sunt, cum *δειληχησαι* moribus viri sancti non convenire existimant. Vel ipso attestante vocabulo, *δειληχησαι* idem est quod *φθονησαι*. Nec putandum eam esse semper vitiosam & intempestivam, præsertim cum servis, pueris & mulieribus, quæ verbosa gaudent loquela. Cicero ad Atticum XII, Garrimus quidquid in buccam. *Est profecto quiddam λέπη*, quæ habet, etiam si nihil subest, collucutione ipsa suavitatem, Origenes tamen in suo lexico *δειληχησαι* hoc loco interpretatus est *ποιησειν*, Judæos nempe fecutus, qui nec Graece, nec Hebraice satis docti, significantes verborum divinabant potius, quam fiditer reddebat. Cum pluribus in locis vocem *πν'ψ* ita reddiderint LXX, nusquam tandem hoc sensu ab iis accepta fuit.

Genes. Cap. xxvi v. 32. Iterum male & ab Hieronymo & a P. Simonio reprehenduntur LXX interpretes, quod verterint, *non invenimus aquam.* Siquis Rabbinorum legat scripta nihil nisi meras inveniet cavillationes. Cum verba Hæbræa eam quam LXX posuere contineant expositionem, quæstioque solum circa id versetur, quomodo Isaacus nomen dicitur dedisse puteo, cui jam antea nomen inditum fuerit ab Abrahamo, non operosum est satisfacere. Si quis enim locum examinet, facile quoque deprehendet, ab Abrahamo quidem prius dictum fuisse puteum jurisjurandi; sed idem postea nomen confirmatum fuisse ab Isaaco, addito quoque eo, ut adfitem oppidum eodem appellaretur cognomine. Calumniandi causa ex eo tantum petitur, quod idem quoque vocabulum saturitatem notet, unde volunt confidere, puteum seu fontem istum non fuisse siccum. Sed hoc est vitiligari. Abrahami quidem tempore non fuerat siccus, sed cum fames & siccitas, quam Isaaci tempore in illo tractu supervenisse sacræ tradunt literæ, major fuerit illa, quæ Abrahami contigit tempore; non mirum, si & iste quoque tunc exaruerit puteus.

Eccl. c. i. v. 6. Recte præfert P. Simonius versionem antiquam Latinam versioni Hieronymi. Sed quod sensum putet difficilem, id aliter se habet. Καὶ ἀντέλλει ὁ Ἡλίος, καὶ μάκις ὁ ἥλιος, καὶ τὸ τέλος τῶν τεσσάρων εἰκόνων. Ανατέλλειν αὐτὸς ἔχει, παραδίπτει τὸ ὄφες νότον, καὶ κυκλοῦ πέδει βούλαν. Κύκλῳ κυκλῶν παραδίπτει τὸ πνεῦμα. Ut paſſim, ita quoque hic, ἔλαιον ponitur pro ἀνάγει, id est, reducitur, retrahitur, seu revertitur. Oritur sol

sol, & occidit sol, & ad locum suum priorem revertitur: ubi iterum oriens ad austram deflectit, donec meridianum contingat; unde denuo ad boream in eodem declinat circulo, ut obliquæ exigit ratio sphæræ. Ventum quoque circulatim circumire, & præterea amnes seu torrentes omnes in mare devolvi; nec tamen mare redundare, quod ex mari orientur amnes & ad mare revertantur, ita ut in circulum moveantur omnia, sitque perpetua rerum vicissitudo. Quibus addit Ecclesiastes, *πάντες οἱ ἄνθρωποι, id est, omnes rationes & disceptationes de talibus esse perdifficiles, nec cuiquam explicabiles.* Ut enim Hebræum **רְבָרִים**, ita quoque Græcum *Ἄνθρωποι* & verba & res, seu disputationes quæ ex verbis constant, notat. Passim in S. literis *Ἄγγελοι καὶ φεύγοντες* promiscue accipiuntur. Sed neque quod sequitur, rectius ab Hieronymo redditum, *nihil sub sole novum*, quam id quod habent LXX. interpretes, *non est omne recens sub sole*, quod & Hebræis convenit verbis, & quomodo prudentiores loquuntur. Juvenes & indocti, qui iis quibus vivunt solent favere seculis, omnia nova & meliora esse suis jaçtant temporibus. Sed vero qui etiam præteriorum scientiam habent seculorum, negant id ipsum, dicentes, non omnia esse nova & meliora. Cum vero Hieronymus vertit, *non saturatur oculus visu, nec auris auditu impletur*, ne hoc quidem tam bene, quam quod LXXII. *non saturabitur oculus visu, nec auris auditu impletbitur.* *Quis enim non videat non hic poti, pronunquam, ut passim, & propterea versionem hanc ampliorem continere significationem.* Sed

& illud, quod mox postea occurrit, recte se habet. Quis enim, qui aliquem Græcæ linguæ habet usum, nesciat idem esse *καὶ μήμην τῶν οὐρανῶν, & ἡ καὶ μήμην τῶν οὐρανῶν.* Dicit Ecclesiastes, esse qui negent superesse memoriam præteritorum: ipse vero, licet merito id negare potuisset, sapienter responderet, posito eo ut hoc verum sit, jam quoque necesse consequi, ut neque præsentium, neque futurorum supersit memoria apud illos, qui novissimis sint futuri temporibus.

Hæc sunt pleraque, nisi fallor, loca, quæ vel male, vel latenter non satis commode a LXX. versata fuisse interpretibus doctissimus existimat Simonius. Feliciusne aliis ipsi quam iste successerit conatus, eruditorum libenter permittam iudicio. Laudo tamen moderationem, quod versionem hanc magni faciat, nec cum iis sentiat, qui illam ex officina Sathanæ prodiiisse affirmant, ac si eam quam & Christus & Apostoli nobis relinquenter & commendarunt Scripturam, auctorem possit habere diabolum. Pia nempe *εγκαταβάσεων* factum fuisse contendunt, ut Christus tam pravae & erroneae confenserit interpretationi. Sed apage istam pietatem, & istud cum cacodæmone foedus. Ingentem fascilius petram calcibus evertas, quam ut in sacra hac versione aliquid non recte scriptum aut interpretatum invenias, si librariorum culpam omnibus etiam sacrilegiam exceperis libris. Non Hieronymo, non cuiquam hactenus bene successit, ut aliquid in ea non recte positum deprehenderit. Satis id ipsum ostendimus, & si opus fuerit, pluribus alibi persequemur. Quapropter ne inique ferat P. Simonius, si nec illius

in LXX. interpretes acquiescam censuræ, nec a me exigat ut relictæ veritate totum me ad illius componam arbitrium. Frustra est cum me in extremis versari contendit, & medium mihi præscribit viam, ea nempe ratione, ut non plus LXX. quam aliis sacrarum literarum tribuam interpretibus, quod scilicet illi æque ac alii errare potuerint. Verum cessare ea debet quæstio eatenus, donec liquido eos errasse constitutit. Id autem tum demum fiet, cum Christi & Apostolorum ex hac versione de prompta eluserit testimonia, & omnes veteres Judæos, superstite etiamnum lingua, Hebraice nescisse ostenderit. Si veritatis habenda sit ratio, non media quam dubitantes infistunt, sed recta carpenda est via: illam vero tenebimus, si Christi & Apostolorum infistamus vestigiis, & eam quam ipsi velut solam & legitimam fecuti sunt, nos quoque sequamur versionem. Aliter qui faciunt, illi secundum communem parœmiam, *is̄ m̄p̄ous riū ἀ̄ḡat̄or̄ ζ̄r̄īn̄*. Inter ea, quæ sunt ejusdem generis, datur medium. Sed inter bonos & malos interpretes, inter Christum & Rabbinorum Messiam, velle querere medium, id demum ridiculum est. Cum tam multæ & hoc nostro, & superiori seculo prodierint versiones, quas tamen omnes merito damnat doctissimus Simonius, quid attinet errores multiplicare, & novos hariolari sensus, & novam condere versionem, cum veram teneamus vel ipso indice Christo? Et tamen etiamsi tantus deesset testis, vel ipsa versionis hujus veritas, claris adeo se prodit argumentis, ut si quis cordatus non præoccupato a recentioribus Judæis hanc accesserit animo, idem e-

tiam volens nolens agnoscere habeat necesse, nec verba verbis, nec sensus sensibus reddi potuisse melius & fidelius, quam ab ipsis factum sit interpretibus. Sicubi lectionum occurrat varietas, totum hoc librariis, non interpretibus imputandum. Nec est ut offendat quemquam, vel ut cuiquam videatur mirum tot labentibus seculis ortam fuisse aliquam lectionum discrepantiam, quin potius illud pro miraculo habendum, quod cum lubricae & fallaces sint adeo librarium manus, post bis, trium millium, & plurimum etiam annorum decursum, conservatam fuisse nihilominus tantam inter versionem Græcam & Hebreos codices concordiam, quantam vix invenias inter ea exemplaria, quæ paucis abhinc seculis fuere propagata. Denique si quæ in Hebreis codicibus supersit veritatis testimonium requiras, præsto sunt LXX. sacerdotes, totidem testes, quot interpretes. Quapropter si novas sacrarum literarum instituere velimus versiones, istos sequamur duces, soli illi rectam demonstrant viam, & divortium facimus a veritate, quotiescunque ab iis recedimus. Mutus est Hebreus codex, & vel ipsis agnoscendibus Rabbinis truncus mediae sui parte, utpote veris destitutus vocalibus. Et tamen etiam si illi superessent, ne sic quidem aliqua construi possit versio, cum verborum potestas, & sensuum qui exinde conficiantur, penitus obliterata sit scientia. Vel ipsi Judæi hanc interpretandi difficultatem non diffitentur, ideoque Messiam suum expectant & invocant, qui clausum aperiat librum, & codicem mutum faciat loquentem, ita ut suos legere & intelligere possint propheta-

tas, Nos vero qui verum agnoscimus Messiam ; & veram tenemus Oraculorum Dei expositionem , quis veterus, aut quæ invasit dementia , ut reliquo duce certo, cæcis credamus ductoribus , & ab istis, quibus Deus omnem eripuit intellectum , sacrarum literarum interpretationem emendicemus ? Prophetis & antiquis Judæorum sacerdotibus sua olim credidit Deus Oracula ; postquam vero per LXX. interpres & Apostolos ad gentes transiit verborum Dei hæreditas , ablata est omnis scientia & intellectus a Judæis , traditusque est gentibus , ut prædixerant Prophetæ . Si itaque sacros suos codices intelligere velint Judæi , necesse est ut a gentibus quod olim dedere repeatant beneficium . Libenter illæ vicem reddent , & participes facient tam salutaris utrisque depositi . Nam sane ut gentium salus olim a Judæis , ita nunc per gentes servandi sunt Judæi , utpote quibus nulla salus , nullumque superest asylum aut refugium , nisi ad Christi se recipiant Ecclesiam , & in illa discant ea , quæ ipsorum majores gentibus quondam tradidere Dei mysteria .

Ratione; porro quæ videntur movisse P. Simonium , ut novam instituendam esse existimet versionem , quæ exacte cum Hebræo conveniat codice ; eadem sunt prorsus , ac sint illæ , quæ & olim Hieronymum , & nunc plurimos ad idem faciendum moverunt Christianos . Nempe cum unicuique in ea quam exerceat arte , censeant esse credendum ; utique etiam Rabbinis , qui omne suæ vitæ tempus linguæ addicunt Hebrææ , non derogandum esse contendunt fidem . Esto , inquit , ut illi plurima fingant , non tamen semper

semper mentiuntur. Sed quis adeo unquam mendax fuit, qui non etiam casu aliquando vera sit locutus? Attamen in Rabbinorum scriptis adeo peregrina res est veritas, ut neminem haecenus invenerim, qui eam eruere potuerit. Quantumvis longæva vita deficiat, priusquam aliquid lectu dignum in eorum deprehendas libris. Etiam si quam diligentissime eos excusscris, nihil prouersus invenies, aut quod etiam deterrius est nihilo, temporis scilicet jacturam. Tanta inscitia & barbaries, tanta figmentorum copia, tantus denique nugarum in iis occurrit apparatus, ut nihil verius sit illo Satyrici dicto,

Ære minuto

Qualia cunque voles Judæi somnia vendunt.

Si qua tamen in re credendum sit Judæis, cur iis non credimus, cum periisse linguam Hebræam, & se postquam toto terrarum orbe facti sunt exules, nescire Hebraice affirmant? Frustra itaque dicitur unicuique in arte sua credendum: si enim ad illos divertimus, qui id ipsum, quod docent, ubique & palam se nescire profitentur, unum tantum hoc adsequemur, ut iisdem imbuamur erroribus, & ejusdem quibus ipsi participes fiamus inscitiae.

Non desunt tamen, etiam doctissimi viri, qui Rabbinorum scripta ad intellectum S. Scripturæ plurimum conferre, ideoque & illos audiendos esse acerrime contendant. Quodque magis mirere, & unde cognoscas, quam alte Rabbini mus quorundam Christianorum infederit animum, vel exinde colligas, quod non defuerint hoc

hoc nostro seculo, qui in ipsa quoque Evangelia commentarios scriperint Rabbinicos, singula propemodum verba, non ad Græcas, sed Rabbinicas detorquentes phrases, ritusque insuper e Thalmudicis proferentes magistris, ad quos Christum & Apostolos allusisse affirmant. Sed profecto istiusmodi interpretibus & fidei assertoribus tuto Christiana possit carere respublica. Cum in illorum myrotheciis & commentariis Evangelicis utraque faciant paginam, *Non est Græcum, sed Hebraeum*, ecquid aliud inde colligas, quam illos nec Græce, nec Hebraice scivisse? Quod vero ritus attinet, scimus & nos Rabbinos non minus forsan diligenter legere Evangelia, quam Christianos; & quamvis Christum non addmittant, ritus tamen veterum Hebræorum ex Evangeliiis & Actibus Apostolicis colligere, & in suos transferre commentarios. Istos vero ritus cum legunt Christiani, velut gemmas colligunt, existimantes ex perenni traditione conservatam a Rabbinis eorum tuisse memoriam: cum tamen certissimum sit, nullum scriptum Hebræum aut Rabbinicum superesse, quod Misaa & Thalmude sit vetustius, adeo ut de toto istoc intervallo, quod Xerxis & Justiniani imperatoris ætatem intercessit, intercessere autem anni plus minus mille, ne quidem quod mentionantur habent Judæi, ut recte observatum Morino. Si itaque exceperis ea, quæ ex Evangeliiis, Aristæo, Philone, Josepho, & gentium haufere annalibus, nihil omnino de toto hoc tempore in illorum supererit scriptis, quod non sit continentium. Siquid veri de Rabbi Akiba, Hillele, & aliis in illorum occurrat libris, omne id habent

habent ab Origene & præcipue Hieronymo, cuius sæpe in Thalmude fit mentio. Abique illis istorum ne quidem noscent nomina. Et undenam habeant miteri, cum nullum istorum temporum habeant scriptorem, vastoq; adeo hiatu intercepta sit illorum historia, ut nullis machinis, nullis instrumentis, nulla deniq; ratione majorum suorum facta & gesta contingere & reparare possint? Nisi gentium & illorum qui e gentibus Christo crediderunt conservatæ fuissent memoriæ, ne vel Moysis quidem vel Abrahams superesset nomen: æque illud ignotum Judæis, Samaritis & Saracenis esset, quam illis qui in media vivunt Brasilia. Ad orales, ut vocantur, traditiones confugere, id demum est palam ineptire. Ab ipsis etiam prudentioribus illæ exploduntur Rabbinis. Nec tamen eo hæc a me dicuntur, quod Rabbinos omnino negligendos esse existimem, quin potius laudo, qui & illorum quoque consulunt scripta. Non quod aliquid solidi iis subesse existimem, sed quod falsæ hypotheses ad cognitionem veritatis, non utiles tantum, sed & quandoque sunt necessariæ, uti norunt qui aliquid in geometricis & numerorum profecere scientia. Est quidem magna veritatis virtus, illa ipsa tamen humani ingenii pravitate sæpe aut dubia fit, aut penitus obruitur. Hoc autem nefiat, eadem observanda ratio eademque tenenda est via, quam prudentes sequuntur judices, ut nempe utriusq; partis committantur & examinentur testes. Cum enim simplex & sibi constans semper sit veritas, eorum vero qui eam oppugnant, vix alio certiori remedio deprehendantur malignitas, quam si diversa, sæpeque sibi invicem

invicem contraria edant testimonia: fiet ut sic quoque triumphet veritas, quantoque plures quantumvis ini qui audiantur testes, tanto major oriatur lux, tantoque magis patescat calumnia. Producantur itaque partis utriusque testes. Qui pro veritate versionis antiquæ testimonium edere, primo sunt LXX interpretes, plerique inter se convenientes, & linguae Hebrææ peritis simi, utpote etiamnum superstites: omnes antiqui Judæi, tam in Syria, quam in aliis viventes terris; Dein Christus & Apostoli, & subsequentes quoque Judæorum synagogæ usque ad tempora Aquilæ; totus denique mundus in hac versione consensit, nec quisquam repertus est, qui contra eam vel mutare fuerit ausus. Committamus jam hos testes, cum illis, qui contra eos militant. Istos si audiamus, & solos, qui diu post prædictos vixere testes excipiamus Rabbinos, eorumque discipulos Aquilam, Symmachum & Theodotionem, omnes Christianorum hostes, & linguae Hebrææ, æque ac eorum magistri, ignaros; unus in tota veteri Ecclesia supererit Hieronymus, qui a Judæis deceptus a LXX. recedere interpretibus & novam ausus est instituere versionem. Qui Origenem etiam his accensent, plurimum falluntur; utpote qui non uno in loco palam testetur, se firmiter LXX-virorum adhærere versioni, & eo tantum concilio interpretationes Judaicas Tetraplis & Hexaplis suis inseruisse, ut viderent Christiani, quo pacto Judæi Christo posteriores sacras interpretentur scripturas. Recentiores Christiani, qui & ipsi audent contra LXX-viralem versionem os aperire, quique & ipsi periti linguae volunt videri Hebraicæ, quam tamen eorum magistri Rabbini se ignorare fatentur, quo loco habendi sint,

judicent rerum gnari. Quæro jam si isti testes
 & isti interpretes ad examen revocentur, & com-
 parentur cum prioribus; ecquid certius ad eru-
 endam veritatem & convincendam calumniam
 dari possit argumentum, quam horum conser-
 sus, istorum vero inter se se interpretum discre-
 pantia? Profecto ubi veritas, ibi quoque con-
 cordia; mendacii vero signum est certissimum
 discordia. Ut Hieronymum omittam, qui pri-
 mus Christianorum Rabbinicam condidit ver-
 sionem, & alios ad idem audendum signifer præ-
 cessit; mille forsan a *Judaïs & Christianis* con-
 structæ deinceps fuere versiones: in tanto ta-
 men numero nullam invenias quæ cum aliqua
 alia, seu in verbis, seu in sensibus conveniat, vix-
 que est quisquam qui vel aliquid in Hebraicis si-
 bi profecisse videatur, qui non in mille modos
 singat & resingat sacras literas, & cum quoslibet
 admittere parati sint sensus, solus tamen verita-
 tis sensus, quem nos Christus docuit, unanimi-
 ter exploditur. Audent nonnulli cum Rabbi-
 nis statuere multiplicem esse sacrarum literarum
 sensum, easque LXXII. aut etiam plures, ut i-
 psi loquuntur, habere facies. Hoc si verum sit,
 jam quoque dicendum libros sacros non unum
 efficere codicem seu corpus, sed totidem nos ha-
 bere sacras scripturas, quot sunt versiones, nec
 Septuaginta duas tantum, sed infinitas. Atqui
 si in rebus feriis apud omnes gentes quæcunque
 amphibola seu sermonis ambiguitas vitio versa-
 tur, quid demum de illis statuendum, quorum
 adeo anceps & ambiguus est sermo, ut non dupli-
 cem tantum, sed innumeros contineat sensus?
 Annon merito pro imperito & insano habeatur,
 qui Græcum aut Latinum scriptorem interpreta-
 turus, totidem locis singulis affingat sensus, in
 quot

quot ab hodiernis interpretibus sacra diffunditur Scriptura? Instant nihilominus & affirmant tamē esse conditionem & genium linguae Hebrææ. Id sifit, velim scire qua ratione colloqui & se mutuo intelligere veteres oīm potuerint Hebræi. Sit modus ineptiendi, & cessent tandem aliquando miseri Christiani Judaicis istiusmodi fidere fabellis: credant potius Christo & Evangelii, quam inimicis veritatis, qui e Thalmude & scriptis Rabbinorum Christianismum adstruere conantur. Cesset quoque P. Simonius novam sacrarum literarum moliri versionem, ac si altera non sufficiat, & necesse sit ut purior & genuina magis introducatur Scriptura, ac sit ista quam Christus & Apostoli nobis tradidere. Quod si me non satis gnarum linguae putet Hebraicæ quam ut hoc meum admittat consilium, ego quidem infiditiam meam hac in parte cum doctioribus Rabbinis libenter profitebor. Interim quantumcunque profecerim, illud ipsum nihilominus sufficit, ut non facile me decipi patiar, ab illis qui mortuæ & jamdudum deperditæ linguae peritos se existimant, spuriumque & commentitium Rabbinorum Sermonem pro vera, legitima, & antiqua Hebræorum conatur obtrudere. Quod autem doctissimus Simonius moderationem in me non uno requirat loco, & me nimio versionis Græcæ affectu transversum rapi existimet, istud ego crimen non diffitebor, si sit crimen valde amare quæ valde sunt bona, & nimius veritatis amor vertendus sit vitio. Utinam non ipse præoccupato magis a Rabbinis animo ad scribendum se accinxisset, & abstinuisset ab iis quæ habet de incertitudine icrip'orum veteris testamenti, in quibus paria omnino facit cum Spinosa Judæo, quem tamen magis to

damnat, velut indoctum & futilibus nimium argumentis quoscunque fere S. Scripturæ libros abjudicantem ab illis quibus semper attributi fuere auctoribus. Cæterum licet in excolendis amicitiis, aliisque humanæ vitæ obeundis munis, pulcra res sit moderatio; ubi tamen iniquitas prævalet, & veritas obruitur & conculcatur; ibi ista animi æqualitas & semper lenitas merito exploditur. Non amat bonos, quisquis non fatis oderit malos. Zelus & fervorem poscit Deus, nihil amat quod medium sit, & in Apocalypsi Christus dicitur evomere tepidos. Quod si D. Simonius istum meum fervorem existimet non esse secundum scientiam, ut Apostolus loquitur & per istam scientiam intelligat Rabbicam hodiernam, recte tentit: sed vero ego non Rabbinos, sed Christum sequor magistrum, & in ea quam ipse approbavit acquiesco versione. Quod si quierrasse hac in parte Messiam nostrum existiment, illi per me licet ut cum Rabbinis Messiam quoque expectent Rabbinicum.

Licet haec tenus dicta ad vindicandos LXX interpretes & retandendam quorundam adversariorum iniquitatem & pertinaciam putem sufficere; quia tamen hoc ipso pene quo hæc scribo omnimento, in manus meas scriptum cuiusdam inciderit viri docti, & inter Anglos satis noti, continens Rabbinicam & Thalmudicam expositionem in priorem Apostoli ad Corinthios epistolam, simulque mirificam & Christiano indignam de LXX interpretibus digressionem; non erit ab instituto alienum, si de ea quoque non nihil dicamus, ut videant letores, quem fructum & quæ spolia ex nimia Thalmudis lectione referant Christiani homines; & in quos labyrinthos & in xplicabiles se conjiciant errores, qui Rabbinos

binos hostes Evangelii, Evanegliorum faciunt
 interpretes. Quamvis vel ipse titulus stupore
 rem incusserit, minusque mihi peccaturus vi-
 deatur, qui ex Alcorano, quam qui e Thalmu-
 de exponat Evangelia; longe tamen major fu-
 biit me admiratio, ubi cognovinon tantum Philo-
 ni, Josepho, & omnibus qui illos præcessere Judæis,
 sed & ipsis quoque Evangeliiis præferri auctorita-
 tem Thalmudis, non modo in explicatione S.
 Scripturæ, sed & in iis quoque rebus iisque historiis
 quarum certa, continua & indubitata supereft me-
 moria in scriptoribus, qui vel interfuerent, vel proxi-
 mi illis, quibus res gestæ fuere, vixerunt temporibus,
 cum contra plerique Thalmudis compilatoribus
 mille minimum annis fuerint posteriores, nec in a-
 lienis tantum, sed & in suis quoque adeo imperiti
 sint rebus, ut nusquam tanta inficitia & barbaries,
 quanta in istorum passim occurrat libris. Ex ista
 tamen barbarie & cæca caligine suppetias novi Te-
 stamenti scriptoribus afferre Thalmudicus iste co-
 natur commentator, ac si lux Evangelica fiat illu-
 strior si nebulis inficiatur Rabbinicis. Omittam
 jam ea quæ habet de decem Israelis tribubus, quas
 a bis mille annis frustra quæsitas, & semper frustra
 quærendas, e Thalmude producit, describens urbes,
 loca & stationes, in quibus purior, ut loquitur, He-
 bræorum sanguis & spes Israelis etiamnum re-
 gnent, regnaturi donec veniat Messias, quem Judei
 ex hoc regno proditum credunt, non autem ex
 vilissima ista populi Judaici parte quæ Esdram secu-
 ta sit, in qua natus sit Christianorum Messias. Præ-
 terea quoque expositionem de Dodecaphylo apud
 Apostolos, ac si Christiani fuissent ante Christum, &
 ante adventum ejus aliqua facta fuisset gentium con-
 versio. Nec istud excutiam quod dicit Petrum E-
 vangelium prædicasse decem tribubus Israelis, idq;

merito & convenienter, siquidem dicit istos Hebræos fuisse purissimi sanguinis, nam Esdram factem tantum populi Jerosolyma secum transtulisse adfirmat. Longum nimis fuerit singulas persequi ineptias; nam quale illud est quod invitis omnibus antiquis, versionem LXX interpretum in Judæorum olim lectam fuisse neget Synagogis, contra vero paraphrasin quæ Jonathæ & Onkeloso inepte tribuitur, a veteribus lectam fuisse contendat Hebræis, cum certissimis argumentis confici possit, neutrām paraphrasin 7. vel 8. antiquiorem seculis. Videamus quæ de LXX scribit interpretibus. Negat ille totidem fuisse, sed teste Thalmude quinque tantum presbyteros fuisse affirmat, qui regi Ptolemæo legem descriperint, & mentitos esse Aristeam, Aristobulum, Philonem, & Josephum, qui contrarium scribunt. Causam reddit pulcherrimam, si enim CCCCLX-talenta in redimendis expensa captivis, cum iis componas summis, quas idem erogavit rex in ornando templo, & demum addas munera collata in Eleazarum & LXX. interpretes, conficies summum minimum mille talentorum secundum Josephum & Aristeam. Atqui, inquit ille, totam Bibliothecam Alexandrinam tanti non constitisse, imo totum annum vœdigal Ægypti vix valuisse tanti. Profecto qui sic sentiunt, illi omnino nesciunt quid rei sit Ægyptus, & quantæ fuerint opes Ptolemæi. Opus non est earum iniure rationem, id enim si facere velimus, inveniemus forsitan annuum redditum quinquaginta milium talentorum, idque justo & solido computo. Unum hoc monuisse sufficiat, reges Ægypti ex solis Judææ, Cœlesyriæ, Phœnices & Samariæ vœdigaliibus collegisse quotannis octo talentorum millia, tempore vero Josephi, Tobiæ filii etiam duplo plus, uti docet Josephus. Non ergo magna nimis debet videi ista Ptolemæi erga Judæos liberalitas, majus u-

tique collaturi beneficium, si bimestre unius anni remisisset vestigal. Norunt præterea reges prudentes, fœnori exponi pecuniam, quæ in subiectos sibi confertur populos. Sed tamen istam regis hujus erga Judæos qualemcunque liberalitatem non admittit doctus Rabbinista, quia nulla in Thalmude fiat mentio. Sed quid mirum, cum neque hujus rei fabellaæ meminerint Æsopicæ. Pergit deinde Oracula fundere Thalmudica, & rem memorat dignam prorsus Rabbinico acumine, nempe istos seu quinque, seu septuaginta, sive interpres, sive presbyteros, non in Græcum sermonem vertisse libros sacros, sed descripsisse regi Ptolemao legem per se, hoc est, ut ipse interpretatur, Hebraicos libro Hebraice descripsisse. Verum cum aliquis merito hic quærat, unde ergo & e quanam officina Græca prodierit versio, promte admodum respondet: versionem istam compilatam esse a Synedrio sacerdotum Jerosolymitanorum, & addit licet ipse solus sic sentiat, habere se nihilominus rationes gravissimas. Nam si quis quærat, cum a tot & tantis, an non ergo versio ea sit fidelis & sincera, sine mora respondet, minime sinceram & fidelem esse, omnes enim istos sacerdotes Synedrii Jerosolymitani in eo convenisse, ut gentibus & simul aliis Judæis inter gentes viventibus spuriam obtruderent versionem, existimantes videlicet mysteria Dei non esse revelanda gentibus. Postulasse eas interpretationem Græcam. Iстos itaque sacerdotes ut fidem suam liberarent, perfidam hanc adornasse versionem, quæ apud gentes & alios Judæos velut pignus & tessera integritatis & fidei esset Judaicæ. Nam versionem hanc non ad normam veritatis, sed cum summa compilatam esse astutia & ad decipiens tantum fabricatam gentes, quibusvis etiam lippi dicit esse per spicuum. Philonem & Josephum, quod & ipsi perfidæ & astutæ huic consenserint versioni

fioni, dicit non debere cuiquam mirum videri, cum nullam ii veritatis habuerint curam, utpote qui gentibus, non Hebræis scripserint, itaque & illos quoque libenter in hac fraude cum aliis convenisse sacerdotibus. Firmiter itaque adhærendum esse Thalmudi & Thalmudistis, causam addens potentissimam, quod illi pro suis scripserint, Philo autem & Josephus pro ethnicis. Sed cum non prædicti tantum scriptores versionem LXX sequantur interpretum, verum etiam in novo Testamento ubique & sine exceptione Christus & Apostoli semper per os LXX loquantur interpretum, operæ pretium est audire quo pacto etiam hic se expedit. Dissimulato nempe Christi & Apostolorum testimoniis & nominibus, dicit pro LXX interpretibus facere quoque amanuenses novi Testamenti, ac si illi alia verba & alios substituissent sensus, quam vel scripserint vel locuti sint Christus & Apostoli, totumque hac ratione contaminarint & perverterint Evangelium. Hoc autem posito, non difficile fuisse dicit Christianis cum ethnicis & Judæis congregati. Cum ethnicis quippe impetratis linguae Hebrææ, & solam consulentibus Græcam interpretationem, nullam omnino intercessisse difficultatem. Judæis vero cavillantibus aliter in suis legi codicibus verba & sensus Scripturæ, quam concipientur in Evangelii, prompte admodum potuisse occurrere Christianos, dicendo hanc esse ipsissimam versionem, quam ipsorum exarassent majores, & tanquam veram & sinceram universo legendam exhibuissent mundo. Porro, mi lector, ecquis est qui tam lepidas quemquam audiat narrantem fabellas, qui non merito inter scenicos se versari existimet nimis? Attamen doctus iste Rabbinista, non studio contentionis cum quoquam, sed solo veritatis investigandæ compulsum desiderio, serio & cogitationibus saepe iteratis, haec se scripsisse adfirmat.

Non dubito quin complures futuri sint, qui absurdas & portentosas istiusmodi cogitationes in homine Christiano non mirentur tantum, sed & merito detestentur; verum qui nullos præter Rabbinos legant & sequuntur interpretes, & qui Thalmudem cum Evangeliiis componunt, vix est ut aliter scribant aut sentiant. Minus mali Christianæ infligeretur reipublicæ, si pauci duntaxat hoc adfligerentur morbo, sed nostro hoc seculo adeo grassatur hæc pestis, ut si Christianos cum Christianis committas Theologos, longe plures invenias, qui Mosem & Prophetas e Thalmude, quam ex Evangeliiis malint interpretari. Utinam inconsultis istis comes non accessisset P. Simonius, nec tam futili adhæsisset commento de concinnata ab universo Hierosolymitano Syndrio in fraudem humani generis S. literarum versione, cui tamen, ut volunt, subscripterint & Christus & Apostoli. Quidm dicunt illi qui ab omni libenter religione se exemptos velint, si plerique populi Judaici sacerdotes in propaganda spuria S. literarum versione conspirarint, etiam conspirare potuerunt in fingendis & ad lubitum depravandis omnibus quoque sacris libris, præsertim cum & illos quoque plurimum immutatos & interpolatos fuisse admittat P. Simonius? Si sic sentiamus quæ fides, aut quid demum supererit integrum, aut quæ constabit veritas, si de aliis quoque dubitemus, quæ omnium seculorum sanxit consensus, & ne istis, qui rebus gestis interfuerent, credamus scriptoribus? Quod si ullo alio, nostro certe hoc seculo complures reperiuntur ita animati, ut nihil omnino, nisi quod suis convenienter admittant sensibus.

Memini mihi non semel colloquium intercessisse cum viro cætera prudenti, magnæque inter suos auctoritatis, qui post plurum annorum sæpe repetitas cogitationes luculentam satis in Cæfaris de bello Gallico commentarios conscripsisse se adfirmaret dissertationem, qua invictissimis argumentis falsa esse convinceret, quæcunque istis continerentur libris, & copiose insuper ostenderet Cæsarem nunquam transiisse Alpes, & ne vidisse quidem Galliam. Quærenti mihi quibus rationibus & testibus tantam rem peregisset, satis prompte respondit, mille testimoniis loco ad hoc probandum sufficisse sibi rectos bonosque quos semper sequeretur sensus.

Indoctis nempe suis nihil est sanctius sensibus, & quamvis illis tere careant, hos tamen solos adorant, curtaque adeo mensura metiuntur omnia. Sed vero cum quot capita, totidem quoque occurrant sententiæ, nec defint qui quælibet etiam somnia & deliria sensuum testimonio firmare conentur: non futilis tantum, sed & stulta quoque illorum est existimanda præsumtio, qui historiarum vel levi, vel nulla omnino instruti peritis, iudices nihilominus earum se constituunt rerum, quarum non ex arbitrio, sed ex testimoniis examine & multiplici cognitione tota pendet veritas. Attamen qui solis obsequuntur sensibus, plus etiamnum sapiunt, quam qui non Christianæ tantum fidei, sed & communis inimicos sensus sequuntur Rabbinos. Sæpiissime quidem fallunt sensus, illis tamen tutius creditur quam falsis testibus qui semper fallunt. Adeone quis demens sit, ut illis credat, qui id ipsum quod se nescire fatentur, aliis tamen auctoriter

dacter affirment? Pauçæ admodum versiones Judæorum in lucem prodiere, & tamen nulla est quæ ab ipsis probetur, aperte negantibus S. Scripturas nec posse, nec debere gentium exprimi feruone, cum enim S. literæ Septuaginta & plures admittant sensus, non esse cujusquam hominis divinare, quisnam sit sensus veritatis. Sed vero quid sentiendum est de Christianis, qui etiam non credentibus credentes Rabbinis, & superiori & nostro hoc seculo tot edidere versiones, ut earum vix aliquis ineat numerum, omnes tamen ad placitum Rabbinorum, & ad veritatem, ut ipsi loquuntur, expressas Hebraicam, sed tam discrepantes, ut merito P. Simoni us nullam probet, & aliam instituendam esse existimet, quæ veritati conveniat & cui titulo acquiescere possimus? Verum siqua sit admittenda versio, ecqua possit produci alia, atque illa quam & Christus & Apostoli & omnes qui illos præcessere secuti sunt Judæi? Instant nihilominus, illam esse erroneam & fraudulentam. Sed si ut volunt, omnes Judæorum sacerdotes in decipiendis gentibus, quibus veritatem revelare noluerint, olim convenere; ecquis ab hodieris expectet Rabbinis, ut veros S. literarum sensus pandant Christianis? Qua denique ratione ab illis S. literarum petamus expositionem, qui fatentur se illas non intelligere, qui que unanimiter affirmant codices Hebræos esse non tantum obscuros & sibi repugnantes, sed & omnino cœcos, mutos & nemini explicabiles, nisi forsan per orales, ut ipsi loquuntur, traditiones, quas tamen incertas & lubricas esse ipsi non diffitentur, non futilles & commentitias esse certo sci-

mus? Sit tandem pudor manifestæ adversari veritati, & si Christo & Apostolis credere nolimus, credamus sensibus, qui abunde docebunt, versionem quæ ab illis qui florente & superstite etiamnum Hebræa facta sit lingua, veriorem esse istis translationibus, quæ nec sibi constant & ab imperitis factæ sint interpretibus. Vel ipsis credamus Rabbini, cum periisse linguam Hebræam & vocales novitium esse fatentur commentum. Denique si non omnino inepti & ridiculi esse velimus, credamus tam veteris quam novi Testamenti sensus solo Græcæ & Latinæ linguæ beneficio ad nos esse propagatos, & hujus veritatis luculentissimos & certissimos testes esse vel ipsos Hebræos codices, dummodo auferantur puncta vocalia a Rabbini apposita; id enim si fiat, invenietur sensus quem LXX. posuere interpres & simul patefiet fucus & fraus Rabbinorum. Quod si quis neget Græcæ & postea Latinæ linguæ beneficio S. literarum cognitionem ad nos pervenisse, ostendat aliam linguam, viam & rationem, quam sequamur & insistamus ad eruendos S. literarum sensus. Stultum est ad linguam Hebræam provocare, cum ea perierit, & si qua ejus supersint fragmenta, illa ipsa Græci & Latini sermonis beneficio ad nos pervenerint. Si quis totum perambulet terrarum orbem & omnium gentium consulat memorias, nullam omnino inveniet linguam, quæ ad tria, vel ut plurimum quatuor conservata sit secula. Quod Serum, qui vulgo Sinæ dicuntur, jam per tot annorum millia subsistant annales, id non linguæ, quæ æque apud illos ac apud alias gentes fluxa & instabilis fuit, sed

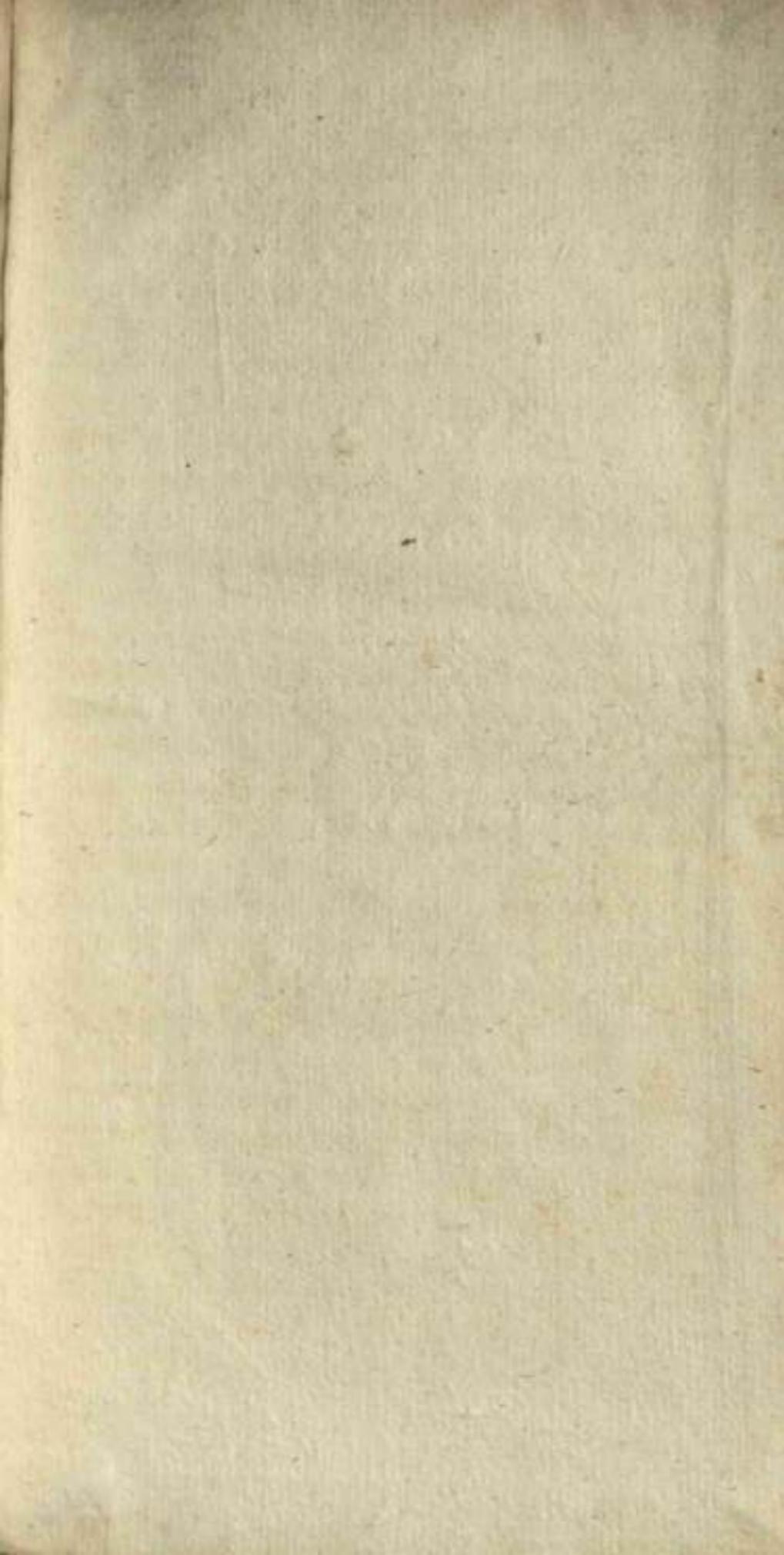
char-

characterum seu notarum factum est beneficio. Sola Græca & Latina linguae hanc evasere calamitatem, quarum haec bis mille annorum etatem superat, altera trium fere millium memorias complectitur. Si duæ istæ tollantur linguae, nullæ supererunt machinæ, quibus attingere possumus ea quæ priscis facta fuere temporibus. Nullus erit Hector aut Achilles, non Cæsar vel Alexander, nulla vel Moysis vel Salomonis fama, nullum vetus aut novum Testamentum, nullæ omnino artes aut scientiæ supererunt, nullæque rerum præteritarum memoriæ: peribunt omnia & mera succedet barbaries, cum soli sint Græci & Latini libri, quibus omnia haec & continentur & propagantur. Tamdiu autem artes & scientiæ propagantur, quamdiu persistant linguae & libri intelliguntur. Serum quidem seu Sinensium lingua non est perennis, notas tamen seu characteres, ut diximus, habent perennes, & intelligunt libros ante quinque fere annorum millia conscriptos, & hinc omnino factum, ut propter tam diuturnum & nunquam interruptrum literarum usum, artes & scientiæ ad manus ab iis provedetæ sint culmen, quam apud ultras alias gentes. Verum cum Sinensium characteres ad intellectum S. literarum nihil conferant, omnino nobis recurrentum ad Græcum & Latinum sermonem, qui si tollantur, jam quoque tolletur omnis rerum præteritarum scientia. Quapropter fatis mirari nequeo, nostro hoc seculo reperiri nonnullos, qui spretis & contemptis iis linguis, quibus solis tota continetur antiquitatis historia, libenter pro illis substituant & obtrudant vernaculae suas, non barbaras

baras tantum, sed & mox perituras. Dicunt nempe illi Græcos & Latinos scriptores magna jam ex parte contineri linguis vernaculis, utpote Germanice, Gallice & Anglice versos, ideoque tuto nos carere posse Græco & Latino sermone. Quid si versiones istæ minime fuerint bona? Ponamus tamen nostro hoc seculo videri bonas, attamen ætatem non ferent, cum infinitis jam constet experimentis, versiones istas singulis renovari seculis, nec ullos esse perennes libros, nisi qui Latine scribuntur, cum cæteri, quibuscumque demum scribuntur linguis, vix uno alterove subsistant seculo. Laudandus idcirco Carolus Magnus, qui seu amore literarum, seu ut Romanorum potius quam barbarorum Rex crederetur, posthabitum Gothicæ, Saxonica, Francica, aliisque Teutonicæ linguæ dialectis, una cum imperio sermonem quoque adscivit Romanum, cui non in sacris modo, sed & in quibusvis aliis vitæ humanæ actibus locum designavit principem. Et sane si lingua non conservata fuisset Latina, ne Caroli quidem Magni supereffret nomen. Omnia denique antiqua & vetusta jamdudum oblivioni tradita & profundis obruta fuissent tenebris, si Græca & Latina linguæ non essent superstites. Nulla est in Europa natio, quæ aliquid norit de rebus, quæ ante tria vel quatuor gesta fuere secula, nisi Latinæ linguæ beneficio. Sed neque Arabes quantumvis late pateant, & linguæ suæ fuerint satis studiosi, ullam antiquarum rerum habent periitiam, quam non è Græcorum hauserint libris. Ipsi quin etiam Indi, si quid de Alexandro sci-
ant Magno, habeat id ipsum ab Arabibus, qui
tamen

tamen a Græcis ea se accepisse fatentur. Superfunt quidem toto oriente monumenta antiqua marmorea, vernaculis gentium inscripta literis, sed quæ nemo legere, nedum intelligere possit. Cum itaque luce meridiana clarius sit, solis libris Græcis & exinde factis Latinis totam veritatem & totam rerum antiquarum claudi & contineri scientiam, quænam dementia est ad Rabbinos divertere, qui ante pauca demum floruerunt secula, qui que nullam aut rerum, aut verborum, aut historiarum habent peritiam, nisi quam a Græcis aut Latinis acceperunt, a quibus quotiescumque recedunt, tum demum nugas & portenta loquuntur. Hoc tamen fere solos seculi nostri sequuntur Christiani, & saepe quanto minus norunt, tanto magis admirantur. Cum vero etiam isti, qui in Rabbinorum scriptis sunt versatissimi, videant nullis argumentis, aut antiquis testibus, posse fulciri Thalmudica commenta; eo prolapso sunt insanæ, ut ad futilestimas orales, ut vocantur, configuant traditiones; Deum enim non loqui inquiunt, nisi per fauces Rabbinorum, iisque inferuisse omnem præteritarum & futurarum peritiam, adeoq; illos solos esse veritatis promos & condos, utpote quibus ^{ab} sua Deus commiserit, ac si de istis, a quibus omnis ablata est scientia, non autem de illis Hebræis, qui olim Deo placuere, accipienda essent isthæc Apostoli verba. Quid attinet memorare complures nostri & superioris seculi homines futili hac persuasione a Judæis deceptos, quos tamen postmodum, detectis istorum officiis, credulitatis suæ puduerit? Testes sint Picus Mirandulanus, Reuchlinus & præcipue hujus disci.

discipulus Johannes Forsterus, cuius, si quis quam Hebraico quod Basileæ prodiit lexico perlegat præfationem, protinus cognoscet, quam ille magnifice de Judæis primo tenuerit, quantumque postea pœnituerit, ubi comperit, nullam lucem, nullamque omnino veram expositiōnem in Rabbinorum occurrere libris, illosque ut ceterarum rerum, ita linguae quoque Hebraicæ penitus esse ignaros. Attamen vix minimam imposturarum & fraudum Judaicarum ille adsecutus est partem, feliciusque hac in parte se gesisset, si neglectis omnino Rabbinorum vocalibus punctis, Græcam secutus fuisset expositiōnem & ex illa Hebraicam conatus fuisset interpretari veritatem. Laudanda interim ejus est voluntas, & bene de se, & bene de Scripturis merebuntur, si qui ejus in contemnendis Rabbinis sequuntur exemplum, & quam ille aut neglexit, aut potius non vidit inistantiam, ut nempe posthabit is vocalibus punctis, illos solum præbent sensus, quos LXX. tradidere interpres, & ad horum, non autem Rabbinorum, aut fallacium & lubricorum sensuum arbitrium exigant & exponant Hebraicarum vocum & phrasium potestatem & significationem. Quod si qui adeo obstinato & refractario sint ingenio, ut nec tam claris argumentis, nec tam certis cedant testimoniis; per me licet ut suis isti fruantur moribus: mihi quidem recta monenti, satis magnocerit solatio, meruisse potius quam obtinuisse seculi suffragia & solis displicuisse indoctis.

B.

